

Universitätsbibliothek Mannheim

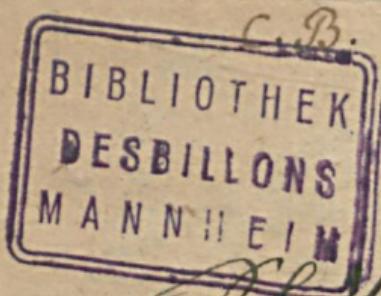
**De VVestphalorvm siue antiquorvm Saxonvm sitv,
moribvs, virtvtibvs, et laudibvs, libri III**

Rolevinck, Werner

Ubiorum Colonia, 1602

urn:nbn:de:bsz:180-digad-536

B F V L

8/17
166

H 240 D 20

nur 2. Aufl.

Cameras +

E. 10. 36. 37.

2
1

DE
VVESTPHALORVM
sive
ANTIQUORVM
SAXONVM SITV, MO-
RIBVS, VIRTVTIBVS, ET
LAUDIBVS.

LIBRI III.

OPVS NVNC DIV DESIDERATVM,
varijs, innumerabilibusque, quibus scatet, vi-
tij, repurgatum, nunc in lucem de-
nuo editum.

AUTHORE VVERNERO ROLE-
uinck Larense, Ordinis Carthusiani.

Angusti Vlgerad.
mi compars. Vslh
A 1504. A. Apr.

I
NFOELICISSIMA VBIORVM
COLONIA, Sumptibus Balthasar
Clipei, anno. CIO. IO. CII.

ORTVVINI GRATII COLONIAE BO-
nas litteras docentis, in Laudem VVestphalo-
rum Epigramma.

VVestphala Gens, vna ante alias dignissima, salue
Tu decus eximium mundi, & generosa propago,
Felle carens, Syncera nimis, pia semper in omnes:
O nimium fælix salue, bis terque beata,
Nature iubar humanæ, specimenque bonorum:
Quæ dulces natos, & dulcia pignora gignis,
Grata Deo grata & superis, terræq; mariq;,
Ingenuis totum illustrent quæ moribus orbem.

TYPO-

ONIAE BO.
VVestphala-

ignissima, fiducia
osa propagatio
er in omnes:
a,
bonorum:
ignis,
marij,
us orbem.

TYPO

TYPOGRAPHVS AD LECTOREM, ET conterraneos suos.

Habetis hic, Lectores Con-
terranei que mei dilectissimi,
Opusculum', De laudibus
VVestphalię pulcherrimum,
Antiquoruntque Saxonum, ex integro
ac sincero corde, affectuque piissimo
Coloniæ in Officina mea (quamvis mi-
nima) litteraria, longe quam vñquam
fuit, elegantius impressum. Conquestus
sæpè nostris fuit VVernerus Roleuinck
Larensis, huius operis auctor, ordinis
Carthusiensis, vir religiosissimus & do-
ctus, suum exemplar, prima editione ita
corruptū à Chalcographis, & inuersum
fuisse, vt eius potius extinctionem,
quam publicationem expostularet. Re-
stitutum itaque pristinæ integritati, am-
pliorem non aspernatur propagatio-
nem. Qualis autem fuerit hic vir, &
quam eruditus, apud Abbatem Spanhei-
mensem optimus quisque intelligeret.

A 2 Refe-

PRAEFATIO.

Reseauimus ergo (ut vidistis) dictio-
nes quasdam, quæ veram latinitatem sa-
pere non videbantur. Quasdam vero
clausulas (sententia tamen semper sal-
ua manente) omnemque parenthesim
venustatis, Orationisque excusandæ
gratia, multorum consilio adiecimus.

Quapropter oro atque obsecro, om-
nes meos conterraneos (qui longè late-
que per totum Orbem terrarum diffusi
estis) ut gratiam mihi, & honorem vo-
bis, pro hac beneficentia perpetuo im-
pendatis, & hoc Opus pulcherrimum
iterum atque iterum legatis, exoscule-
mini, veneremini, & honoretis, quoniā
non de VWestphalia duntaxat, sed de Ca-
rolo quoque Magno, (qui vero semine
Theuton erat) & mirandis Germaniæ
antiquitatibus, rara quidem, non omni-
bus nota rectissimè complectitur. Plu-
ra item apud P. Orosium de VWestpha-
lis leguntur, quos nativa bonitate pro-
ditos, supra docuimus.

Et VWESTPHALIA denique ipsa la-
tius se porrigit, & plures Episcopatus,
Ducatus, & comitatus, genteisque con-
tinget

PRAEFATIO.

tinet ampliorem, quam vulgo creditur.

Vestri itaque Officij erit, Opusculum
hoc casta manu suscipere, patriam cole-
re, conterraneis benefacere, & maxime
his, qui bonis usque artibus innigilant.

Si igitur hoc vobis Opusculum gra-
tum fore animaduerterimus, ex Opus-
culo, breui temporis spacio, (post di-
stractionem tamen exemplarium) o-
pus sequetur, cui adhuc Doctissimi viri
infundant atque inuigilant. Valete feli-
citer. 10. Iulij, anno post virginis
partum 1602. stilo
nouo.

Vester ex animo studiosissimus
addictissimusque,

Balthasarus Clipeus, Ciuis
& Bibliopola Cole-
niensis.

A 3

CLA-

CLARISSIMO ATQVE
ILLVSTRISSIMO PRINCIPI,
& Reuerendissimo in ecclesia dei, Do-
mino Erico Monasteriensis Dioecesis pô-
tifici optimo maximo Ortuius de
Graes, Colonie bonas li-
teras docens,
S.P. D.

Audes VVestphaliæ & antiquorum
Saxonum gloriam, resque clarissime
gestas, serenissime princeps, ac ponti-
fex christianissime, ante annos (ut
epinor) sex & viginti à vernero de Laer ordinis
Carthusiensis, doctissimo paritur atque integerrimo
viro, apud nos Colonie, pulcherrimo hoc opere con-
scriptæ, siccirco & celsitudini tuæ nuncupamus, pro-
que nostra paruitate modo dicamus, quod cui hac
nostra tempestate magis debeantur, aut à quo glo-
riam ampliorem certiusque patrocinium consequi
possint, agnouerimus neminem. Tu enim antiquissi-
me ducalisque domus gloria viget, estque immorta-
lis tanquam iubar ac Phœbi splendor cuncta collu-
strans. Proinde tu corpore simul atque animo fe-
licissimus habere: ita etiam, ut de te duntaxat solo,
quæm rectissime illud dici canueniat, quod species

Pria-

PRAEFATIO.

Priami digna fuerit imperio, falsumque p'ane Hemonus hoc modo cecinisse censeatur: Non vni dat cuncta deus, formosus vt idem, Sit simul & prudens, ac multa laude disertus. Tu itaque qui dux es inclytus & VVestphaliæ celeberrimus princeps, omniumque (vt dixi) mortalium & corpore & animo felicissimus, pro tua humanitate opusculum hoc grata suscipies manu, atque ita suscipes, vt quæ primarijs olim VVestphaliæ principibus consecrata fuerunt, tue quoque nobilitati non invenerio dicata iudicentur. De laudibus enim VVestphaliæ quis non multa atque egregia proferat. Nullus est locus sub orbe lunari, neque tam reconditus, neque tam scopulis princeps, aut Neptuno perius, in quo non iuueniatur VVestphalus, & fide & religione præclarus. Natiua quadam honestate, & ingenio diuinitus minere, tantum ceteris hominibus præstare videtur omnis VVestphalus, quantum animi corporibus antecellunt. Hoe igitur tetraasticho nostrum omnem celebramus conterraneum:

VVestphalus in cunctis solers, atque ore modestus

Viniidus ingenio, religione sacer.

Nobilis officio, nulli probitate secundus,

Illustrans orbem,coniuge,prole,domo.

Verum enim uero, vt paucis cœcludam, inclytissime princeps, Ego Ortwinus seruus (vt sic dicam) tuus,

PRAEFATIO.

In tua Diocesi natus, sed Dauentriæ sub patruo meo
domino Ioanne de Graes nutricis latte & bonis de-
hinc artibus tempore Alexandri Hegij, illic tune
gymnasiarchæ enutritus, altus atque auctus, & ob
id ipsum vulgo Dauentriensis cognominatus, com-
mendo magnificentiæ tuæ patrem meum Fredericum
de Graes, antiqua laudabilique ortum pro sapia, &
sorores meas quinque, virgines præsertim vestales
tres deo consecratae, meque postremo ipsum, ut tua
bonitate & gratia adiuti, altiorem quandoque di-
gnitatis gradum consequamur. Vale præful dignissi-
me. Colonia ex officina nostra literaria. Anno à na-
tali Christiano. M.D. XLI. Octauio
Calendas Februariæ.

PRAE-

IO.
atrie, sub patru-
ci latte & bonis
tri Hegij, illis
atque amissi, et
cognominatis, et
is meum Fridericu-
m ortum prospici-
s praeferim regi
tremo ipsum, vi-
orem quandoque
Vale preful dig-
literaria, Anno
III. Offic
ariam.
PRAE

PRAEFATIO IN LIBRVM DE LAVDE ANTIQVAE Saxoniæ nunc vero VWestphaliæ dictæ.

VARIAE sibi succedūt cogitationes
meæ, & mens in diuersa rapitur
Iob. 20. Splendor paternæ gloriæ,
verbum increatum, cui de omnibus cura
est, per quod omnia subsistunt, in quo o-
mnia viuunt, sua immensa virtute atque
sapientia, abyssum abyssῳ comparans,
tam multiformi varietate, variaq; mul-
tiformitate, rationalem animam ad ima-
ginem suam formatam dignificauit, ut ei
nulla sufficient, præter eum qui supre-
mus est. Verum quia parentum delicto
exigit poena, tam creaturam velut exu-
lem ad tempus vagari, & à sua voluptate
alienam manere, rursum eadem sapien-
tia latissimum campum cōtemplationis
aptauit, eidem quo velut in speculo & æ-
nigmate delectabiliter se exerceat, do-
nec ad suum principium, id est, abyssum
totius boni, cum multo fructu feliciter
reuertatur. Est autē inter spectacula cete-

PRAEFATIO.

ra, sensibilis mundus iste cum habitato-
ribus suis olim punto comparatus, nūc
vero multiplicium gratiarum mysterio
nobilitatus, & sacris rebus animam chri-
stianam exercens, quando tot & tanta o-
mni miratione digna in eo facta, & ad-
huc sienda considerat. Hoc ipsum qua-
licunque paruitate mea expertus, ac pro-
viribus perquirens, crebroq; deficiens,
iam letus, iam tristis: iam nolens, iam vo-
lens: iam solatio, iam fastidio subactus:
frequenter assumpta verba proclamare
cōgor, dicens: Varie sibi succedunt cogi-
tationes meæ, & mēs in diuersa rapitur.
Et licet insignium prouinciarum memo-
ria, quam sacro eloquio, ac alijs traden-
tibus codicibus gloria est, importune
animo se ingerat, tamen nescio qua sorte
in Vestphaliā, quasi in natale solum
delectabilius aduolo absens, veluti ipsa
præ cunctis alijs, quod non putatur, de-
licijs atque diuitijs sit referta. Puto ali-
quid ibi latere, quod non æquè præsto
mortalibus est, de quo si sermo suppeteret,
tanquam patrī debitor, ad dei glo-
riam, & cunctorum istorum qui illi co-
rigi

PRAEFATIO.

riginem traxerunt, & de post futuri sunt,
pauca è multis vertinam fructuose place-
ret conscribere. Gloriabatur olim Ro-
ma orbis domina factis abundare, ora-
toribus caruisse, qui famosa opera scrip-
to ad posteros transmittenent, nec id
circo doluisse, cum plus virtutibus quā
verbis abundare affectaret, hocque sibi
in laudem dici, Græcia renitente, quæ
semper ab omni æuo propter præclara
ingenia illuc abundantia, etiam exi-
guæ facta, multa sermonum phalera
prosequuta fuerat. Si ergo silens Ro-
ma loquaci Græciæ prælata est, cui
VVestphaliam comparabimus? quæ
etiam illustribus viris ditissima, pe-
ne nunquam iactantiam operum suo-
rum ostentare curavit, siue scriptis,
picturis, sculpturis, aut alijs characteri-
bus quibuscunque. Scriptum namque
nouit: Laudet te alienus, non os tuum. Et
iterum: Laus propria fardet, sed nobilis
est aliena. Hanc doctrinam sic studiose
vsq; in præsens obseruavit, ut quod mi-
randum reor, inter tot quos percurri co-

dices

PRAEFATIO.

dices vix vnum repperi, ab aliquo VVeſtphalone conſcriptum. Sed & pauca quæ legi apud Francorum, Anglorum, ac Rheſenſium Saxonumque annales eo ſplendiuiſ prouinciam hanc glorificant, quo veriora venustioraque ſunt quæ narrantur. Soluo igitur legem noſtratum hucusque ſilentium, & aliqua faltem pauca omni laude digna depromere curaui, & eo licentius quo iam vltra triginata annos exul ac alienis exemplis prouocatū, me cerno. Suscipe grata patria, quæ oſſa mea non habebis, munuſculum hoc paruum, & rectis exemplis id ornare curato, ut ſucceſſores in te memoriam noſtri habeant, ac probis moribus ingiter in fama & omni legalitate eſfulgeant.

DE

quo VVe
pauca qui
um, ac Rh
es eo splen
ificant, que
qua nar
nostratum
qua saltem
omere cu
ltra trigin
mplis pro
ata patria
nusculum
s id orna
memoria
ribus in
gali-

R. P. VVERNERI
ROLEVINCK LAREN
SIS ORDINIS CARTHVSI
ni de morib⁹ & situ vvelt
phalorum.

LIBER PRIMVS
in quo agitur,

De situ, moribus, simplicitate, conuersa-
tione, peregrinatione per orbem, vi-
ctoria contra Anglicos, & de vir-
tute VWestphalorum.

CAPVT I.

De situ VWestphaliae & distinctione principa-
tuum in ea contentorum.

V E S P H A L I A , de
qua nunc intēdimus,
terra est non vinife-
ra, sed virifera, eo al-
tius à summo deo cre-
atore omnium priui-
legiata, quo precio-
fiora (ut sic dicam) clenōdia mundo ce-
lisque transmittit. Hxc pro suo situ in
A - parti-

DE SITV ET MORIBVS
partibus Alemaniæ inferioris iacet, ab
orientे Saxoniam à meridie Rhenum, ab
occidente & que Rhenum vel Iſſulam, à
septentrione Oceanum habens. Ambi-
tus eius quasi rotundus circumfertur,
cuius diameter quinque dietarum meti-
tur. Nam Saxonibus contigua vergit ad
Hassiam, deinde ad VVestphaldam, hinc
ad ducatū Montensem super Rhenum
ſitum, deinde adducatus Cliuenſium &
Geldrenſium ſe mutuo complectentes,
hinc ad Twentam, Drentam, Frisiāmque
ac demum ad Saxoniam iterum pertin-
git. Habet perinde episcopatus quatuor,
videlicet Monasteriensem. Osnaburgen-
sem, Padenbornēsem & Myndēſē. Duca-
tus ab olim duos, videlicet VVestphaliæ
& Engariæ. Comitatus domusque illu-
ſtres plures, ſcilicet Bentem / Theken-
bord / de Marfa / i. de Walteggen / de
Speyghelburch / de Synplaken / Ol-
denbord / Depholt / Rauensburg /
Lymburch / Arnsburch / Rechburch /
de Lyppia / Buyren / Recklynchusen /
Ludinchusen / Steinfodia / Horſimaa-
ria / Borcklo / Brunkhorſt / de Bhemē /

de

de Cappenberg / Aliosque baronum,
nobilium, domiciliorum castra atque
pagos, qui (ut quibusdam placet) pri-
cis olim temporibus sub uno rege illi-
us terre tenebantur confederati, alio ta-
men nomine nūcupati, ut infra dicetur.
Hāc olim Iulius Cæsar, & post eum Dru-
sus priuignous Octauiani, seu rectius O-
ctauij Augusti, maximis & desperatissi-
mis bellis Romanorum ditioni subiu-
garunt, & quod corpora ingentia eius
incolæ habuerint, historiographi nar-
rant. Testatur Suetonius, nullum formi-
dolosius bellum egisse Romanos post
punicum, quam cum Germanis, sed bre-
ue tempus finē dedit negotijs, Triennio
enim tantummodo pugnatum est. &
Quintilius Varus cum pluribus cecidit.
De hac terra sic legitur in libro de
proprietatibus rerum. VVestphalia ger-
maniae inferioris est prouincia, quæ no-
bilissimis duobus fluminibus cingitur,
id est, Vesero & Rheno. Terra est multā
nemorosa, paucosa, plus alendis gregi-
bus quam ferendis fructibus apta, mal-
tis fontibus & annib[us] est irrigata, &

mosa

SITV ET MORIBVS

⁴ mosa, Lyppia, Rura &c. Fontes habet la-
lis fœcundos & mótes fertiles. Metallis
abundat, terra, fructibus, glandibus, nu-
cibus atque pomis, etiam feris, porcis,
pecudibus & iumentis referta. Populus
communiter elegantis staturę est & pul-
chræ venustæque formæ, & fortis cor-
pore, & audax mente. Militiā habet co-
piosam, ac mirum in modum animosam
promptam ad arma & mox paratam. Ci-
uitates habet fortes & minutas. Castra
fortissima & oppida tam in montibus
quam in planis. Hæc in prædicto libro.

Verūm his apponenda sunt aliqua,
videlicet quod in quibusdam locis est
maxime frugifera, scilicet circa Susatū,
Tremoniam, Padebornam ad longa spa-
tia, & in Diœcesi Monasteriensi, de com-
munibus necessarijs sic dotata, vt si inter
montes niueos esset circumsepta satis,
ac super absque aliarum prouinciarum
succursu, possent ibi habere homines, de
quo bene viuere possent. Scio ibi plura
loca, vbi nihil adduci solet de alienis
terris, nisi forte, species, vinū ac pannus
preciosus cū pauculis pecuniis que utiq;
necel-

LIBER I.

necessaria incolis non essent, propter rerum ibi necessariarum abundantiam.

Sunt proinde quædam VVestphaliæ partes ita steriles, ut vix aquila ibi pullos suos nutrire possit, & tamen stupore grandi homines ibidem habitant, fortis, sani, decori, quasi rore cæli sustentati. Hi tamen ex vicinis prouincijs auxilia victus, sibi per labores & industriam procurare solent. Cæterum quicquid olim de VVestphalia, siue scriptum, siue dictum sit, nos hodie videmus, quod in pinguibus bobus, vitulis, porcis, metallis, lana, & lino, tritico optimo, lapidibus, tam ad imagines sculpendas, siue domos extuendas, quam ad molares & cotes faciendas, lignisque ad diuersos vasos aptis, & alijs quibusdam ita abundat, ut circumiacentes prouincias supra quam credibile cuiquam sit, reficiat, & etiam ultra mare sua mercimonia transmittat. Porro haec quanquam Dei dona sint, & cum omnigratiarum actione recipienda, Tamen haec parui estimo, respectu virorum proborum, qui omnibus bestijs alijsque rebus, incomparabiliter prestantiores

A 3. sunt,

6 DE SITV ET MORIBVS
sunt, omniaque excedunt, quæ in obse-
quium humanæ necessitatis veniunt,
quorum copia in VWestphalia esse fo-
let, à diebus antiquis. Et profecto nul-
lam scio regionem in Christianitate,
quæ nostræ VWestphaliæ comparari pos-
sit, in hac parte, ut tot animatos homi-
nes utriusque sexus emittat, & nihilo-
minus suam prouinciam copiose exer-
ceat, & in nullis, quæ ad rem spectant,
vel in minimis negligat, sitque semper
parata in idipsum, id est in personis
absque ullo precio gratis emittendis.
Et de his nunc restat dicendum.

C A P V T . II.

*Vnde processit gens VWestphalica, & de pri-
mis cultoribus terræ
illius.*

VNDE VWestphalones processerunt
specialiter, aut quis princeps eo-
rum primus extitit, aut quomodo illuc
primum venerunt, aut vnde egressi, &
qualiter profecerunt in terra ista, ad li-
quidum

VVESTPHALORVM.

quidum reperire non potui. Quod autem verisimiliter ex certis indicij a-liarum gentium, quæ scriptæ reliquerūt, mihi videtur, breuiter exponam. Et pri-mum aduertendum est, quod gens ista à principio non fuit hoc vocabulo nun-cupata, sed postquam Karolus magnus eos ad fidem conuerit, hoc nomen sibi assumpserunt, quasi in distinctionem ab alijs Saxonibus, cum quibus in paganis-mo eodem nomine nuncupabantur. Quia ergo ipsi primo ad fidem ven-e-runt, & Saxones orientales adhuc gra-uiter bellabant contra Principem san-ctum, quasi gloriantes de sua conuer-sione, se VVestphalos, id est, VVestfide-les nominare maluerunt. Alij dicunt, quod Phalos olim, idem quid socius dicebatur, & sic Saxones qui erant vltra VVeserā dicebantur Oestphali, qui citra VVestphali, & secundū tales erat nomen antiquum. Quidam putāt, quod sic dicti-sint à quadam cāpo occidio, sicut VVe-sterualder à silua nomen traxerunt. Quicquid horum verius est, nō summo-pere curandum reor, cum huius certum

fit, quod antiquitus hæc terra Saxonia vocabatur, sicut adhuc in quibusdam locis de more est, quod conscriptiones & actus iudiciales ibidem fiant sub SAXONUM nuncupatione. Idem patet ex pluribus historijs, de quibus infra dicetur.

Nunc autem, ut cepimus, percontari libet, vnde primum venerunt, qui hanc terram incolere & inhabitare cooperūt. Vbi est sciendum, quod Noe tres filios habuit, scilicet Sem, Cham, & Iaphet, ex quibus propagatum est vniuersum genus hominum super terram post diluvium, ut dicitur Gen. 10. Crescente autem multitudine populorum, cum adhuc omnes essent in terra Sennaar Turre Babylon ædificarunt, & impediti dimicatus, intermisserunt opus inceptum, propter confusionem linguarum. Fuerunt autem in vniuerso septuaginta duæ nationes siue progenies principales, quarum vigintiseptem descenderunt de Sem, triginta de Cham, & quindecim de Iaphet. De quibus Augustinus, 16. de ciuitate dei, diligenter tractat, dicens inter cætera, Harum gentium vocabula par

LIBER I.

9

partim manserunt, ita ut & hodie quoque appareat unde fuerint derinata, sicut & Assur Assyrij, & Heber Hebræi, partim tēporis vetustate mutata sunt, ita ut vix homines doctissimi, antiquissimas historias perscrutantes, nec omniū, sed aliquarum ex ipsis origines gentium potuerint reperire, &c. Demum coacti filij Noe à se mutuo recedere, sortem miserunt, ut quisque gens sciret quam terram reciperet in possessionem. Tota autem terra natura habitabilis, diuisa est in tres maximas partes, scilicet Asiam, Africam, & Europam, quæ filijs Noe distributa est. Cecidit ergo fors prima filijs Sem, ut Asiam possiderent: Hoc est, ut in eodem loco, scilicet Sennaar, & terris circumcirca adiacentibus, remanerent. Cecidit fors secunda filijs Cham, ut Africam obtinerent, hoc est, ut à fratribus suis recederent usque ad AEgyptum & eā ceterasque regiones usque ad extremos fines maris Athlantici incolerent. AEgyptus enim (ut apte propheta regius Dauid testatur) terra Cham dicitur. Mansit tamen Canaan filius.

A s lius

10 DE SITV ET MORIBVS

Ius Cham contra fas in Syria palestina;
quę nunc Iudea, dicitur, vt terra promis-
sionis, & ibi gentem constituit fortē
& magnam cum multis titulis notis in
Scriptura Sacra. Et quoniā iniuste fecit
contra filios Sem, ideo post per Hebræ-
os, quibus Iosue de mandato domini
præfuit, qui descenderant de semore A-
braam, iuste eius posteritas deleta fuit.
vt testatur Beatus Augustinus in quodā
sermone se legisse in sacris libris. Ceci-
dit fors tertia filijs Iaphet, vt Europam
in possessionem acciperent, hoc est, vt
mare mediterraneum transirent, & loca
residua inhabitarēt. Vnde dicitur, quod
Iaphet ædificauit Iaff, ciuitatem anti-
quam, quę portus est ad insulas maris, &
nomine alio dicitur Ioppen, ac inde na-
uigarunt filii eius ad loca deputata. Ha-
buit autem Iaphet inter cæteros filium
quendam nomine Magog, à quo Goti
traxerunt originem secundum Hiero-
nymum, in libro de quæstionibus He-
braicis. Ab isto Magog velut homine
forti descendit stirps robustissima,
quę Scythica vel Gotica dicitur, ad om-
nia

VVESTPHALORVM.

nem horrorem frigorum, & caumatum
usque in praesens impauida. Vnde & ob
hoc terram pene inhabitabilem perdo-
muit, & quod dictu mirum est, suis
moribus seruire coegit. Vbi alij timoris
mortisque imaginem suspicabantur, il-
lic isti secundum pene in orbe regnum,
quod Scytharum dicitur constituerunt.
Horrendus populus quem olim magnus
Alexander Maceo pertimuit, dicens,
Qui victor esse cupit, à Gothis se absti-
neat. Nouit eos tanquam vicinus, quoru
& vilissimo cibo & vestitu inculto, for-
tissima membra tegebant, & nullis plu-
mis assueta, sed cælo horrido simili-
ma ingenia habentes. Hi sunt, quibus
Iulius Pompeium debellans plus vicit
celeritate quam potestate, glorificansq;
eos ait: Nunc scio hostem nostrum for-
tuna destitutum, quoniam talibus auxiliatoribus stipatus, triumphare nequi-
uit. Horum profugi Romam orbis domi-
nam, Italiam, Africam, Lombardiam,
Galliam, Hispaniamque, per sexcentos
annos mirabili ferocitate, nullo resiste-
re valente, attriuerunt. Et breuiter plura

concludendo, de Gothorum potentia & triumphis insuspicabilibus, pleni sunt libri tam paganorum quam Christianorum. Verum licet regnum istud sit vetustissimum, tamen quia barbarorum est, inter principalia regna non computatur. Vnde propter populi illius grossitatem, regio illa semper dicta est barbarica, extensa nimis, quia Maeotidis paludibus incipiens, inter Danubium & Oceanum septentrionalem, usque ad Germaniam porrigitur, & est prima pars Europæ. In ea regnauit Tanus primum de stirpe Iaphet. De his Vngari & Dani processerunt, vicini eorum. Et haec quidem a parte in libris antiquitatum leguntur. Nunc vero verisimiliter de alijs prouinciis contiguis non irrationabiliter syllogizandum pariformiter aestimo, quod paulatim ex eisdem & ipsorum haeredibus inhabitari primo coeperunt. Teste enim Beato Hieronymo, ubi supra, cæteri filii Iaphet, alias terras occupauere, nec quisquam ad hanc inferiorem plagam septentrionalem peruenit. Igitur Poloni, Australes, Bohemi, Pruteni, Turingi, Pafio-

CAPVT I.

13

Pastones, Sueui, Franconij, Saxones, &
VWestphalones, cæterique Germaniæ &
Almaniæ populi, ab eisdem filijs taphet
per lineam scilicet Magog, & successo-
rum ipsius descendisse puto, quorum in-
historijs nihil verisimilius reperi pot-
est. Si tamen aliqui particulares con-
scriptiones seorsum de aliqua gente spe-
cialiter habentur, sicut de Frisonibus,
aut alijs forte quibusdam similibus, quæ
ad manus meas non peruererunt, illarū
fidei in nullo detrahere intendo, solum-
modo hic perquirens, quam verisimilia
esse probauerim. Nec me latet pluribus
provinciis alienos hospites ex more su-
peruenisse, ac principatum obtinuisse,
incolasque subegisse, & suum titulum
eisdem imposuisse, de quibus nunc ser-
mo non est. Sufficit in hac parte pri-
ma, originem nostræ VWest-
phaliæ tetigisse.

A 7 CAPVT

14 DE SITV ET MORIBVS

CAPVT III.

Dē moribvs VVestphalonum antequam ad fidem
conuerterentur.

RE M nouam, vt supra protestatus sum, ago; & idcirco correctorem in his supplicem exoro, vt quæ minus ad normam cedunt, ipse ad meliorem & certiorem formam aptare dignetur. De vita ergo parentum nostrorum, ex quibus originem traximus, quo ad pristinam ætatem, sicut & de cæteris gentibus flebile est aliquid narrare. Quoniam ut ex multis signis & certis indicijs perpendimus, omnes pene in miserabile illud sacrilegium siue idololatriæ crimen corruerunt. Dicente scriptura, de Behemoth, id est, hoste antiquo. Absorbebit fluum & non mirabitur, & habebit fiduciam qua Iordanis influat in os eius. Quod exponens beatus Gregorius dicit: Antiquus hostis pro magno non habet, quod infideles rapiat, qui totum humanum genus pene per tot temporum spacia in ventrem suæ mali-
ties

tie traxit, sed insuper fiduciam habet,
quod baptismo regeneratos absorbe-
re possit. Ex his & alijs satis patet;
quod per multa millia annorum proge-
nitores nostri hic infideliter vixerunt,
& tandem pro suis peccatis ad inferna-
descenderunt, & illic eterna supplicia
infeliciter launt. Dicit enim apostolus;
quod impossibile est, sine fide placere
Deo. Pie tamen creditur, quod clemen-
tissimus aliquos electos inter eos habu-
it, secundū illud psalmi. Nunquid in va-
nū cōstituisti omnes filios hominū? Hęc
ex sententia beati Augustini probari ali-
qualiter possūt in 18. de Ciuitate dei, vbi
loquitur de sancto Iob. qui nec circūcis
fuit, nec legē aliquā accepit, & tamen cū
suis prolibus & amicis Deo fideliter ser-
niuit. Itē, 16. libro dicjt, quod post bene-
dictionē filiorum Noe usque ad Abraam
nulla fit mentio iustorum aliquorum,
nec eos tamen defuisse crediderim. Quo
niā si omnes cōmemorarentur nimis lo-
gum fieret. Item circa annos domini sep-
tingentos nonaginta, in Cōstantinopoli,
lamina aurea inuenta est, super corpus

cu-

cuiusdam defuncti in quodā sepulchro,
in qua sic scriptum erat: Christus nasce-
tur de virginē Maria, & ego credo in
eum. O sōl iterū videbis me, sub Con-
stantino & Irene.

Circa annū domini ut puto, M. CC. in
Vienna repertum fuit caput cuiusdā de-
functi, lingua adhuc integra cum labiis,
& loquebatur recte. Episcopo autem in-
terrogante qualis fuisset in vita, respon-
dit: Ego eram paganus & iudex in hoc
loco, nec vñquam lingua mea protulit
iniquam sententiam, quare etiam mori-
non possum, donec aqua Baptismi re-
natus, ad cælum euolem, quare propter
hoc hanc gratiam apud Deum merui.
Baptizato igitur capite, statim lingua in
fauillam corruit, & spiritus ad Dominū
euolauit. Ex his & similibus colligere
possumus, quid diuina misericordia ve-
risimiliter egerit erga cæteras gentes, in
quibus magna virtutum exempla repe-
rimus. Et nunc ad nostram vvestpha-
liam redeundo, hoc satis securè loqui
possumus, quod prout in plurimum ipsa
suis incolis plus austera quam deliciosa
semper.

semper fuit. Et usque in præsens, paucis
respectiuè exceptis, quicunque in ea de-
bet viëtum quærere, & se & suos legali-
ter administrare, oportet quod die &
noëte labori, sollicitudini, anxietati,
accæteris, quæ carni molestia sunt, in-
sudet.

Insuper per interualla temporū cre-
bro à diuersis grauiter afflicta, legitur,
& iterum iterumque in fernitutem re-
dacta, pluribusque armis & violentiis
oppressa. Hæc (si recte informati sumus)
signa diuinæ clementiæ sunt, & ipsam
amplius prouocare solent, dicente scrip-
ptura: Non punit Deus bis in idipsum.
Speramus ergo, quod etiam tempore Pa-
ganismi misericors Deus (quam non
obliuiscitur misereri, neque continere
potest in ira sua misericordiam suam) a-
liqua vasa electa ibi habuerit, quibus &
hic bonas virtutes, & in futuro merce-
des sempiternas prouiderit. Denique
tempore fidei promulgatæ in vicinis
prouinciis multo amplius saluandorū
numerus ibi excreuit, licet potentes fi-
dem persequerentur, sicut ubique con-
suetum.

18 DE SITV ET MORIBVS
fuetum fuit, tamen feruens charitas ami-
corum Dei quotiescumque poterat, siue
occulte siue aperte prædicando de incé-
dio rapuit. De sancto AEgisto legitur,
quod erat vhus de septuaginta duobus
discipulis domini, quem beatus Petrus
apostolis misit in Saxoniam, & prædica-
re cœpit, sed fructum terra illa nōdum
protulit; quin potius martyrio corona-
tus est. Et eius reliquiæ vsq; hodie osten-
dūtur in Bardewick prope Lunēborch,
quæ olim fuit ciuitas glorioſa, sed anno
domini, M. C. XCIX. fuit destructa per
Henricum ducem Saxonie, ecclesijs reli-
ctis absque læſione.

C A P V T IV.

*De simplicitate & pacifica conuersatione primorum
incolarum huius terr.e.*

OMNIMUM eadem est sententia, fructū
tenere naturam radicis, & consue-
ta difficulter relinquī. Quia & consue-
tudo altera natura dicitur, possumus ni-
mirum ex hoc aduertere VWesthalos
ex simplici & pacifica gente traxisse ori-
gi-

ginem, & quod frequentius ab alijs iniuriam pateretur, quam inferret. Si cui dubium est, an ita sit, requirat annales priscorum, & puto, quod cum de bellis & saeuicia horribili, quæ mundum concutere solent, mentio sit, primos habitatores VWestphaliæ non illic reperi et. An autem ipsi sint iniuriam passi ab alijs, & an afflictionē patienter sustine- rint, statim declarabo. Iam enim loquor more scriptorum veterum, qui Romanas res in lucem produxere, Saturnia tēpora quādo honesta simplicitas pacifice & si- ne dolo Italiā incoluit, crebro comme- morātes, cui nostra VWestphalia quod ad multa conformis fuit. Nā sicut illuc pri- mo Saturnus decreto, & post Aeneas cū alijs Troianis aduenerunt, populum simplicem, aut informantes aut oppri- mentes, ita huc primo Macedones, & longè post Franci applicuerunt. In quo- dam enim libro sic inter cætera scriptū reperi. Postquā Alexander Philippi Ma- cedo, qui primus regnauit in Græcia, per cū Dario rege Persarū, contra Porum regem Indorum properauit ad bellum,

inter

20 SITV ET MORIBVS

inter Riphæos montes circa mare Caspium, exercitus sui partem ex Macedonibus collectam, ad illius patriæ custodiā collocauit. Cumque subactis Indis, & reuersus Babyloniam veneno interiisset, Macedones, circa montem faxū Marpesica, quodam duce Amazonici exercitus nominatim commorantes, mortem eius cognoscentes, animis conturbati, in Macedoniam per terram se posse reuerti, propter odium gentium, quas bellis attruerant, plurimum desperabant. Quapropter præparatis nauibus in mare Caspium se mittentes, per vastitatem Septentrionalis Oceani fides ibi querendō dia nauigabant. Ex quibus camen post multa maris pericula naues.

24. ad ostia Albiæ flumij in loco qui Hadelon, Latino quidem sermone nunc terra Hadelariæ Bremensis dioecesis dicitur, applicuerunt ad littus. Interroganti autem ab incolis, quò veniscent. Responderunt, De Saxo. Vnde & dehinc Saxones vocati dicuntur. Quidam ergo ex eis, terras ibidem circa littus maris Oceani viribus occupabant, qui postea holt-

Holtsassen ex syluis & paludibus, in quibus degebant, nunc vero corrupto nomine Holsten sunt appellati. Alij nauibus fluuium ascendentes Thuringos, tuc iuxta montem Harth versus Septentriōnem dominium tenentes, inuaserunt, quod nomen Saxonum simpliciter obtinuerunt. Cumque hi Saxones & Thuringi mutuis se bellis, pro sedibūs obtinendis, frequenter impeterent, tandem Thuringi cedentes vltra montes Harth se recipientes Saxonibus loca dimittūt. quod omnes isti Saxones militaribus armis inservire consueuerant, vix alter alterum sibi praeesse sinebat. unde quidam ex eis, latius quārendo sibi sedes, flumē v̄ v̄ eseram transferunt, & quasi usque ad Rhenum fluuium omnes incolas regionis illius per filias, & rura dispersos, in seruitutem redegerunt. Exinde armorū militarium nimia pluralitas & seruilis conditionis necessitas inter v̄ v̄ eseram & Rhenum usque ad tēpora nostra perdurant. Hi autem postea fortissimē primam illam defensantes, tanta fortitudine hostibus resistebant, ut Romanis exceptis

ceptis à nullo vñquam vsque ad Karolū
magnum poterant superari.

Hæc prima sunt qui de nostra prouincia reperi conscripta, & gesta fuerūt ante benedictam Christi nativitatem, quasi annis trecentis. Iam si placet, pius hic animus attendat, quantæ mansuetudinis gens ista fuit, sic violenter à paucis subiecta, sic deinceps humiliter seruiens, sic patienter aduenis obtemperans. Quis vñquam audiuit, quod talia suis oppressoribus reddiderunt, qualia sibi fecerāt. Huius tantæ benevolètiæ reliquias plures vidi, viros ac fœminas venerabiles, magnæ probitatis, & simplicitatis, exempla præclara, totius tam pacis quā sacræ fidei amatores. E quibus vñū breuiter exemplū ponā, quod mihi in pueritia accidit. In villa qua natus fui per interualla temporū, quinq; iudicia secularia per altos comites obseruabātur. Euenit igitur, ut cū genitore meo illuc pergerē, & cæmonias, phaleramq; sermonū, non dico honestam nequitiam illā animaduerterem, qui extūc cordi sic delectabiliter

ad-

adhæsit, ut crebro maluissēm prandium
differe, quam illic non affuisse. Curren-
ti igitur mihi aliquando in spiritu ve-
hementi, obuius fuit venerandus quidā
vir grandæuus bene dilectus, & iuxta,
modulum suum prudens ac diues, lega-
libusque filijs, ac filiabus ex more hono-
rabiliter stipatus. Iocunde ergo me sa-
lutans, quæsiuit quo tam celeriter se-
stinarem. At ego Adjūdicium pergo,
Et ille grandi se cruce signans ait. Be-
nedicat mihi nunc dilectus deus. Ego
in hanc ætatem vsque perueni, qui
nunquam ante iudicium fui. sic mirum
fuit apud illos honestos patres familias
iuxta apostolicam sententiam, & quasi
delictum, qui Christiani inter se iudicia
haberent. Qualiter autem nostra ætas
de suis patribus probos viros fecerit
præsens tempus probat. De alijs autem
exemplis ad idem pertinētibus, quomodo
vnus pastor illic totam parochiā in spi-
ritualibus, & vnus Scultetus in téporali
bus administret, & quā humiliter subditi
obtēperēt, superfluū est dicere, quanquā
& hoc verum sit, quod hæc honesta sim-
plicē

plicitas facilius in villagiis & ruralibus pagis, & diutius poterit continuari, quam in quibusdam ciuitatibus, maximè vbi merces & nundinæ frequentantur: vidi nihilominus in talibus non nullos inclytos domicellos ac probissimos ciues humiliter, & benignè cōuersari, vt quod esset superbia, aut dolus ceteraque vicia, proximorum paci aduersantia, non intelligerent.

C A P V T . V .

*De honesta & rationabili causa peregrinationis
Vestphalorum per orbem.*

Paulo apostolo sancto attestate didicimus, sic Dominum Deū instituisse humanum genus, vt vnius in opia suppleret copia alterius. Quia ergo sunt nonnullæ prouinciae fertiles excellenter, & tamen ad propagandam sobolem minus apte naturaliter, & econtra aliquæ steriles, & generofæ. Ideo rationabiliter sic dispositum ab antiquis diebus inter principes communitates audiuiimus, & usq; in præsens videmus, ut mercimonia & alia

alia necessaria de communi consensu de loco ad locum transferantur. Dicuntur autē illae regiones cæteris preciosiores quæ preciosiora clenodia emittunt, iuxta quod Græcia præfertur Slauoniæ, & Asia Africæ, & ita de alijs, secundum quem etiam modum VWestphalia antiquitus inuenitur habere, & excedens, & excessum. Excedit namque alias prouincias habita consideratione quantitatis suæ in hominibus, fortibusque viris gignendis, & à multis alijs exceditur in quibusdam, quæ ad usum hominis sunt necessaria. Sed quemadmodum simpli- citer loquendo nihil est sub sole preciosius homine, propter quem omnia facta sunt, & fiunt, cui etiam sancti angeli ser- uiunt, & cui cum eisdem regnum celorum repromissum est: ergo sequitur quod prouincia hæc, quo ad hanc partem pre- ciosior & nobilior est alijs, & fuit & erit, quam diu Dominus Deus ita disposue- rit cum ea. Si forte hoc alicui videtur minus solidum, potest attendere com- munem cursum humani generis in quo raro aliquid magni penditur, nisi neces-

26 DE SITV ET MORIEVS

sitas ingruerit. Tollat ergo officiosum seruitium, magnusque & periculosus ille labor, quem VVestphali pertotū orbe terrarum faciunt, videbis profecto non bene gubernari omnia. Dij boni quā multa monasteria, in quibus sevē vivitur diminuentur, quam multæ ciuitates in officijs arduis & consilijs defectū sustinebunt, & curis grauabuntur insolitis quot prælati & principes, cæterique viri magnifici, equos & lectos minus debite præparatos ascendent, quot nauies in portu remanebunt, quot pauperes & desolati eleemosynis & consolationibus priuabuntur? quot ecclesiæ, altaria, collegia, hospitalia, monasteria, prælaturæ, consueta subsidia in pluribus nationibus non recipient? Qui si dicat quis: Hæc si VVestphali non facerent, alij pro eis facerent. Respondeo. Quare modo non faciunt hæc ad omnem sufficientiam, ut proselitorum horum operæ non indigeant, ipsosque excludant. Noscō ac noui multos valde egenos, qui eleemosynam indifferenter ab omnibus libenter acciperent, de quibus pronuncie.

VVESTPHALORVM. 27

clo, quod innumeris (vt sic dicam) vici-
bus, de exilibus VWestphalis largiter
sustentati sunt, & sustentetur adhuc. Fa-
ciant-hoc alij, & ipsi sua retinebunt. Quā-
ti & quam magni patresfamilias famu-
los fideles quæsierunt, & v Westphalos
inuenientes, delectati sunt operatione
& officio ipsorum, de morte eorum su-
pra modum contristati. Non hæc ita
scribimus, vt cæteras velim nationes
excludere, sed vt quibusdam minus dis-
crete loquentibus informatio detur
hoc modo, quod hæc prouincia huma-
næ necessitati & commoditati respecti-
uè plus cæteris subseruiat. Insuper quod
hæc non fortuito agantur, sed Dei dispo-
sitione, sine cuius nutu ne folium quidē
arboris in terram cadit, qui singulis re-
gionibus & hominibus, hæc aut illa do-
na largitur, prout suæ placet voluntati.
Si enim bonitati omnipotentis Dei,
de seruitio bestiarum grati esse tene-
mur, & Ecclesia in sacrosanctis et-
iam missæ officijs pro ipsarum conser-
uatione precatur, quanto magis idip-
sum fieri oportet, vt homo homini

B 2 auxi

28 DE SITV ET MORIBVS

auxilium, solatium, ac consilium impendi-
dat. Ab ipso enim sunt omnia, siue hæc,
siue illa, ab angelo vsque ad minimum
vermiculum. Gratias igitur agamus di-
uinæ dispensationi, & venerabilium
Westphalorum cæterorumque famulo-
rum quorumcumque nationum necessa-
riæ seruituti. Ecce ego qui à cura fami-
liari mentem liberam gero, & à labori-
bus seruilibus alienus, molles manus
porto, cunctis garrulis exemplum præ-
beo, silentioque exhortor me pariter cū
illis, ut prælatis nostris & obedientia-
rijs (ut sic dicam) ipsorum grati simus, ac
pro illis deuotas preces fundamus, sicut
tenemur, alioqui solicitudo & labor ip-
sorum in illa die teneritudini nostræ
pondus graue imponet. Sacro namque
eloquio testante, scimus, quod Deus &
fidelis laborator, sunt veri omnium do-
mini quæ in usum veniunt humanum. Et
apostolus dicit: Qui non laborat, non
manducet. Cæteri omnes aut sunt dis-
pensatores aut mendici. Nemo igitur si-
bi blandiatur, quod in ocio sit securus.
Alioquin audierit quid in libro sapientiæ

con-

VVESTPHALORVM. 29

contra tales diuinus sermo minatur dicens: Tunc stabunt iusti in magna constātia aduersus eos qui se deprimebant, & abstulerunt labores eorum. Sed ut ad nostrum propositum redeamus, ostendere aliqua restat, qualiter sepe dictum seruitium VWestphali à diebus antiquis soliti sunt, ceteris prouincijs impendere. Et quod suprema necessitas in bellicis negotijs copiosius elucepsit, imo quales antiqui Saxones reperti sint in huiusmodi, iam pauculis explanabo.

C A P V T VI.

De victoria Saxonum habita contra Anglicos.

TEmpore Theodosij secundi circa annum domini. CCCC.XX. Rex Britanniae, id est, Anglie grauissimum dissidium cum suis incolis habuit, id quod illic nouum non erat. Irruentibus ergo fortiter Britonibus rex nullum pene habuit suffragium, nisi aliunde quasi diuinatus missum. Et ecce subito & insperatae, phalerata cohors iuenum Anglicis littoribus applicuit, faciemque regis

B 3 sum-

summopere concupiuit aspicere, ac eius
potentiae assistere. Admissi ergo solo te-
nus adorare regem, prout moris est, cæ-
perunt, ac deinceps, causam sui aduen-
tus propalare, si tamen hoc regiae maie-
stati gratum foret. Annuente rege, vnum,
eorum præloquens ait: Pacifici venimus
ad terram tuam Serenissime princeps,
tecum habitare cupimus, & honestam
vitam transfigere. Nostra enim regio lō-
ge ultra quam nutrire potest homines ge-
nerat, & iccirco legaliter emissos huc
nos sors adduxit, vt si Celsitudini tue nō
aduersum videatur, nostro contubernio
ad placitum perfruaris. Sin autem, dic
seruis tuis, vt hinc faceant. At rex: De
qua gente estis, & cuius religionis? Re-
spondit, qui super Saxonia nos transmi-
xit, vbi hic mos seruatur, vt cum abun-
dantia hominum excreuerit, totius pro-
vinciæ iuuenes conueniant, sortes à
principibus accepturi, moxque patriæ
egrediantur, aliunde sibi victum quæsi-
euri. Hac ergo honesta necessitate com-
prehensi sedes quærimus, vbi mortale
hoc spatiū solito more peragamus. Si
vera

vero de religione quæritur, noueris nos
iuxta morem paternum solem adorare.
Heu, ait Rex, errorem detestor, sed de ad-
uentu vestro, & corporum forma plu-
rimum exulto. Disceptatio mihi grauis
est cum populo meo, & opus habeo ad-
iutorio alieno. Si igitur placet aduer-
farios rebellare, gratissimi mihi eritis
in sempiternum. At illi cum audissent
opinionem belli, promptiores esse co-
perant, & pro suo modulo spoponde-
runt quicquid fors subministraret.
Ventum est ad conflictum, & victo-
ria competens Saxonibus prouenit in-
opinata. Commoti Britones agmen
grande fecerunt, Saxonibus commi-
nantes, sese (ne à terra recederent) sta-
tim virtutem eorum experiri velle. Vi-
dentes Saxones se numero paucos, ad-
uersariosque copiosos, plus sapientia
eos aggredi, quam fortitudine tenta-
runt. Habuerunt ergo hanc pulcherri-
mam orationem ad ipsos. O incliti Bri-
tones cunctis seculis splendidi. Vesta-
nos fama huic attraxit. Nos vestram In-
sulam ingressi, nihil nisi quod ho-

32 DE SITV ET MORIBVS

nestum est, molimur. Vnicum malum
vos molestat, nostræ licet prouinciæ ste-
rili inauditum, inobedientia videlicet
ad principem. Hanc nihil nisi petulantia
parturiuit, hanc nihil nisi pauperies ex-
rema absoluet. Deponite quæsumus in-
eptum huius propositum, & periculo-
sum conatum vestrum, & nos inferuos
fuscipite. Si autem quid vestræ pruden-
tiæ absonum suspicamur, hoc qualecun-
que nostræ simplicitatis consilium abie-
ceritis, & nostram legalem cōditionem
aliqua violenta maculaueritis eiectione,
ex tunc sciatis, quod nos vestros iam
famulos, dehinc autem graues hostes,
aut perpetuos dominos sentietis. Sed
vti mos est nonnullis, nequaquam præ-
buerunt aurem æquissimis consilijs. Re-
ge igitur contristato fideles aduenas:
plebs indocta fugauit, sed non ad sapiē-
tiam sibi. Nam redeuntibus Saxonibus
ad suos, singulaque narrantibus quæ sibi
acciderant, per cunctos grauis indigna-
tio succreuit. Magna proinde fiducia Sa-
xonibus accessit, quod Rex Britonum in
nullis sic confideret, uti in ipsis, in qui-
bus

bus omni hora veluti suos liberatores & sponsores anxia mente manebat. Denique consilium proceribus fuit, ut virginem pulcherrimam Engelam nomine filiam ducis Engariæ (ut quibusdam placet, regi despōnsandam, à qua tota insula ex tunc nomen accepit) comptius ornarent, totisque viribus ad regis iniuriam ac suam turpem ejectionem illie vindicandam reuerterentur. Oblata ergo virgine cum robore ducum & militū caterua, nihil iam sub cælo Rex tam gratum suscepit. Renata est sponsa fæliciter fonte baptismatis, & in cōiugium Regis iuxta magnificentiam principalem assumpta. Iam Saxonibus res in animo erat, & configere fortiter, donec totam insulam dominio proprio subiugarent. Factum est ita, & duravit dissidium istud ultra ducentos annos. Tempore enim Sergij Papæ expulsi sunt Britones de sedibus suis, & cœpit Britannia vocari Insula Saxonum ad tempus. Praeualuit tamen titulus præfatus, ita ut vsq; in praesens vocetur Anglia. Et hoc iam tertio nomen mutauit. Nam primò scilicet an-

et tempus Dauid, decebatur Albion. Deinde à Bruto Troiano qui eam bellando cepit, vocata est Britannia, nunc vero Anglia dicitur. Hoc idem testatur Brutus Grego qui sedet circa annos Domini sexcentos, quoniam occasione bellorum prædictorū magna pars Insulæ eiusdē in idolatria corruit. Ait enim de incolis eius: Bene Anglici vocati sunt, quia Angelicos vultus habent. Misit quoque Augustinum cum alijs Sanctis viris ad eos conuertendos, & surrexit stirps regum sanctissima in Anglia, quę adeo creuit in longinquum, ut nusquam legerim plures sanctos reges. Sic dupli gratia Saxonē dotati sunt, ut & temporaliter & spiritualiter glorificantur. Osuualdus Rex operibus misericordiæ deditus fuit, de his Iudeus, Elfredus, Elchescamus, Edgarus, Eduardus, & alij plures cū prolibus suis. Puto antiquam Saxoniam nostram. i. VWestphaliā, occasione Britannicorum præliorū, nobilibus Maccdonib[us] vacuatam esse. Et est ista quarta peregrinatio ipsorum famosa. Nā primo

dc

VVESTPHALORVM. 35

de Macedonia in Asiam. Secundo de Asia in Europam Germanicam, id est, holsten. Tertio dehinc in Vvestphaliam. Quarto in Britanniam. Tenuerunt autem sceptrum Angliae usque ad annos Domini, mille & septuaginta, vel circiter, & tunc Guilhelmus comes Normannorum interfecto Araldo regnauit, pro eo. Quod autem nobiles Saxones transfretarunt in Angliam, ex hoc patet, quod duo filii ducis cum sorore sua praefata, aut nepte perrexerunt cum turba illa, & continuè pugnatum fuit per annos plures, contra reges fortissimos, & sic circa totum robur prouinciae illuc concurrit, donec tandem de omnibus triumpharent. Hoc videtur sentire Beda, qui dicit, quod ante tempus Karoli magni Saxones non habebant regem, ut infra dicetur. Etiam nusquam legi, quod post unquam Saxones isti, siue Vvestphali tali modo perturmas exiissent de patria, & alibi guerras (ut sic loquar) concitarent. Hec igitur aut similia reperi de isto processu Saxonum ad Angliam, de quibus si cui placet, poterit plenius videre in historijs.

36 DE SITV ET MORIBVS

Anglicanis. Hæc autem minus exacte à me scripta sunt, ob defectum librorum, prouincia nostrarè: si quis verò aliter repererit, dignetur, quæ dicta sunt ad certitudinem historialem reuocare. Omnia enim hæc sunt vetera, & de rudibus temporibus tractata, in quibus vix pauca audiimus relatu digna. Sed nunc de certioribus loquamur, & ad salutem magis accommoda.

CAPVT VII.

De quibusdam virtutibus Saxonum istorum.

Refert sanctus Bonifacius episcopus & martyr, qui Germanorum gente ad fidem conuertit, de quibusdam bonis virtutibus Saxonum antiquorum, & quendam Regem Anglię in quadam epistola hortatur, ut exemplo ipsorum se corrigat, sic scribens: Domino charissimo Echelbardo Bonifacius archiepiscopus legatus Germanicus Romanæ ecclesiae perpetuā in Christo charitatis salutem. Audiuius te eleemosynis intentum, furta, & rapinas prohibere, & pacem

VVE ST P M A L O R V M .

37

pacem diligere, defensoremque pau-
rum & viduarum esse, & inde Deo gra-
tias agimus. Quod vero legitimum ma-
trimonium spernis, si pro castitate face-
res, esset laudabile, sed quia in luxuria,
& adulterio, & cū sanctimonialibus vo-
luptates exerces, vituperabile est & dā-
nabile. Quapropter fili charissime pœ-
nitentiam age, & meditare quām turpe
sit, ut tu qui dono Dei dominaris, ad in-
iuriam eius, sis libidinis seruus. Audiui-
mus præterea optimates pene omnes
sordido tuo exemplo legitimas vxores
deserere, & adulteras sanctimonialesq;
constuprare. Quod cum sit ab honestate
peregrinum, doceat vos alienæ gentis
institutio. Nam in antiqua Saxonia ubi
nulla est Christi cognitio, si virgo in pa-
terna domo, vel maritata, sub coniuge
fuerit adulterata, manu propria strangu-
latam cremant, & super fossam sepultæ
corruptorem suspendunt aut cingulo:
tenus, vestibus abcisis, flagellant eam ca-
stæ matronæ, & cultellis pungunt, & de
villa in villam sic missæ occurruunt nouæ
flagellatrices, donec interimant. Si ergo

B 7

gen-

38 DE SITV ET MORIBVS
gentes deum ignorantes zelum castimo-
niæ habent, quid tibi conuenit fili cha-
rissime, qui christianus es rex? Parce er-
go animæ tuæ, parce multitudini populi
tuo pereuntis exemplo, de cuius anima-
bus rationem redditurus es. Recogita
quæso, quam terribilem vindictâ in an-
tecessores tuos exercuerit Deus, culpæ
(quam in te arguimus) consciens. Nam
Celredum prædecessorem tuum stupra-
torem sanctimonialium, & ecclesiasti-
corum priuilegiorum fractorem, splen-
dide cum suis comitibus epulantem,
spiritus arripuit malignus, & sine con-
fessione, ac viatico salutari, animam ex-
torsit. Naïredum quoque regem Doiro-
rum & Berniciorum, earundem culparū
reum, ita effrenem egit malignus idem
spiritus, ut regnum & iuuenilem ætatem
contemptibili morte amitteret. Obte-
stamur & obsecramus te, ut recorderis
quam fugitiua sit præsens vita, & dele-
etatio spurcitæ carnis, per quam æterni
cruiciatus emuntur, & quam ignominio-
sum sit, ut breuis vitæ huius mala exem-
pla in perpetuum posteris relinquas.

Hxc

Hæc Bonifacius. Ex hoc solo vnico ac veridico testimonio facile potest qui-uis animaduertere, quanta distinctione cætera vitia apud eos plectebantur, quo-niam hoc vnum quod ex sui lubricitate veniam aliqualem habet, tanta solebat vindicari seueritate. Huius aliqua vesti-gia in quibusdam castis matronis vidi, quæ nedum filias, sed etiam famulas summa diligentia custodiebant, nec-e-as dormire finebant in tali loco, vbi fa-ciliter ad eas accessus pateret. Scio quo-fdam maiores, filiabus suis ita seuerum exhibuisse vultum quotidie, vt terrorem eis incuterent, sique ipsarum ca-stam famam zelasse, vt in flumen potius eas iactassent, quam constuprari per-misissent. Sed & virgines seriosissimæ extiterunt, & ad omnem affatum inhonestum ita excandescentes, vt Lu-cretiæ filias putares. Si vero inferio-ris status, siue puella siue famula, in stuprum aut adulterium corruisset, secreto eam virgis, & quidem acerri-mè flagellabant, conuicijs, placentisque

40° DE SITV ET M̄RIBVS
ex putredinibus ouorum factis eos res-
cientes, sic autem eas in amaritudinem
adduxerant, vt aut mori solatium foret,
aut post primū partū nullas deinceps
proles gignerent. Quæ autem contra a-
micorum consilium maritos ducerent,
sic exosè fiebant, vt ad nuptias ipsarum
non solum non venire, sed nec eas qui-
dem inter cognatas recognoscerent. Fre-
quens apud eos obiurgatio talis habebat-
tur, quando scilicet filium aut filiam vi-
derunt infamibus vicijs inclinatos esse,
his scilicet aut similibus verbis commi-
nando. Vis vt te leuem in stabulo sepe-
liamus? Crebro etiam dixerunt, hoc sese
ex antiquorum traditione accepisse, qui
contumaces proles potius interimeret,
quam scandalum amicis proueniret in-
tolerabile.

Has comminationes frequenter au-
diui, sed tamen vt latius progredamur,
nusquam id practicatum percepi, quam
asperè iudicia sanguinis olim ibi exer-
cebantur. Ex hoc perpendi potest, quod
aliquando, vtputa tempore anni mei cō-
tigit. Commotus quidam contra vicinū
suum,

suum, ut eum trucidaret, togam filio suo forte decem annorum tenendam tradidit. Statim pater cum filio capitur, & ad decollandum ambo ducuntur. Sed cum filius adhuc minorenus esset, in vinculis seruari iussus est, donec decimum quartum annum compleuisset, ac truncari legitime potuisset.

In domo parentum meorum famulus quidam alterius prouinciae diu fideliter seruiens, tandem in crimen furti prolapsus est. Conquerentibus autem singulis de his que amiserant, nos pueros, qui de scholis longinquis aduentauimus, maximus terror inuasit. Tandem ego qui senior fui, publicè dixi: Utinam continuet hic furta sua, ne post discessum nostrum habeamur suspecti. Sed post apprehensus est, & ut dignum erat, domo expulsus. Noluit pater noster familiam suam scandalizare: verum cum socero meo abstulisset equum, suspensus fuit. Sic crebro vidi facilimè deprehensor fuisse alienos, & iudicialiter punitos. Erant enim de more, qui ob fidelitatem incolarum res minus diligenter custodi-

42 DE SITV ET MORIBVS
diren̄tur. Nam cum domus ipsa & ca-
meræ, & cistæ, & reliqua pene omnia
crebro aperta manerent, raro aliquid
perdidimus. Plures etiam ciuitates &
villæ, neque patibula, nec rotas, nec hu-
ijsmodi quicquam tormentorum habe-
bant, & rarissimè ibidem languinis iu-
dicia exercebantur. Nota erat mihi que-
dam matrona senio confracta, quæ di-
xit se audiuisse à proauis suis, quod tan-
tæ simplicitatis communis populus
tunc fuerat, quod neque litteris neque
sigillis vterentur, nec talia haberent, sed
simplici verbo fiebant omnia absque
pauore. Hæc & similia reor conformia
ad supra dictum sancti martyris testi-
monium, quod scilicet prior ætas pa-
ganorum in moralibus virtutibus, quo
ad aliqua, longe præstantior fuit qui-
busdam Christianis, & quod eadem le-
galitas etiam de post permansit in eis-
dem paganis ad fidem translatis. De his
beatus Augustin. in libro de ciuitate Dei
plurima pertractat, & Dominus per pro-
phetam crebro conqueritur dicens:
Quæ gens egit talia, sicut populus meus.

Et

Et iterum. Erubescet Sydon, id est anima fidelis, ait mare, id est, gentilis populus deum ignorans. Et haec de prima parte hujus operis dicta sint satis.

Sequitur nunc de se-
cunda.

FINIS LIBRI PRIMI.

R. P.

44
R. P. VVERNERI
ROLEVINCK LAREN-
SIS ORDINIS CARTHVSIA-
ni de situ & moribus vvest-
phalorum.

LIBER SECUNDVS
in quo agitur,

DE CONVERSIONE , DE KA-
rolo Magno, & de primo ingressu illius,
de Rebellione, de pertinacia VVidekini-
di, de vltimis bellis, de pace facta, de
conuersione VVidekindi, de instructio-
ne Episcopatum, de consummatione,
de Canonizatione Károli, de Institu-
tione LL. VVestphalo-
rum.

C A P V T I.

*De Conuerstione Saxonum antiquorum ad fidem, &
primis prædicatoribus ibidem.*

OMNIPOTENS & miseri-
cors deus postquam Angli-
cos ad fidem reuocauit, &
quosdam de antiquis Saxoni-
bus,

bus, qui insulam illam obtinuerant, ad magnam sanctitatē sublimaslet, inter cetera dona eis inspirauit, vt patriam suā (vnde exierant) gratia spiritualis ædificationis visitare non dubitarent. Venerunt ergo inter cæteros duo sancti viri sacerdotali gratia insigniti, uno nomine nuncupati, uno proposito & zelo agitati, si forte prædicādo aliquid Christo acquirere possent. Vterque eorum appellabatur Euualdus, unus niger, alter albus, pro capillorum diuersitate. Intraentes autem prouinciam, venerunt in quēdam pagum, seu villagium quoddam, nunc Laer dictum, vbi honorabiliter suscepiti, verbum vitę seminarunt, quod velut in terram cadens, bonum vsq; in præsens fructum facit salutis. Ibi etiam miraculis floridi, fontem de rupe traxerūt, cuius hæc, vt aiunt, causa fuit. Nam cum sitirent, cuidam pauperulæ dixerunt, Da nobis bibere: Quæ respondens ait. Non habeo domini, & aquæ penuria fatigamur. Qui dixerunt: Deinceps non habebitis aquarum penuriam. Et pungentes rupem baculis suis, in diuersis locis

46 DE SITV ET MORIBVS
cis pulcherrimi fontes eruperunt, quæ
in annum deriuati, nullo estatis tempore
cessant effluere. Campum etiam specio-
suum & spaciosum in usum pauperum
consecrarunt, qui usque hodie vocatur
sacrum pratum, in cuius medio praedi-
ctus fluuius currens, & oculis delectabili
spectaculū, & animalibus suave pre-
bet poculum. Fertur quod diuinitus cre-
bro plagati sunt, qui arare pratum hoc
contra testamentum sanctorum, & in
præiudicium pauperculæ communitatis
attentarunt.

Quidam cum illic aratrum ducere coe-
pisset, mox fulgere corrept⁹ fugit, equis
exustis. Alter in idem gestiens, postquam
tres fossarum ordines scidisset, sanguine
vidit repletos. Alius etiam cum arare
inciperet, mox ferrum, quo gleba scindi-
tur, fractum sensit, sicque cum murmure
retro discessit. Seruatur proinde usque
in præsens veneratio sanctorum marty-
rum ibidem, & vulgares eos nominant
Dominos de prato. Auia mea referre so-
lebat, se à suis progenitoribus audiuis-
se, quod quicunque rapinam tolleret
à prato

à prato isto , ipsum eodem oportere anno mala morte vitam finire. Id ipsum aliquando experta etiam ipsa testabatur.

Quodam autem tempore supremus consiliarius principis potens & diues , & militaris , genere in multis commendabilis , cum in hoc dissortunium incidisset , ut sacrum pratum dehonestaret , per rapinam eodem anno sub specie iusticiæ homicidium perpetrans , decapitatus fuit. Hoc factum ita mirabile putabatur , ut cum prædicta mulier & alij simplices hoc audirent , pleno ore dicerent , quod Domini de sacro prato se apertè vindicassent. Non enim suspicabantur hoc contingere potuisse tanto viro. Multa etiam Princeps cum amicis eius fecit pro liberatione ipsius , & aliquando clam adiutus carcere erupit , sed nihilominus iterum captus fuit , & morte plexus.

Ante aliquot annos cum alterius terra Princeps quidam tempore publici belli rapinam illic faceret , contradicētibus sibi nobilibus , qui mores illius pratinouerant , statim post tres septimanas

RIBVS
ruperunt
estatis tēp
etiam spēc
m pauper
odie voca
medio pra
lis delecta
us suauet
diuinitas
pratum
orum , &
ommunitate
ducere
fugit , e
ns , postqu
isset , sang
um cum ar
gleba scia
um murma
roinde vī
orum man
os nominat
ea referre
ibus audi
am tolle
à pri

48 DE SITV ET MORIBVS
nas captus fuit, & illi miro quodam Dei
miraculo præseruati erant.

Alter quidam domicellus sciens hu-
iusmodi, id ipsum fecit, qui eodem anno
in furiam versus, manus comedendo ex-
pirauit. Duo alij socij similiter agentes,
vnus cum quodam cominus pugnans,
vulneratus occubuit: alter per fenestrā
ad concubinam ascendens, proprio pu-
gione mirabiliter irretitus gulam fre-
git, suspensus ad parietem inter cælum
& terram. Hæc & similia gloriosam me-
moriā apostolorum nostrorū, scilicet
sanctorum Euualdorum commendant,
ac quāti meriti apud Deum sint deuotis
incolis, arctius ipsorum mētibus repræ-
sentarent.

Sed nunc de ipsorum vltiori lega-
tione, simulque sancta prædicatione di-
cendum restat. Progressi igitur sancti
per vicina loca, tandem vltra VVeferam
venerunt, vbi hospitium cuiusdam vil-
lici intrantes, rogarunt ut transmitterē-
tur ad Satrapam ob negotium quoddam
sibi præferendum. Et quemadmodum
venerabilis Beda ait, antiqui Saxones re-
gem

gem non habebant, sed satrapas plurimos suæ genti propositos. Qui ingruente belli articulo, miserū & qualiter sortes, & quemcunque sors ostendisset, hūc tempore belli omnes sequebantur, & huic optemperabant. Peracto autem bello rursum equales potestate omnes erāt satrapæ, suscepit ergo eos villicus & promisit se mittere eos velle ad satrapā. Sed vicini eos christianos esse cognoscentes subito rapuerunt, & atrociter occidentes in fluuum proiecerunt. Satrapa autem hec audiens, misit ad interficiendum vicanos illos, & vicum succedit. Actum est martyrium hoc circa annum Domini septingentesimum di tertio mensis octobris, in dioecesi Bremensi, comitatūque Hoyensi. Alij dicunt quod magis est verisimile, quod in quodam loco, qui nunc dicitur Appellerbeke prope Tremoniam, huiusmodi martyrium sit celebratum. Et ibi memoria eorum solennis est, & miracula ibidem facta referuntur. Potest dici pro concordia, horum, quod in Hoyensi comitatu fuerunt lethaliter vulnerati, sed tamen re-

50. DE SITV ET MORIBVS
conualuerunt. Et tandem in Appeller-
beke, dum à prædicatione non cesiarent,
quantotius interfecti fuerunt. In hunc
modum multæ legendæ sanctorum con-
cordatae sunt. Et sic potest saluari solem-
nis memoria, quæ in præfatis locis æque
constanter prædicatur. Corpora vero
sanctorum Euualdorum translata mira-
culosè fuerunt ad Coloniam, & in ec-
clesia sancti Cuniberti venerabiliter
condita.

Hæc est prima legatio spiritus sancti
solemnis ad Saxones conuertendos. Ve-
rum de isto termino, quo ad hanc pro-
vinciam, nihil alibi reperi, nec aliquod
vestigium in patria remansit, sicut com-
muniter fieri solet. Puto igitur quod Be-
da iuxta morem sacræ scripturæ hoc ter-
mino usus fuerit, semper quod dicuntur
quinque satrapæ Philistinorum, iuxta
numerum quinq; ciuitatum illius gen-
tis, non curans de titulis maiorum, qui
Romano idiomate rectoribus huius
provinciæ & quarundam aliarum trans-
Alpinensium impositi creduntur. Dicit
enim beatus Augustinus de ciui. Dei
quod

VVESTPHALORVM.

quod Romani non solum suam potentiam & suas leges, sed etiam suum idiomam cunctis gentibus imponere decreuerant, præfertim quo ad vocabula officiorum publicorum & ciuitatum principalium, quarum plurimæ perseverant usque in præsens. Et Latinam siue Romanam linguam per has occiduas partes dispersam videmus, & in diuinis scripturis atque officijs, & negocijs primatum adhuc tenere.

Secunda legatio fuit non longe post facta per sanctum Lebuinum, qui etiam Anglicus natione, monitu saluatoris ad sanctum Gregorium Traiectensem episcopum peruenit. Cum vero narrasset, quæ sibi dominus iussicerat, dedit ei comitem Marcellinum discipulum sancti vwillibrordi, Veluamque & cæteras partes, iste cōmisit ei conuentendas. Ibat quoque aliquot vicibus, per Saxoniam, quæ tens quos posset Christo acquirere. Ceperūt ergo quidā credere, & antiquū ritū abijcere. Alij vero persequi & ecclesiæ eius cōburere, Christianosq; abigere dicētes, Fantasma istud per prouinciam

C 2 dis-

52 DE SITV ET MORIBVS

discurrit fabulando, atque incantando
multos infatuat. Utinam apprehendetur,
Verum autem, ut ante dictum est,
regem antiqui Saxones non habebant,
sed per pagos satrapas constitutos: mo-
risque erat, ut semel in anno generale
concilium agerent, in media Saxoniam,
iuxta fluvium VVeferam, ad locum qui
dicitur Marcklo. Solebant ibi omnes in
vnum satrapæ conuenire, ex pagis quo-
que singulis duodecim electi nobiles,
totidemque liberi, & totidem laici. Re-
nouabant ibi leges, præcipuas causas
adiudicabant, & quid per annum es-
tent acturi, siue in bello, siue in pace,
communi decreto statuebant. Vnde ver-
sus.

*Quot pagos tot pene duces, velut unius artus
Corporis, in diuersa forent hinc inde reuulsi,
Sed generalis habet populos diuisio ternos,
Insignita quibus Saxoniam floruit olim.
Nomina nunc remanent, virtus antiqua recessit.*

Disposita ergo concione, subi-
to beatus Lebuinus in medio stetit di-
cens: Audite, audite Dei omnipotentis
sum

sum nuncius, mandatum eius vobis fe-
 ro. Si volueritis fidem acceptare, tanta
 vobis bona præstabit, quanta nunquam
 ante audistis. Et sicut hucusque super
 vos regem non habuistis, ita non erit
 rex, qui contra vos præualere possit, &
 sibi subiçere. Quod si nolueritis, scitote
 quod præparatus est in vicina terra rex,
 qui bellis vos fatigabit, & in exilium
 mittet, occidet etiam, & hereditates ve-
 stras quibus voluerit tradet, subiçetq;
 vos sibi, ac posteris suis. At illi eleuato
 clamore dixerunt: Capite eum, capite &
 lapidate. Dominus autem abscondit eñ,
 ne videtur ab eis. Tunc indignati sapi-
 entiores iniquum factum condemnabat.
 Quidam autem concionator Rucci
 etus, conseruans truncum arboris sic
 clamabat: Audite quæ dico & iudicate.
 Normanni vel Sclavi, Frisones quoque,
 seu cuiuslibet gentis homines, si quando
 ad nos mittunt nuncios, cum pace eos
 suscipimus, & modeste audimus. Dei au-
 tem nuncius nunc ad nos venit, & ecce
 quibus eum infectamur iniurijs? Credi-
 te ergo quia tam vera dixit, quam facile

C 3 potu-

54 DE SITV ET MORIBVS
potuit nobis insectantibus eripi, & illa
quæ minatus est cunctanter evanient. Co-
moti itaq; pœnitudine, statuerunt ut ne-
mo illum laederet, si amplius appareret,
sed cum pace dimitteretur quocunq; ire
vellet Quo facto inter se agebant quod
cooperant. Sanctus vero Lebuinus perge-
bat quocunq; eum spiritus Domini per-
duxit in ope Dei persistens, quorsq; Deo
dilectam animam reddidit. Cuius reli-
quiae & Marcellini quoque ipsius in Da-
uentria vrbe nobilissima cum summa
veneratione obseruantur. Haec in eius le-
genda habentur. Ex isto satis, pro quo-
modo satrapæ inter se dissentire coep-
runt, quidam fidei fauentes, quidam de-
trahentes. Arbor quædam usque hodie
perseuerat iuxta partes Hierusalem ciu-
tatis, quæ se ut fertur, diuinitus aperuit,
& sanctum Lebuinum abscondit. Eius fo-
lia sunt mirum in modum singularia, ut
nemo possit cognoscere, cuius generis
sit. Creditur quod etiam sancti viri, qui
erant in vicinis provincijs cooperaban-
tur huic negocio pietatis, ut scilicet pa-
rent domino plebem perfectam, vide-
licet

VVESTPHALORVM.

55

licet sanctus Bonifacius præfatus, qui post in Frisia cum multis alijs martyriū consummauit. Item sanctus Gregorius episcopus Traiectensis. Albericus, VVulffrannus, VVillibrordus, VVerenfredus, Ludgerus, cæterique sancti antistites, cū suis coadiutoribus circūcirca commo- rantes, & se mutuo ad apostolatum hūc cohortantes ac adiuuātes. Ex quibus apparet quam similis erat politia huius gentis ad regimen Romanorum, de quo in primo libro Machabæorum, capitulo 8. sic legitur, Audiuīt Iudas nomen Romanorū qjod essent potētes viribus, & prælia eorum, & virtutes bonas, quas fa- cerent eum amicis suis. Et in quibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura ut magnificaretur in ea. Et qui curiam fecerunt sibi, & quotidie cō- fulebant, CCC.XX. consilium agentes de multitudine, vt ea agerent, quæ digna fa-ctu viderentur, committentes vni homini magistratum suum, & per singulos annos dominari vniuersitatem terræ suæ, vt omnes obedirent vni, & non esset inuidia, neque zelus inter eos. &c.

C. 4.

Alibi

36 DE SITV ET MORIBVS

Alibi quoque legitur, quod mos eorum erat communissimus, ut instantे articulo belli ducem eligerent, qui exercitum cum auctoritate ordinaret, & de his quæ necessaria viderentur imperaret. Completo autem bello si bene se habuisset, honorabiliter recipiebatur, & post clamationes faustas & ceremonias consuetas ad pristinū reuertebatur statum, nec quicquam ultra de principatu, nisi denuo per communitatem vocatus, se intromisit. Hoc regimine politico in immensum Respublica crevit, & usque in longinquum optime conseruabatur. Nō
mēmī me iegissē prouinciam aliquam
ubscruasse huiusmodi Romanum-regimen sic in longinquum, sicut istam antiquam Saxoniam, quæ semper in suo proposito dura & constans fuit, quasi iuste diuina ordinatio ei saxeum nomen tribuisset, pro eo quo saxum difficile cauatur, & quod semel insculpitur pertinacissime retineat.

C A

C A P V T II.

*De Caro'lo magno & Pipino eius patre, & alijs
qui hanc terram armis ceperunt, & fidei
subdiderunt.*

Tandem diuina bonitas, quæ huma-
no generi semper misereri potius
eligit, quam irasci, postquam vidi dur-
tiam Saxonum per simplicem prædicā-
tionem & miraculorum choruscationē
emolliri non posse, aptauit prouidentiæ
suae fortissimos reges, & principes, qui
gentem hanc, ut vitrum contererent, do-
nec ad cor rediret, ac suæ infidelitatis in-
saniam abijceret. Fuere inter eos præci-
pui, Pipinus videlicet Rex Francorum
& Carolus filius eius, qui dictus est ma-
gnus, tum propter egregiam magnitudi-
nem corporis, tum propter excellentem
magnitudinem factorum. Nihil enim in
eo mediocre legimus. Hi videntes Saxo-
nes esse inconuertibiles, & Christianis
plurimas molestias inserentes, diuino
freti auxilio, quasi pluribus iniurijs pro-
uocati arma corripiunt, & terram ipso-

C 5 rnum

58 DE SITV ET MORIBVS

rum animosè inuadunt. Surgunt bellia
cruentissima & hostis hosti occurrens,
per triginta tres annos neque pax neque
falus aut quies inconcussa cuique pro-
tuerit. Ita dubie pugnatum est, ut horri-
biliora bella nunquam Carolus totius
pene Europæ domitor expertus fuerit,
quam cum Saxonibus. Igitur scripturus
de inclyto magni Caroli triumpho, pri-
mum ordinatè incumbit ostendere for-
titudinem & multitudinem aduersario-
rum, quoniam sublimi oratore, teste Iosepho,
nullus vuqnam præclaras laudes
promeruit, qui paucos & debiles supe-
ravit. Refert proinde orator quidam no-
tabilis de gente Saxonum, dicens: Saxonica
gens longe maxima erat, ac etiam
bellicosissima pene Germanorum om-
nium. Hi falsos colentes deos cū neq; di-
uijni neq; humani iuris quicquā pensi ha-
berent, nihil æque ut religionem nostrā
hominesq; ei deditos oderant. Proximi
erant Franci, cum quibus continuè bel-
lagerebant. Sæpe prælijs vieti, conditio-
nes acceperant, obsides dederant, sed

non-

VVESTPHALORVM.

59

nondum apud Francos erat inuentus,
qui domita penitus eorum perfidia ple-
nissimam esset victoriam consecutus.
Hæc palma, cùm Carolo magno quasi
diuino numine reseruata videretur, non
solum consilio principes, sed passim
omnes clamoribus hoc egerunt, vt ad-
uersus perpetuos Francorum hostes
toties viribus arma sumerentur. Ca-
rolus vero tempus venisse ratus, in
quo non modo barbarorum hominum
audaciam frangere, sed etiam eorum re-
gnum, quod multo ante animo agitaue-
rat, funditus euertere posset, ingentem
exercitum parat, diem dicit, qua pro-
pe ripam fluminis Rhenones conue-
niant. Nunquam alias maiori alacri-
tate contentioneque animorum suscep-
pta Francis expeditio est. Hinc odium
gentis, hinc spes bene gerendæ rei
animum excitat, sed super omnia stu-
dium auget præsentia Regis. Has spes,
cogitationes quoque secum portan-
tes in hostilem agrum ducuntur. Sic
igitur renouatum est cum Saxonibus
bellum, quo nec maius ullum, nec

C 6

gra-

60. DE SITV ET MORIEVS

grauius diuturniusque à Carolo gestum,
comperio. Tres enim & triginta annos
cum ferocissimis gentibus certatum cō-
stat, plusque eo bello quam reliquis om-
nibus detrimenti acceptum, interc̄ptis
plerisque fortissimis viris, qui diu sub
confidentia Caroli, egregiam operam
nauando meruerant. Saxones hoc tem-
pore multoties superati, obsides dabat
& imperata se facturos pollicebantur,
nec multo post recuperatis viribus, ma-
ius quam antea bellum ciebant, ut faci-
le appareret homines feros, quod sibi
persuasissent cæteris alijs virtute præsta-
re, paratos esse, vltimas etiam vires ex-
periri, antequam armis Francorum aut
cuiusque alterius gentis potentiae cede-
rent. Factum est tamen summa virtute &
incredibili constantia Caroli, ut nunquā
illi defecerint, quin confessim debitas
pœnas suæ perfidiæ dederint. Euersæ do-
mus, dissipatæ fortunæ, liberi in serui-
tutem tracti, omnibus documento fue-
re, nullum in falsis dijs præsidium esse.
Hæc ille. De maximis quoque periculis
vnum tangit. Turpinus archiepiscopus

Rhe

Rhemensis, dicens inter cætera, quod dū Carolus in quadā ciuitate à tribus regibus, scilicet Saxonū, Frisonum, & VVandalorum, cum exercitibus maximis teneretur obfessus, mandauit Rotolando filio sororis suæ, vt sibi cito succurreret, & eum à paganis liberaret. Erat tunc idē grauius perplexitate, urbem Gratianopolim obsidens, quam septēnio iam circumdiderat. Sed Dominum obsecrans, triduano iejunio maceratus, vt urbem euerteret, exauditus est, & sic ad Theutoniā pro liberando anunculo securus iuit, ipsumque fugata obsidione reduxit. Fertur quoque cum aliquando ab hostiis grauiter infestaretur, & fugam legitimè pro saluatione sua & exercitus pateret, vt nonnulli resistentes dicerent, quod turpem rem faceret fugiendo, ille ponitus non acquieuit, sed ilico respondit: Melius est, vt dicatur, Carolus fugatus est, quam Carolus occisus est. Sicque exercitu per amnem traducto euasit, & vocatur locus ille vsq; hodie, Frankenauerde. Dicitur quod in memoriam illius nobilis fugæ fabricata sit ibi ciuitas

62 DE SITV ET MORIEVS

illa & in opposito eius Sassenhausen
 Debet enim vir fortis quandoque de
 campo fugere, prout ratio loci & tem-
 poris postulat, & non in vilem morte
 Deum tentando se prosternere, quin po-
 tius ad utiliora, & vitam & robur, con-
 seruare. Hæc & alia multa secundum ius
 militare percessus est, sacratissimus
 princeps, quæ tamen iuxta morem scri-
 bentium ex magna parte subtilentur, ne
 non gloriam victoris, sed diffortunia
 bellatoris commemorasse videantur.
 Sed qui Dei gloriam potius querunt quā
 hominum, illa non omittunt, quæ ad ipsam
 dilatandam deseruiunt. Hæc breui-
 ter facta sint in generali, ut sciamus
 victoriam hanc insuscipibilem, & à pri-
 mis diebus usque ad hoc tempus dilatam,
 diuinitus potius datā, quam humanitus
 acquisitam. Sed nunc ad narrationem in
 speciali accedamus, illis dimissis quæ
 seculari more non intuitu fidei ante Ca-
 rolum facta leguntur, sed pro terrenis
 principatibus dilatandis.

CAPIT

CAPUT III.

De primo ingressu Caroli in Saxoniam.

Anno igitur Domini septingentesimo septuagesimo, cœpit Carolus post mortem fratris sui, solus regnare in Frâcia, annos natus vigintiquatuor, adolescentis egregiae indolis, qui ob magnitudinem factorum, & corporis elegantiam, præcellentiamq; virtutis, dictus est magnus. Hic miles in domino felicissimus, & princeps Christianæ plebis serenissimus, tantam omnium gratiarum est consecutus exuberantiam, ut nemo vitam eius nequeat absque voluptate spirituali ac omni oblectatione intueri. Omnium enim virtutum ornamēta, cunctaque bona quæ ab hominibus expeti solent, & supremos principes decet, cū titulo sanctitatis fauorabiliter possedit. Nā in nobilissima est patria, amplissimo genere, clarissimus parētibus ortus, ex Romano-rum, Græcorum, Francorum, Alemanno-rum, Illustrissimum sanguinem trahens. Non ei valitudo corporis defuit, non pulchritudo, non robur, non magnitudo animi.

¶ 4. De SITV ET MORIBVS
animi, sapientia, iustitia, probitas, fides,
amicitia, clementia, religio, aliaque per-
multa laude dignissima in eo modum
excesserant. Quid amplius? Si Tullius
sublimiter extulit, Decios, Fabios, Regu-
los, Marcellos, Scipiones, aliosq; quam
plures, eosq; diuinis laudibus prosecu-
tus est, quid nobis de Carolo dicēdū erit,
qui nō pro vna Republica, aut gloria po-
puli Romani, sed pro communi liberta-
te omnium Christianorum semper bel-
la suscepit, & quotidie animam suam in
manibus ponens, prope quinquaginta
annos cum hostibus decertauit. Accedit
ad hoc inauditum Apostolice dignitatis
fastigium, ac sacræ fidei fertilitas, quo-
niam non pauciores ad Catholicam ad-
duxit Ecclesiam materiali gladio popu-
los, quam olim Apostolorum aliquis
gladio spirituali. Et ut hoc probemus, à
nostra Saxonia exordium suscipiamus,
quam iuuenilibus adhuc in annis consti-
tutus, ad fidem traxit.

Anno siquidem secundo regni sui, qui
est Christi. CCCCCCCC. LXXI. agens
viceimum quintum annum ætatis pro-
priæ,

VVESTPHALORVM.

65

priæ prudentum morem imitando, ut
nihil temere videretur attentare, apud
VVormaciam synodum iussit celebra-
ri, vbi de negocijs opportunis matura si-
eret deliberatio, ac contra Saxones apta
& industriosa expeditio. Sequenti anno,
inde magno stipatus exercitu, Saxoniam
potenter ingreditur, & multa vi insi-
stēs, cepit Arisburgum, vulgariter Mers-
borch dictum, id est, castrum Martis. Et
Hermesuel usque peruenit, quod inter-
pretatur statua Hermetis, & ipsum fa-
num destruxit, & argentum & aurum
quod ibi repserit copiosum abstulit.
Hoc in chronicis Gregorij Turonensis
habetur, quod etiam testatur Dominus
Iohannes de Essendia sacræ Theologia
professor, & frater Hermannus de Her-
uordia ordinis prædicatorū qui hanc ex-
expeditionem diligenter prosequuntur.
Ethos prout in plurimum sequor.

Aduerte quæ loca principalioris pro-
uinciae à dijs nominabantur, quorum
plurima permanent usque in præsens &
antiquum vocabulum retinent. Erant
autem in statua prædicta Hermesuel,
qua-

65. DE SITV ET MORIBVS

quatuor imagines sculptæ, scilicet Martis, Mercurij, Herculis, & Apollinis: sed tamen à Marte tanquam principaliori denominabatur locus. Hoc erat vastissimum Idolum totius Saxoniæ, quod prudenti usus consilio, Carolus primum agressus est, ut illo destructo citius provinciales ab idolatria animum reuocarent. Mira dicuntur de fortitudine illius loci, & de structura & columnarum pulchritudine, atque decore illius phani.

- Insigne namque Saxonum, erat Leo, Draco, & Aquila desuper volitans, ad ostendendum in eis fortitudinem, prudètiam & inquieti animi constantiam. Sed cum sic gloriosi essent secundum statum secularem, non intellexerunt quam ignobilem paterentur seruitutem, dæmonum ritus obseruando, nec ullis sanis consilijs acquiescendo. Oportuit ergo per viam aliam, hoc est, per potentiam armorum durissimæ cernicis pertinaciam castigare, donec vexatio tribueret intellectum auditui. Piè creditur, ut dictum est, quod diuina bonitas quæ humana

mano generi semper misereri potius elegit quam irasci, postquam vidi duritiam Saxonum per simplicem prædicacionem & miraculorum choruscationem molliri non posse, aptauit prouidentiam suæ fortissimos reges ac principes, qui gentē hanc ut vitrum contererent, donec ad cor rediret, & suę infidelitatis insaniam abijceret.

Aut forte si omnino conuerti nolent, penitus interirent, ac aliorum salutem vltra non impedirent: Quod ita factum constat. Nam deletis aut fugatis rebellibus, optime fides fundata ibi creuit, & usque in præsens (de quo gloria immortali deo) stabiliter perseuerauit.

Vt autem Dominus manifestaret, quam grata sibi hæc expeditio foret, miraculum gloriosum ostendit in exordio pugnæ, quod hoc ordine factum est. Nam cum Rex staret per aliquot dies in obsidione præfati loci munitissimi, euenit vt propter æstatis feruorem aquæ deficerent, & exercitus in summo periculo esset. Sed diuina fauente clementia mili-

68. DE SITV ET MORIBVS
militibus suis christus prouidit , & in
clara die cunctis ex more circa meridie
quiescentibus,fons erupit ignorantibus
vniuersis, & aquæ largissime effusæ sunt
ad omnem sufficientiam. Durabat quo-
que ad triduum, quo usque phanum fun-
ditus destrueretur. Cepit deinde castru-
Siburch,supra fluum Rurçitum prope
Tremoniæ, & Francis utrobique pos-
tis,venit ad V Veseram & foedere inito
cum Saxonibus,obsides, 12. recepit. Sic
intermissum est bellum Saxonum ad
tempus,primo congressu Domino largi-
ente fidelibus inlytam victoriam. Ma-
xima enim strages Saxonum facta erati
antequam castra deiicerentur. Processit
ex tunc rex ad Italiam contra Deside-
rium regem, anno CCCCCCCC. LXXIII.
& potito triumpho ecclesiam &
Adrianum Papam magnifice
liberauit.

ca

CAPUT VI.

De rebellione Saxonum.

SAxones sic superati primo congressu à Francis doluerunt nimis, ac comperto quod Carolus discessisset in longinquam regionem, congregatis agminib' suis, Siborch recuperant, occisisq; Francis, castrum destruxerunt. Deinde ad Mersborch properantes, illud oppugnant, sique ad fines Hassiæ venientes, illam prædantur, & flâmis cuncta succendunt. Veruntamen iterum ostendit ibi gratiam suam Dominus, quia cum venissent ad Fridessariam, & incendere vellet ecclesiam, quam sanctus Bonifacius illic consecrauerat, omnino nequieuerant, quin potius grauitate diuinatus perculsi, turpiter vniuersi fugerunt, nullo persequente.

Culpantur hic Saxones de fracta fide, sed aliqualiter videntur, excusandi illi, quia Carolo iam homagiū præstiterant. Cuius ratio assignatur, quia prouincia nimis

70 DE SITV ET MORIBVS

nimir magna erat, videlicet à Rheno vi-
que ad VVeseram, & consequēter à VVe-
sera vsque ad Elbiam. & confines videli-
cet VVandali, & Daci, cæterique infide-
les, Normanni, Frisones cum suis, auxi-
lium præstabant Saxonibus. Ipsa quoq;
Saxonia non erat vñita sub vno rege, sed
habebat tot duces, quot pagos, & vno
superato, alius reclamabat aut fugiebat
ad vicinos, recedenteque Carolo redi-
bat cum exercitu oppugnans vicinum,
donec acquiescerent sibi, sicut olim Ga-
boanitis contigit, Iosue X. Hunc modum
dicunt habuisse Ostphalos, id est, Ori-
entales Saxones, qui transmissa VVese-
ra VWestphalos Carolo subiectos ex par-
te inuaserunt, & iterum Karolo redeun-
te, fugerunt, & hoc colludio discepta-
tio in longinquam processit. Ait enim
præfatus doctor Ioannes, quod Ostpha-
li totiens iteratæ rebellionis causa ex-
titerunt, VWestphalis persuadentes mi-
nis vel promissis rebellionem. Vnde
dicitur in historia metrica Caroli de
eis: Sed varijs diuisa mōdis plebs omnis,

.habo-

habebat. Quot pagos, tot pene duces
&c. ut supra dictum est.

Aduerte hic casum singularem, in
quo regnum in se diuisum diutius tenu-
it robur contra hostes. Nam si habuisset
Saxonia vnum regen supra se, facilis
obtinuissest Carolus victoriam, quia
vno superato, omnes quiete inijssent
fœdus cum eo. Excusandi sunt ergo
Vvestphali à phalia francice, quod est
fallacia, latine, quia phalos, idem est,
quod socius. Vnde dicebantur olim e-
phalar, Vvestphalar, Ostphalar, & sic
de alijs. Ad propositum redeundo, po-
test dici quod terra Saxonie hoc tem-
pore iuxta morem prouinciarum ha-
buit aliquos bonæ voluntatis ho-
mines qui fauebant fidei, alios vero
rebelles qui paulatim exterminati fue-
runt.

Et hoc quod iam dictum est de pri-
ma rebellione, contigit Anno Domini
CCCCCCC. LXXXIII. cum
Carolus reuertebatur, ex italia. Venit
autem ad locum dictum Ingeleym in
Diœcesi Moguntina ubi comperta Saxo-
num

72 DE SITV ET MORIBVS
num rebellione, misit contra eos quatu-
or scaras, id est turmas pugnatorum, qua-
rum tres collata acie dimicarunt cum
aduersarijs & triumpharunt. Quarta cu-
non inueniret apparatus certandi, re-
dijt cum præda magna. Post hæc anno.
CCCCCCC. LXXV. Carolus consilium
habuit in villa, quæ dicitur Duria, vbi o-
mnium sententia fuit, ne requies villa da-
retur Saxonibus, donec aut fidem reci-
peret, aut penitus deficeret. Intrans er-
go iterum cum graui multitudine Saxo-
niam, castrum Siborch reædificat, &
ad Vveseram properat, vbi Saxones di-
posuerant bellum gerere, in loco dicto
Brunesborch. Habuerunt autem cautela
ut vadum præoccuparent, ne rex transi-
ret fluuium, intrando, scilicet Ostaxo-
niam. Commissum est bellū, & Saxones
multi fugati, alij occisi, & fideles ambas
ripas obtinuerunt. Diuidens autem Rex
exercitum hinc & inde, dimidiam partē
ibi reliquit, & cum reliquis ad Bruns-
wich diuertit, vbi super fluuium Ana-
ker celerius venientes, Austrelyndi Sax-
ones cum suo capitaneo, se spontanee
sub

subdiderunt legi, datis obsidibus ad placitum. Interim Saxones bellum mouerunt contra reelectos super VVeseram, In Lubeka dioecesis Myndensis, & superati sunt. Veruntamen quidam de Fracis dolose interfecti fuerant. Nam cum velente quis afferre pabula, miscuerunt se Saxones quasi fideles adiutores, & sic intrantes pariter in castra, dormientes Francos, trucidarunt quam plurimos, donec cæteri excitati, propellerent eos. Rediens quoque Rex furore succensus, stragem magnam fecit, & prædam tulit, & VVesphali obsides dederunt. Angarij fecerunt sicut Austrasij, in pago qui dicitur Buda, & Bruno cum optimatibus suis obsides dederat. His peractis Rex in Franciam reuertitur, & deinde ad Italiæ peruenit, vbi paæta victoria cum redisset, venit nuncius dicens, Saxones sacramenta violasse, & fidem irritam fecisse, Insuper dolose Mersborch cepisse, Francos occidisse, & castrum penitus destruxisse. Syborch etiam animosè oppugnare coeperant, sed iuuante Dominò fidelibus suis, fugati sunt usque ad

74 DE SITV ET MORIBVS

fluum Lyppiam. His auditis Rex consiliū celeriter cōuenit VVormaciæ, Anno. CCCCCCCC. LXXVI. & tanquā tempestas quædam Saxoniam introiuit, venitque in locum qui dicitur Lyppensprunc, vbi multitudo confluxerat, quæ tota supplices manus dedit, & Baptisma petijt. Pius autem Rex flexus ignouit illis, & iussit baptizari eos, castrum Mersborch iterum reædificat, aliudq; etiam super Lyppiam dictum Vechtelere, vbi positis custodibus, reuertitur in Franciam, & Pascha celebrauit in Nouomagio. Exinde anno sequenti. ccccccc. LX XVII. cum graui turbâ reuertitur in Saxoniam ad locum qui dicitur Padeborne, quo conuenerunt ad primum consilium celebrandum omnes Franci ex cunctis partibus Saxoniacæ, vñā cum Saxonibus, multitudo non pauca, quæ ibi baptizata est. Promittunt ibi fidem se seruaturos sub pœna amissionis libertatis & bonorum omnium.

CAPPE

CAPYT. V.

De pertinacia & prælijs VVedekyni.

Veruntamen adhuc plerique remanserunt duræ ceruicis increduli, quorum principalis capitaneus erat quidam vir nobilis & fortis, dictus VVe-dekynus, quem quidam nominabant regem, alij ducem, filium Gigantem robustum. Dani quoq; vulgariter vocant eum usque hodie, Konynck VVedekyn, vvernikens son, id est, Regem VVedekynum VVernikyni. Sed in hoc standum est potius Bedæ, qui vnu de satrapis fuit, quem fors ad regendum exercitum acciuit. Quia vero in longinquum processit concertatio, & insuplicabili animositate Francorum prepediuit triūphos. Ideo fama nominis eius præ cæteris excreuit in orbe. Hunc non reperitur aliquando fregisse promissum, sed usque ad extre-
mum fugisse dedictionem, & pertinacissime semper restitisse. Nam ad consili-
um Padebornense noluit accedere.

Anno interea, CCCCCC. LXXVIII.

D 2 Caro-

76 DE SITV ET MORIBVS

Carolus ad Hispaniam profectus, cuncta prospere gessit, sed rediens tristum nuncium, audiuit. Nam VVedekynus cum horribili turma Saxonum inhumanius vastauit fines Rheni, in longū & latum, à Tuitio qua est in opposito Coloniæ usque Confluentiam, omnia aut igne aut gladio consumens, nec monialibus parcens, aut sacris locis. Prædam insuper non querebat, si vltionem, nec hominum cædis ullus modus erat, nulla conditio sexus vel etatis euasit. Tantam igitur malitiam Carolus vindicare volens, misit contra Saxones exercitum, qui insequebatur ipsos fugientes usque ad locum qui dicitur Badauolt, & super fluum Adernam, in loco qui dicitur Lyhos, ubi accerrime compugnates, pauci de infidelibus superuixerunt. Et Vvedekynus fuga lapsus, Normaniam adiuit.

Sequenti anno scilicet CCCCCCCC.
LXXIX. rex ad Franciam reuersus, cogitauit iterum inuadere Saxoniam, & exercitu traducto in locum, qui dicitur Lyppekant, prope VVesfaliam, exaduerso
Saxo-

Saxones prope Bocholdiam castra posuerunt, volentes impedire regem. Sed Rex suo more confidenter occurrit eis, & commissa est pugna grauis, & triumphans obtinuit campū, & Saxones fugientes, omnes suas firmitates reliquerūt. Vnde fidelibus militibus Christi aperta est via in VWestphaliā, & Rex omnes subiungauit sibi, exceptis illis qui fugerant ultra VWestferam.

Aduerte quod hic primū fit mētio de illa parte VWestphalię in qua est diocesis Monasteriensis, quæ statim se subdidit fidei, nec legitur rebellasse. Erat enim vicina terris Christianorū, & verisimiliter iam ibi plures Christiani facti fuerant. Rex vero transiuit usque ad VWestferam, ubi ad eum venerunt de Angaria, & Ostphalia, fidēm promittentes sub iuramento, datis etiam obsidibus.

His peractis Rex VVormaciā properat, & denuo rediens venit ad Meresborch, & deinde ad Lyppensspruck, pro congregando concilio ad disponendam prouinciam secundum ritū Ecclesie catholice. Processit etiam latius ad Albi-

78 DE SITV ET MORIBVS

am in locum qui dicitur Bardewycſ / & multitudo magna Sclauorum, VVyndorum, Frisonum, baptizata est, diuisitque terram & posuit illic episcopos, Presbyteros, & Abbates, ut Neophytiſ in fide confirmarent.

Anno, cccccc. LXXVIII. Carolus Romam deuotionis gratia solenniter iuit, & gloriòsè ab Adriano Papa ſceptus, rebusque cunctis prospere peractis, reuersus eſt in Franciam. Interim absente Rege motus magnus factus eſt in Saxonia. Nam VVedekynus congregans quos poterat in loco, vbi Hasa fluat circa Osnabergæ oppidum, infidias plus ex animi ferocitate quam virtutis potentia moliebatur. Quo Rex comperto venit ad campum, & intelligens cecidisse in priori bello de Francis plures, aliosque adhuc ægros ex vulneribus receptis, subito nouum exercitum recuperans, congressus eſt, & fugatis, cæſis, captisque Saxonibus, omnem terram eorum depopulabatur vsque ad Albiam. Quibus feliciter gestis redijt ad Franciam, & ſequenti Anno. cccccc.

LXXXI.

LXXXI. venit iterum ed Lippens
sprunc^s disponens negotia prouinciarum,
præsentibus ibi vniuersis optimatibus
& satrapis, solo VVedekyno excepto
cum suis. Ibi constituit pro Saxonia
administranda comites ex nobilissimis
de genere Saxonum. Venerunt quoque
ad synodum legati de Dacia, de Nor-
mania, Vngaria, & alij pro pace peten-
da, quos benignè Rex suscipiens cū gra-
tia remisit, & ipse in Franciam regredi-
tur.

Sed hoc VVedekynus percipiēs, auxi-
lia Normanorum aduocans, reuertitur
ad Saxones, multosque ad se alliciens
fecit nouum consurgere bellum. Sclaui
quoque manum validam educentes au-
daester fines Saxonum ac Thuringorum
inuadunt cunctā vastantes. Contra hos
misit Rex tres comites Palatinos, qui
vocabantur Adalgisus, Gilo, VVaran-
dus, ut mouerent exercitum Francorum
& Saxonum super Sclauos, paucos ad-
huc rebelles. Sed in via cum audis-
sent VVedekynum noua moliri, sta-
tuerunt inconsulto illum debellare

80 DE SITV ET MORIBVS

primum, confisi de multitudine exerci-
tuum suorum, nusquam recordantes astu-
tias & desperationem viri, qui pro vin-
dicta minacem gererbat animum. Con-
currentibus igitur aduersarijs in loco
dicitur Sonnendaill, id est, vallis solis, a-
trox conseritur pugna in conuallibus
VVesere Myndam respiciētibus. Et quia
duces parui pendebant agmen inuade-
re desperatum, arbitrantes se ad prædā,
non ad bellum ituros, fortiter illi con-
gressi sunt, & male pugnatū est ab utra-
que parte. Nam Francorum proceres vi-
ginti duo præclari omnes, illi scilicet
Adalgisus & Gilo cum exercitu peneto-
to ceciderunt, paucis exceptis, qui syl-
vas & montes expetierunt, VVedekynus
quoque tot amisit, vt Francis victoria
proueniret, licet satis (vt sic loquar) do-
lorosa. Rex autem his auditis celeriter
quoscunque poterat accessuit, & Rhe-
num anao Septingentesimo octuagesi-
mo secundo transiens, venit in prouin-
ciam, & castra posuit in locum illum v.
bi Alera confluit in VVeseram. Ibi ade-
um iterum conuenerunt omnes Saxones
sub-

subiectionem profitentes, & se excusantes de facinore commisso, simul protestantes quod solus VVedekynus auctor tantæ stragis fuisset. Insuper obtulerunt Regi quatuor milia & quingentos complices eius, quos omnes die una iussit decollari, & sic pacata terra redijt in Franciam.

C A P V T VI.

De vltimis bellis habitis contra Saxones

Sicut omnium fortissimus VVedekynus, ita & cæteris industrior videbatur, quo nemo hominū sub cœlo maiora intulit Carolo mala. videns ergo se tutum non esse in patria, iterum ad Normannos confugit. Cæteri inter confines prouinciæ residentes, cum vidissent ita seuerè Carolum tantam multitudinem truncasse, cumque Saxones contra Saxones militarent, animū resumperunt, & vltimas vires experiri cupientes, motus nouos iterum citra & ultra vveseram suscitarunt. Sed non segniter Carolus his cognitis redditum parauerat, quin

D 5 potius

32. DE SITV ET MORIBVS
potius ipse Ostphalos aggressus, & filius
eius Carolus & nomine & mentis indu-
stria par genitori, VWestphalos petiuit,
& cunctos sibi non'acquiescentes, cū re-
bus eorum omnibus grandi clade, ferro
& igne vastarunt. facta sunt hæc Anno
~~ccccccc.~~ LXXXIII, bello magno in terri-
torio Lyppiæ, in villa Dechmode nimis
feruescente, in campo piano montis
Oyllynck, iuxta Lemego quasi ad mili-
are.

Post hæc iterum congregata sunt ag-
mina Saxonum ad ripam Hasæ, vbi ho-
die ciuitas Osnaburgensis sita est, & inde
ad oppidum Hassellunne, duo maxima
fuerunt hæc bella, quæ vñquā gessit ca-
rolus contra Saxones: & Domino largi-
te victoriam!, nihil simile deinceps at-
tentarunt infideles, contra milites chri-
sti. Hæc autem VVedekynus instruxerat,
sed superatus cum suis vltra VVeseram
transfugit, & deficientibus viribus ac
successib⁹ non fauentibus, cessauit. Hoc
anno Domina Bertha regina, mater
Caroli obijt, quæ erat filia Heraclij Im-
peratoris græcorum ac Romanorum.

Anno,

Anno. ccccccc. LXXXIII. quidā Saxo
nomine Hastradus vel Hardradus bellū
cupiens, cōgregauit quos poterat & ali-
quā partē Frisonū, plus fatuitate ductus
quam strenuitate fulcitus. Sed Rex à No-
uo magio trāffretās venit in Saxoniam,
& applicuit iuxta locum ubi Lyppia flu-
it in Rhenum prope Vvesaliam, & trans-
siens usque ad Luchidi, bellum satis du-
rum, & fæuissima factio orta est, sed sta-
tim sedata quieuit. Autores vero clemē-
ter puniuit, nullum occidi permittens,
sed quosdam exoculari, quosdam verò
exilio damnari.

Quædam alia adhuc parua narran-
tur bella fuisse, vel irruptiones super
Lyppiam, & Vveseram, quæ simili-
ter facilibus sopita congressibus fue-
rant.

Hoc Anno hyemauit Rex in Saxoniam,
simul proponens in ea manere, donec
totaliter Christianæ religioni subde-
retur, & feculenta progenies perfido-
rum tolleretur. Erat hæc hyems lu-
gubris multum imbellibus, quia sæ-
pe siebant de iussu regis expeditiones

64 DE SITV ET MORIBVS
ad vastanda loca illa, vbi se cōtinebant,
& flammis ac cladibus spolijque distra-
ctis cuncta perierant, vt iam non esset
spes resistendi Hanc extremam seuerita-
tem cogebatur pius Rex ministrare cum
multo dolore cordis sui, propter nimi-
am pertinaciam ipsorum, qui nec Fran-
cis, nec Saxonibus pepercerunt.

Interea vt fertur misit Rex legatum
Romam ad Leonem Papam, pro consilio
habendo de rebellibus istis, quos nulla
poterat diligentia ex toto' compescere
aut exterminare. Ast sanctus vir audita
legatione nihil prorsus respondit, sed
surgens ad hortulū iuit, & zizania cum
tribulis colligens, supra patibulum
quod deviugulis fecerat, suspendit. Re-
diens autem legatus hęc Carolo nuncia-
uit, qui mox ius vetitum instituit, quod
vsque in præsens venię vocatur. Videtur
autem hoc nomen tractum à latino, &
quidam de more habent etiam Teuto-
nici, vt dicant v vemy, quando aliquid
triste vel terribile vident vel audiunt,
quasi ve mihi, sic hoc pragmatico & for-
midabili & peremptorio iure promul-
gato

gato illico responderunt. v v emi quasi animo consernati pro tam seuera constitutione palam sancita. v cruntamen quia cessante causa, cessare debuit etiam effectus, ideo postquam patria satis expurgata fuit, etiam rigor ille insoleuit, & alia iura & plebiscita superaddita fuerunt, per quæ communis populus regetur.

C A P V T . VII.

De pace facta & conuerfione VVedenkyni.

A No. Domini. CCCCCCCC. LXXv. ablatum est iugum paganorum à Saxonia, & cœpit populus viuere iuxta ritum Christianorum. In breui profecit valde austerioriusque se instituit in ieunijs, eleemosynis datis, ac alijs operibus fidei, quā vicinæ nationes, cuius vestigia quædam adhuc permanent usque in presentis. Carolus autem hoc anno venit ad Paderbornam, vbi synodō celebrata, misit per totam Saxoniam pro vijs aperiendis & pacificandis, & iter arripiens,

D. 7. mul-

36 DE SITV ET MORIBVS

multabona instituit, & totam illam regionem, legibus, structuris, priuilegijs, ecclesijs, reliquijs, ac alijs celnodijs decorauit, de quibus solemnis relatio est vsque hodie.

Et quia prudentissimus erat, & sui potens quasi iniuriarum omnium immemor (quas à Vvedekyno acceperat) simul considerans pericula quæ possent iterum ebulire, tentauit pietate superare & beneficijs, quem armis vincere nequibat & minis.

Veniens ergo in Bärdeuuick, misit pro vvedekyno verbis pacificis & gratiosis, vt ad se veniret, sed ipse credere nolebat, donec Rex mitteret sibi obsides ad placitum suum cum saluo conducedu, & dextera securitatis, vt moris est principibus. Quod audiens Rex, illico misit qui expetijt, & sic venit assumpto secum Albione: ac iuxta Dei voluntatem res prosperata creuit in grande bonum fidei, & in confirmationem omnium quæ iam inchoata fuerant in provincia. Totus enim conatus Regis ad hoc tendebat, vt eos ad fidem conuerteret,

teret, quod tandem non sine difficultate, & præsertim diuino oraculo factum est.

Qualiter autem vvedekynus ad fidem venerit, diuersæ sunt relationes. Gregorius Turonensis simpliciter dicit, quod præfatis duobus venientibus ad Regem, conclusit cum eis quòd venirent ad eum in Franciam, ut informati de fide baptizarentur, quod & factum est in Attimaco.

Et hoc quidem potest veritatem habere, sed quia nihil præcessit, non videatur, credibile, quia saxeus vvedekynus humanis studijs & verbis emolliri nequibat. Aiunt ergo, quòd miraculo interueniente ab errore suo sit conuersus hoc modo: Nā post plures tractationes, & exhortationes, cùm carolus nihil proficeret, quasi Dominiū interpellans, ipsum ad ecclesiam duxit. Intuenteautem quomodo Missarum solemnia agerentur, cœpit primo multa delectatione detineri, ac deinde infremuit omni suauitate reiecta. Carolus verò rem tacitus considerans, finitis diuinis, eum ad

38 DE SITV ET MORIBVS

ad prandium inuitauit, presbytero qui
missas celebrauit ad latus collocato.
Epulantibus autem cunctis, VVedekyno
dixit, Quomodo tibi frater placet con-
uiuum meum? At ille iterum infremuit,
dicens. Nequaquam mihi placet conui-
uum tuum, quod illum latronem ad latus
tuum collocasti. Ait ille. Cur latronem
vocas, qui neminem vnuquam occidit? Et
rursus. Ego vidi quod pulcherrimum
puerulum in manibus habuit, & plau-
dens cum eo, deosculansque ipsum, de-
inde lacerauit & comedit. Alij dicunt
quod proprio motu clam intravit eccl-
esiā, volens explorare an deus Christia-
norū esset in altari, an non. Et cum vi-
disset hæc, Karolo dixit. Iam expertus
sum, quod vestra fides vera est, quia sic
& sic vidi. Tunc Karolus gratulabundus
ait, Eia mi frater. Ego christianus ab in-
fantia, & de Christianis parentibus na-
tus, nunquam tales gratiam habere
merui, sicut tu hodie. Iam Dominus vo-
cat te, noli ultra differre. Ex tunc immu-
tatū fuit cor VVedekyni, ut gratia ba-
ptismali renatus, omnia spernens, mo-
nacho

nacho similior, quam duci appareret: Ita hunc ad fidem Christi tardiorem, inuenimus post fidem receptam deuotiorem. Multis donis ditauit ecclesias, præser-tim. Osnaburgensem & Myndensem. Collegium in Engerē fundauit, ubi olim erat principale castrum totius VWestphaliæ, & post bonam ac sanctam vitam obiit, septimo idus Ianuarij, sepultus in choro ibidem. Ossa autem propter glo-riā miraculorū quæ per eum Domini-nus facere dignatus est, translata sunt in qua-dam arca, & ibi habentur isti versus.

*Ossa viri fortis cuius sors nec scia mortis,
Iste locus claudit: euge bone spiritus, audit.
Omnis mundatur, hunc regem qui veneratur,
AEGROS hic morbis celi Rex sanat & orbis.*

Eius castrum dirutum adhuc ostenditur prope Rullam nostris diœce-sis, iuxta quod est parochialis ecclesia dicta Belem, olim Bethlehem, ut puta-tur ex deuotione natalis Domini sic nuncupata, in qua VVedekynus ba-ptizari elegit, Karolo eum de fonte leuante. In eadem ecclesia est bapti-

sterium.

90 DE SITV ET MORIBVS
sterium preciosum vsque hodie, ins-
gnum huius solemnis reuocationis per-
seuerans. Concordando autem i-
sta cum supradictis, potest dici quod
in Attiniato factus sit cateechumenus,
& post tempus in Pelem sit baptizatus,
sicut consuetudo est principum, quod
sponsalia, & sepulturam, & cætera ma-
gnifica in proprijs terris libentius pro-
curent.

C A P V T VIII.

*De solemnni institutione Episcopatum viri-
que Saxonie.*

P yrata dehinc prouincia, iam toto
mentis annisu Carolus insudabat, ut
semen fidei, quod longo tempore in ea
saturn fuerat, & fructum nondum fece-
rat, propter petrosa corda, & spinas &
vias, siue consueta, & nimis trita, sacrile-
gia idolatriæ, deinceps foecūdū fieret,
& fructum multum afferret in patientia.
Hoc itaque ut efficacius fieret, Anno Do-
mini, CCCCCCCC LXXXVI. totam Saxo-
niam subiecit clero, & per diœceses di-
stin-

stinxit, ac viros sanctos in pontifices sublimauit, quo verbo & exemplo & miraculorum ac signorum frequenti exhibitione populum adhuc rudem insti- tuerent. Sunt autem decem episcopaz- tus instituti per piissimum Regem ca- rolum, qui in omnibus diuinum hono- rem quesiuit, & animarum salutem, pro- pter quod merito Apostolicus vir dicen- dus est, qui post aurum non abiit, nec pompam Dominiorum, aut fastum glo- riæ temporalis magnipendit. Ordini- nem fundationis non æqualiter inveni, quemadmodum, ut creditur, propter insultus hostiles, & si ante hunc annum aliquos fundauit, tamen consummare non potuit, aut si quos præfecerat, sta- tim ab aduersarijs deiiciebantur, nec alii- qua perseverans pax in terra fuit, ut Christiano more possent diuina cele- brari, & iurisdictio ecclesiastica admini- strari cum religione debita & consueta.

Sedes proinde prima pontifica- lis à carolo fundata, assignatur ecclæ- sia Osnaburgensis, sita intra montem orientalem illius terræ, vulgariter dictum.

92 DE SITV ET MORIBVS
dictum Oystinck, in valle amoena mon-
tibus circumsepta super Hasam fluuiū.
Hanc ecclesiam dilexit specialiter, &
excellenter libertatibus donauit, reli-
quis & clenodijs decorauit, Scholas Græ-
cas & Latinas ibi perpetuo tenendas or-
dinauit, & venerabilem Dominū vyy-
honem primum episcopum eidem præ-
fecit. Et quia sanctum Petrum apostolū
speciali deuotione coluit, eundem pa-
tronum ibidem esse voluit, anno domi-
ni, CCCCCC. LXXII. vvedekynus etiā
post suam conuerzionem eandem ecclē-
siā veluti matricem, non parum pro-
mouit & glorificauit.

Secunda est Hälbenstadensis, fundata
in honore sancti Stephani protomar-
tyris, qui antea erat in loco dicto Oster-
uyck, vbi præfecit sanctum Hyldegrī-
num fratrem sancti Ludgeri, primum
Episcopum, anno, CCCCCCCC. LXXXI.
Et post annos translata est in Haluerstat.

Tertia est Myndenses fundata in ho-
norem sancti Petri apostoli, in loco ap-
to & delicioso, super vveseram fluuiū,
in castro vvedekyni. Et reposuit ibi cor-
pora

pora sanctorum Feliciani episcopi Fulgiensis, martyris, Theoderici episcopi & martyris. Carpophori, Habundi martyrum, Sophiae viduæ. Et præfecit in ea Hercumbertum primum episcopum, anno domini, CCCCCCCC. LXXX. virum Sanctum.

Quarta est Bremensis, fundata in honorem sancti Petri, in vijchmodia in loco Bremon vocato supra vveseram. Hanc quoq; egregijs insigniuit reliquijs & clenodijs. Et præfecit ei sanctū vvyllbadum episcopum, anno, CCCCCCCC. LXXXI. primum gloriosum euangeliastam, qui cum sancto Bonifacio ex Anglia venerat.

Quinta est Padebornensis, fundata in honorem Beatae virginis Mariæ, quam similiter decorauit multis donarijs & reliquijs, scilicet sancti Lyborij, Panacij, Thüribuli, Grundanisoli, & Felicis Aquileiensis, præfecitque in ea anno, CCCCCCCC. LXXII, sanctum Baduradri primum episcopum.

Sexta est vverdensis, fundata in honorem Domini Iesu, ac matris eius in loco Tar-

94 DE SITV ET MORIBVS

Tardan dicto super Aleram fluum, ubi
præfecit in primum episcopum, virum
sanctum Sunybertum miraculis glo-
riosum, discipulum sancti Bonifacij. In
hac ecclesia habentur generalia priuile-
gia omnium episcopatuum Saxonie, da-
ta Moguntiæ à carolo, anno ccccccc.
LXXXVI. præsentibus ibidem archiepi-
scopis electoribus, &c.

Septima est Madeburgensis, fundata
in honorem sancti Mauricij super Albiā
in Parthenopoli quōdam Putena dicta,
quæ tamen in illo loco non fuit à caro-
la fundata, sed in Styde sub dominio co-
mitum de Swalenbordy, nunc de Lyp-
pia dictorum, de quo translata fuit ad
VVallersteue, deinde ad Vrefe, tandem
per Otonem primum anno noningente-
simō, tricesimo ad Madeburch, cuius
fauore mirabiliter sublimata in prima-
riam totius Alamanniæ fuit, & est usque
in præsens. Primus episcopus fuit san-
ctus Albertus, vir per omnia Reueren-
dus.

Octava est monasteriensis, fundata in
honorem sancti Pauli apostoli in loco
quod

quondam dicto My mynge Vorde , cui
præfecit in primum episcopum sanctum
Ludgerum, fama & gloria miraculorum
splendidissimum ; quod monasterium
VVerdense in loco syluoſo iuxta fluuiū
Rurę extruxit, ibique sepulturam elegit,
stupendus signis clarens vsque hodie.
Quantum hęc dioecesis crenit, quanquę
sit optimę dotata & ornata, ac probis vi-
ris ac fœminis referta, quam sobrię in
vindicandis iniurijs naturaliter tempe-
rata, quam inclyta in frequentibus triū-
phis effecta, quam inuoluntarie bella
semper suscepérít, quā constanter hostes
semper subegerit, quam pacifica vicinis,
quam terrifica aduersarijs, non facile di-
xerim, nec dicere audeo, ne arrogans na-
tal isfoli propalator inueniar.

Nona est Hyldensem sis, fundata in
honorem sancte Marię virginis. Hanc
tamen carolus in aulica primum fun-
dauerat, sed morte præuentus non
compleuit. Filius autem eius Ludo-
vicus eam transtulit in locum, qui
dicebatur Bunnopolis, precioso mi-
raculo præunte, dans in primum
epis-

96 DE SITV ET MORIBVS
episcopum sanctum Buntharium, anno
ccccccc. XCVI.

Decima est Hamborgensis, fundata in
honorem beatæ virginis Mariæ, in Ham-
monis, id est, Louis castro, cui primum
episcopum dedit sanctum virum Beri-
danum. Et hoc mortuo Ludouicus præ-
fecit ei sanctum Ansharium, monachū
de Corbeya, qui 16. annis archiepisco-
pus ibi præfuit. Hæc omnium Aquilonia-
rium caput ac metropolis erat, sed anno
ccccccc. XXXVI. translata fuit ad Brém-
sem, & ei adunata, vbi etiam sedet idem
Ansharius, 18. annis. Et sic facta fuerat
ecclesia Metropolitana, quæ antea erat
suffraganea Coloniensis.

CAPVT IX

De consummatione & confirmatione Saxonum,
aduentus sancti Leonis Papæ in prouinciam.

ROBE diuino sic fœcundata Saxo-
nia, iam misit radices salutares,
& per diuersos pagos fructum attulit
insolitum. Solet namque primitiuagra-
tia

tia liberalis esse & pinguis, feruida & obsequiosa, & ad omne opus bonū hilaris. Tēpla, monasteria, hospitalia, cæteraq; pietatis domicilia, & alia clenodia antiqua, vſq; in præsens attestantur, quanta tunc fuerit in populo nouiter conuerſo ad cultum sacræ fidei deuotio. Sed & memoria dignum superuenit ei adhuc firmamentum, quod absque dubio diuinitus est ita adiunxit. Nam Carolus ouans & iucundus effectus, vi-
dens laborem suum non perijſſe, vt crebro timuetat, sed prosperum & beatum finem sortitum, prouinciam cœpit plus solito diligere, & moram illic trahe-re, præcipua festa celebrare, & per seipsum iudicia tenere, & iustitiam miniſtrare.

Hæc dum fæliciter ageret, transferunt anni & anni, in quibus grandia fecit per filios suos apud extraneos, sed ipſe in Saxonia perseuerabat. Et ecce Anno. CCCCCCCC. XCIX. dum effet in Pade-borna, nūcium recepit de sancto Leone Papa, qualiter à perfidis Romanis oculorum effosſione, & linguae præcisione

98 DE SITV ET MORIBVS
inique punitus esset, & in carcerem tru-
sus, sed Dei clementia sanatus & libera-
tus. Insuper audiuit, quod idē sanctus vir-
ad se veniret, quare statim iussit parari
omnia, ut tantus pontifex digne susci-
peretur. Misit igitur obuiam ei filium su-
um Carolum cum exercitu, ipse in loco
manens, & cum venisset dignissime, eū
suscepit, cum immenso gaudio omnium
Christi fidelium. Duxit proinde eum per
prouinciam in longum & latum, ut loca
& populū benediceret, & in sancta fide
confirmaret. Pontifex autem congratula-
lans ei gratissime vndeque circuibat,
quamquam sibi mora difficilis appare-
ret, & plures ecclesias consecravit, de
quibus usquam in præsens est, recens me-
moria. Primo consecravit ecclesiam Pa-
debornensem, in honorem Beatæ virgi-
nis. Secundo ecclesiam in Hamelem, in
honorem sancti Bonifacij martyris Ter-
tio prope Mindam in villa montis
Vvedekenberch, ecclesiam dictam
Berckkerken, consecravit in honorem
sancti Nicolai. In huius ecclesiæ medio
fons est limpidissimus, & campanula
quz-

quædā habetur, quam ipse sanctus Leo Papa ibidem reliquisse fertur. Insuper & in Sybordū iuxta Tremoniam ad miliare consecrauit ecclesiam, & de reliquijs ac indulgentijs, priuilegijs, & alijs beneficijs multiplex est relatio per totam prouinciam.

Magna sunt hæc & stupenda dona integrato & rebelli populo exhibita, quæ nō parum protestantur quantum dilexerit dominus salutē Saxonū, qui talem ei pōtificē & episcopos presbyteros, Regē ac principes transmisit.

Veruntamen antequam dominus Papa venerat, facinus quoddam nimis enorme commiserant quidam Saxones ab alijs Northalbingi vocati. Nam cum Rex ad ipsos misisset legatos pro iusticia legali more gerenda, statim illos inculpablebs interemit. Quod audiens, valde commotus fuit, & exercitu aduocato grauissime vindicavit. Exoritur ibi bellum atrox, & militibus vbiique furentibus, quatuor millia hostiū ceciderūt. Regione vero vastata, vulnera, luctus, clamor, fuga, rapina omnia complebant.

100 DE SITV ET MORIBVS

Duo tamen duces Karoli, viri inlyti, & magnorum operum, à Sclauis & Danis imperfecti sunt. Vnus erat Beroldus Ba-
variax comes, alter Ericus dux Italicus,
qui pro hac ærumnosa vita periculis
plena, per virtutes maximas gloriam
mercati sunt æternam Ultimo, vt inly-
tus Rex terram nouiter conuersam ad-
huc amplius illustraret, abstulit plures
de Saxonibus cum suis vxoribus, & tran-
stulit in Franciam, vt putatur ad deceim
milia, & eiusdem numeri reduxit viros
fideles de Francia, Efflaria, Haslania, &
Hardania ad Saxoniam, dans eis terram
perpetuo possidendam, & gubernandam,
ita tamen vt totius regionis proprietas
apud clerum remaneret, propter pericu-
lum recidiuandi, & vt ipse clerus (sicut
ceperant suo exemplo iam sancti ponti-
fices & claustrales & pastores) patriam
illā in fide Christi, & regis fidelitate ma-
nu teneret. His ita studiosè dispositis,
magnificus Rex annos natus quasi quin-
quaginta sex Saxoniam valedicens ad to-
tius Christianitatis gubernacula iturus
tractanda, primum sanctum Leonem p-
pam

V V E S T P H A L O R V M .   107
pam sedi suæ restituit, & habito iudicio
de perfidis, vindicauit in eis, & totam f-
taliam diu afflictam ad pacem reduxit.
Hæc facta sunt anno Domini. cccccccc.
Sequenti anno sanctus Leo papa permo-
tus iusta & necessaria causa, serenissimū
Carolum regem Francorum cum assen-
su omnium diligentium salutem Chri-
stianæ politiæ Imperatorem creat. Ro-
manis fausta clamantibus, felicior O-
ctauiano, melior Traiano. Vnde pro-
pter quod in propria persona annis. 30.
cum Saxonibus dimicauit, quibus ad-
dantur anni tres. quibus sub patre suo
Pipino militauit, & solitas congres-
fiones cum ipso contra eosdem perfe-
cit. Quanta autem bona operatus sit in
locis sibi subiectis, & quales triumphos
exercuerit contra Saracenos, quasque
virtutes in totâ Christianitatē ab Hieru-
salem usque ad ultimos fines Hispaniæ
exhibuerit, & leges humanissimas quas
promulgauerat, qualiter etiam totum
Imperium religiosè ac sanctè dispo-
suerit, optimus quisque facile iudica-
bit. Vicit enim famam virtutibus suis,

vt merito inter diuos numetari debeatis
& sanctus appellari. Tandem anno do-
mini, cccccccc. XIII. Ianuarij die 28. x-
tatis sue, 72. diem clausit extremum, de-
palatio ecclesiae militantis ingrediens
palatum ecclesiae triumphantis. Elegit
autem sepulturam in Aquisgrano, quem
locum semper coluit, & structuris &
privilegijs, & reliquijs, & gloriofo sep-
tennali (ut vulgo dicitur) passagio, quod
permanet usque in praesens, sublimites
decorauit.

CAPV T. X.

De Caronizatione Sancti Caroli, & periculis post
ius obitum emersis, & conuersione quatuor
prouinciarum magna-

rum.

VT autem tantæ virtutes cunctis
Christianis, & præsentim principi-
bus in exemplum ponerentur, non de-
stitut omnipotens Deus fidelem seruum
suum miraculis post mortem glorifica-
re, quem totiens in vita miraculosè con-
sola-

solatus fuerat. Insuper Sancta mater Ecclesia eius præciduis & salutiferis labo-
 ribus non ingrata, ipsum sanctorum ca-
 talogo ascripsit, canonizante eum' Za-
 charia Papa in præsentia domini Frede-
 rici Imperatoris primi. Eius festum agi-
 tur quinto Kallen. Februarij, eodem vi-
 delicet die transitus sui præfato. Hunc
 glorioſiſſimum Imperatorem, & si tota
 Christianitas merito venerari debet,
 maximè tamen vtraque Saxonia, id est
 Ostphalia & VWestphalia: quoniam
 à Thuringia vsque Islam, à Rheno vs-
 que ad Albiam climinato idolatriæ
 vitiō, tanquam verus Christi Apoſto-
 lus intus ac per circuitum repleuit o-
 as Euangelio Christi. Quod si Apoſto-
 los cæterosque martyres ac confes-
 sores commendamus, qui licet pericu-
 lo corporis, leui tamen officio lingue
 fidem prædicarunt, non minus Ca-
 rolum oportet sublimiter extollere,
 qui millies animam posuit pro testa-
 mento Christi, corpus, animam, substan-
 tiā, filios, amicos, cognatos, patriam,
 regnum, & quicquid habuit, quicquid

potuit, periculosisimis laboribus sollicitudinibusque innumeris non parcens, omnia toto vite suę spaciò, expendit, impendit, & superimpendit, pro salute & animarum & gloria fidei exaltanda. Hunc patronum, hunc memorabilem virum, hunc magnificum Imperatorē in Domino laudemus, quem ita sublimauit diuina munificentia, vt inter omnes catholicos principes nullus inueniatur, qui ad eius fastigia audeat aspirare.

Hoc tibi præconium contulit, ò Saxonia, deus omnipotens, & à nullo alio potueras superari, à nullo debueras emundari, informari, illustrari, ac in fide fundari & firmari, quam à tali qui vniuersis præstabat potestate, puritate, pietate, nobilitate, fortitudine, scientia, religiositate, sapientia, & sanctitate. Nullum moueat, quod post obitum sacrati principis nouæ clades insurrexerunt, quia hoc proprium Ecclesiæ est, vt in hoc mundo pressuram habeat. Pertinaces enim illi qui cum VVedekyno fidem recipere noluerunt, ad Normannos & Danos, ac alios infideles redierunt, &

gra

grauissimas dissensiones seminarunt,
odiaque antiqua renouantes, terras fide-
lium inuaserunt longo tempore. Saxo-
nes quoque illi ultra Albiam disiuncti,
cum Sarracenis vicinas sibi christiano-
rum terras vastarunt. Normani Galliam
supra modum afflixerunt. Dani Frisiam,
& Traiectum, & alia loca propinquæ
ad solum deduxerunt, ecclesijs exustis.
Tandem miserante Dōmino omnes ad
fidem conuertebātur, & Saxones iam si-
deles effecti Francos iuuare cœperunt.
Videntes namque Coloniam, Treuerim,
& alias ciuitates Galliæ exustas, Rhe-
num transferunt, & fugato Rollo duce
Normanorum, tandem ipsum ad obedi-
entiam fidei compulerunt. Baptizata
autem filiam regis Franciæ Gyllam no-
mine, accepit vxorem, & sic tota Nor-
mannia conuertitur. Post hæc Dacia, de-
inde Bohemia, ac demum Vngari fidei
gratiam susceperunt.

Fertur quoque, quod nonnulli de an-
tiquis Saxonibus incredulis ad Sar-
matas confugerunt, & usque hodiæ Samei-
tæ dicantur, in sua duricia permanentes,

106 DE SITV ET MORIEVS

ac quotidie contra fideles pugnantes.

Hæc de pluribus pauca sufficiente extacta, in quibus large ostenditur, quāta fuerat calamitas in diebus illis, & quāta strages pro extirpatione idololatriæ & introductione fidei in terris nostris. Eodem tempore sicut mirabiliter crevit fides in his regionibus occiduis, sic miserabiliter defecit in partibus orientalibus, impia secta Mahometi nimis inualescebat, & terras christianorum deuastante.

C A P V T XI.

De institutione prouida prouinciae quoad virtutes
que statum, & legibus ac iuribus illic per
Carolum traditis.

SVNT nonnulli qui putant sanctum principem Carolum nimis dure & inhumaniter populum Westphalicum grauasse, ac eis imposuisse leges aceratas, quos omnino errare pronuncio. Quod ut clarius pateat, modum regimini

nisi quantum repperi & ex parte vidij ut
verisimilius potero, breuiter explicabo.
Nequaquam enim credendum est, quod
sancti illi Pontifices, videlicet Lidge-
rus primus episcopus monasterie sis &
Hatumarus primus episcopus Padebor-
nensis ceterique viri venerabiles quo-
tidianis miraculis choruscantes hoc
promisissent, ut aduenæ licet fideles sic
gentem illam nouiter conuersam affli-
gerent. Non habet hoc christiana pietas,
quæ semper modestius adinistrat cul-
tores suos quam paganismus. Hanc sen-
tehtiam in libris Aug. de ciui. dei (quos
idem Carolus sepè ante se legi fecit) ple-
nius vide. Nectamen abnego, quin se-
cundum prophetiam suprapositam ad
tempus ibidem princeps aliqua durius
egerit propter rebelles donec sibi perue-
niret victoriaplena. Sic olim Scipio (ve
Liuius testatur) seuerius in Africanis
bellis maluit perfectam victoriam, ut
deinceps ubiorem subiectis prestaret
gratiam. Habet enim hoc quorundam
nequitia, ut victi obedientiam subdo-
le victoribus promittant, rursumque

E 6 infri-

infringant, iterum & iterum ad maximum redeant, ut sic fatigando expensas multiplicent, donec superiores, hoc est, victores fiant. Crebro id Carolus expertus, vt dictum est, terram purgauit, & semina vita cum multa prudentia & modestia plantauit.

Sunt enim in patria nostra sylva magnæ & loca occulta, in quibus aduersarij latitantes, post recessum sacri principis exierunt, & populum inermem ac simplicem reidololatrare coegerunt. Sed his expulsis aut deletis, tota terra ad ipsum respexit. Pacata igitur terra, vt dictum est, fidelibus viris quos secum duxerat regimen prouinciae commisit, nec in aliquo maiores irrationabiliter grauauit. Quod autem eis solitam iurisdictionem ex parte subtraxit, optimam rationem habuit, quia translato sacerdotio & ritu gentili, necesse erat vt legis & rectorum translatio fieret. Quis enim crederet illi hodiæ quæ heri aut nudius tertius vidisset in idolatria cōuersantem? Maiores igitur, cum episcopis, & principibus, ac cæteris domicellis obedientia
præsta-

præstarēt, Rex ad suā redibat, bellaq; cōtra Gothos & Sarracenos plurima constituerat. Vere digitus dei in omnibus cooperabatur, & nunquam defuit per omnes illos, XLVII. annos quibus regnauit, quia continua in diuersis terrarum partibus bella gessit summa felicitate. Sic prudenter, sic magnanimitet, sic fortiter, sic hilariter, sic solerter & vigilanter omnia & singula ad ministrauit (domino diuersis miraculis cooperante) ut merito intuentibus in dubiū venire posset, verum in eo, aut laborum patientiam, aut felicitatem, aut animi constantiam, aut Angelorum presentiā mirari potius conueniat. Crebro namque ipso absente beati spiritus tuebantur loca & castra, quæ laboriose acquisierat.

Post hanc semel concordiam voluntarie & solemniter initam, deinceps nūquam repperi maiores nostros contra dominos suos seditionem suscitasse autem communem populum prouocasse, sicut in quibusdā prouincijs aliquando contigit: sed benevolenter & communiter secum habitasse. Cesset ergo que-

E 7 rela

DE SITV ET MORTIBVS
rela quorundam de Karolina sanctione,
quasi in seruitute sedā sint redacti, quia
deditio illa tā gratiosa fuit, vt pro sum-
ma libertate computaretur. Si autem de-
post aliqua immutata sunt, non mirum
censeatur, quia iam tempus magnum ef-
flxit, & interim suprema imperia & re-
gna, de stirpe in stirpem, de gente in gen-
te, translata cernimus. Multa scimus do-
minia deiecta, multa de nouo eleuata,
secundum solitū morem humanæ mu-
tabilitatis. Cum omnium rerum sit quę-
dam vicissitudo, Terentio teste. Iam e-
nīm. ccccccc. anni transierunt ex quo hę-
facta sunt. Scio quod loquor, quia vidi
multos de maioribus illis, quos alio no-
mine culkos vocat, quāquā tamē uxores
vniuersaliter omnes majoricę à nostrat-
ibus nominetur, scio inquā eos egregias
curias possidere, cū filiabus domicello-
rum connubia iungere, iudicia exerce-
re, nō ex cōmissione, sed ex paterna tra-
ductione, redditus & seruitia in pagis
suis sicut ab antiquo, sic & nūc obtinere,
alique ad status secularis honestatem
pertinentia habere, ita vt de commuta-
tione

erone Christianæ Religionis conque-
ri omnino non possint. Si autem con-
queri velint, dicant, quare ipsis illæ ve-
teranæ structuræ, quibus in tota patriæ
nihil antiquius scio. quare cāpi, agri, syl-
uæ, & alia quæ dicta sunt, quare, inquam
relicta, quare usque in præsens conser-
uata sunt? nonne ex Christiana pietate?
Nonne omnia in manu sancti principis
ac beatissimorum præsulum fuere?
Nonne quos ejcere poterant, aut eie-
tos prohibere ne redirent, rursum ad
gratiam prouocarunt, atque recepe-
runt? Nonne qui ad fidem se sponte ob-
tulerunt, velut socios & charissimos
fratres habuere? Usque in præsens le-
gales nosco viros, & ante tempora noui-
de genere maiorum, in præcipuis ciui-
tatibus consules & proconsules, iudi-
ces, cultos siue fultos gubernatores
patriæ, altos comites, drossatos, redi-
dituarios, consiliarios principum a-
deò ipsis familiares, ut vix inuenire-
tur terrius eis proximorum. Discutiat
cui placet, an ne, quo ad secularem, ho-

nesta-

112 DE SITV ET MORTIBVS

nestatem christiana religio ipsis auxerit gloriam, an demserit. Qui olim vnius pagi siue villæ dominum tenuere, deinceps & nunc in tota patria spectabiles sunt. Quid si quis dicat, non omnes tales esse, sed plures ærumnosos & contemptibiles, & nomen habere sine re, secundum illud quod dicitur in historia Caroli metrica.

Nomina nunc remanent, virtus antiqua recessit.

Respondeo. Nunquid tempore paganismi omnes æquè felices erant? Nunquid & domicelli semper in pari gloria perseverarunt? An non quotidie crescunt & decrescunt, & plures ad extremam pauperiem deuenerunt? Et ut planius loquar: Nunquid non & ipsa stirps Caroli vix ad centum annos tenuit imperium? Et de post videlicet circa annum Domini millesimum, etiā de regno Fraciæ eius ta fuit? Ob hanc tam crebram mutationem temporalium dominiorū ausus est dicere Plato: Omnes servi ex regibus, & omnes reges ex servis orti traxere.

Hæc breuiter dixi, ut saltē stulte cōtra

VVEST.

V Vestphalos loquentibus ex aliqua parte respōsum fit. Noui quendam de maioribus ante annos triginta, cui Dominus dedit plura, videlicet vxorem probam & virtuosam, honore abundantem, proles utriusque sexus multas, gratiā principium, de aduersarijs triumphum, dignitatis, delicias, sanitatem, pacem, aliaq; similia. Hoc unum tamē non habuit, quod scilicet cum esset p̄ḡ alijs prudens, quod & suam quoq; felicitatem intellectisset. Nemo enim sua forte contentus est, teste Horatio primo Sermonum. Si rursum obijciatur, quid de alijs inferioris gradu & iniunctio fortis hominibus, qui (ut fertur) nimis infelices sunt, & graui premitur seruitute. Dico quod sanctus Carolus illam non introduxit, vt supra tamē est. Prælatus quidam venerabilis mihi retulit, quod illa seruitus lōge ante eum ibi fuit, imo quantum datur intelligi, ipse eam mitigauit, certum modū eis imponēdo, sicut olim Ioseph in AEgypto fecit, præcipiensq; principibus & domicellis, ne aliquid ultra ab eis extorquerent. Noui quendam de militaribus,

qui

114 DE SITV ET MORIBVS

qui dicere consuevit. Væ corporibus & animabus nostris, si vnum ab eis violent obulum, recipiamus ultra quam nobis constitutum est. Sæpe audiui, nec vñquam aliter vidi, quām hoc testamentum sacram infringentes, pauperes seilicet opprimendo, eisque afflictionem super afflictionem apponendo, & ad amaritudinem vitam ipsorum perducendo, & à domino plagari, & sicut alijs fecissent, ita quoque & eis fieri. E contra eos qui secundum sacram scripturam contenti essent stipendijs suis, facientesque illis sicut velleat sibi fieri, à domino deo benedictionem percipere, & tam fama quām rebus omnibus feliciter prosperari. Nō est enim communitas propter Prælatos, sed prælati propter coenunitatem constituuntur. Neque aliunde habent superiores gloriam & emolumentum nisi à subiectis, & sic circa tenentur procurare bonum ipsorum fideliter omnipotere, & omni loco, à minimo usque ad maximum. Sicut enim est anima in corpore, sic debet esse rector in populo. Rectissime itaque legitur in sacris literis.

V V E S T P H A L O R V M .

ris Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se deprimebant , & abstulerūt labores eorum, Et clamor oppresorum ascendit in cælum, vindictam petens contra crudeles dominos. Insuper & sancti qui iam cælo præsident, videntes testamentum suum prophanari per discipulos, non parum aduersantur eis, sicut econtrario summam in modestis & bonis principibus oblectationem accipiunt. Et hæc de secunda parte principali huius operis dicta sufficiant. Sequitur de
tertia.

FINIS LIBRI SECUNDI.

R. R.

R. P. VVERNERI
 ROLEVINCK LAREN-
 SIS ORDINIS CARTHVSIA-
 ni de situ & moribus VVeſt-
 phalorum.

LIBER TERTIVS
in quo agitur,

De VVeſtphalorum Apostolatu, & lega-
 tione: de Legatorum egressione, exem-
 plis & fortuna, exercitijs, patientia: de
 VVeſtphaliæ affinitate, Sanctis & Reli-
 quijs, institutione, excusatione: de
 conseruando antiquo iure, grati-
 tudine & concordia, gratijs
 exhibendis.

C A P V T . I.

De Apostolatu VVeſtphalorum per orbem.

SCRIPTVRVS de magna proibi-
 tate VVeſtphalorum, & bonis
 virtutibus quas faciunt per totū
 orbem terrarum, vix scio ynde
 incipiam. verum me cæteris cō-
 formando, à fidelitate iuxta commune
 pro

proverbiū sumere placet exordium.
Sic enim ab infantia plures externos
populos submurmurare audiui. O tu si-
delis VWestphale. Fateor quod non sum
huius tituli inuentor, sed vtinam sim
humilis promulgator ac studiosus imi-
tator. Non potest decipi facile eruditus
mundus iste, qui longa experientia hoc
testatur, & id ipsum quotidiana praxi re-
nouat. Quis namque ad sua secreta illū
admitteret, quem aliquando repperit
infidelem? Quorsum ibis lector candi-
dissime, vbi non inuenias VWestphalos
sudare in arduis negocijs, & præcipue in
illis, que ex fide aguntur? Tanta siquidem
spiritus sancti gratia cœlitus effusa est
super terram illam, ut postquam semel
fidem perfecte suscepit, nunquam deinceps
recidia fuerit, neque heresum in-
uentores, neque iudæorum nequissimi
fautores, aliquin ibi orti legantur. Siue
igitur fidelitas ad moralitatem, siue ad
credulitatem referatur, in utraque gra-
tia non minime reperies VWestphaliā
diuina clementia fauente dotatam. Hinc
in opere manuali, hinc in prædicatione
verbi

118 DE SITV ET MORIBVS

verbi dei, hinc in studio litterarum, hinc
in sacramentorum ministratiōne, hinc
in exercitio claustrali, hinc in gubernatiōne
populari, cæterisque probis mori-
bus & auxilijs proximo impendendis,
quasi quendam Apostolatum accepit per
orbem, veluti ei per prophetam efficaci-
us sit dictum: Audi filia & vide & incli-
na aurem tuam, & obliuiscere populum
tuum, & domum patris tui. Nullam scio
provinciam hoc ita continue impletisse,
ut ipsam. Hinc (vt reor) contingit etiam
illud impletum in natis eius, licet non
in pari gloria, ut in illis principalibus
Apostolis; tamē aliqualiter semper mo-
dulum ipsis competentem, quantum eis
dominus donauit. Illud inquam quod
idem propheta dicit. In omnem terram
exiuit sonus eorum, & in fines orbis ter-
ræ verba eorum. Quid mihi accidit vera-
citer dico. Nunquam in aliqua prouin-
cia fui, ubi eos non repperissem, & plu-
res numero, & pene in omni statu, viti-
mos quosdam, mediocres aliquos, extre-
mos & que nonnullos, & ad omnem di-
gnitatis gradum cum honore patriæ &
Chri-

Christianorum gloria sublimatos. Quot
discurrentes per orbem euangelizantes
pacem annunciantes bona? Quot domi
manentes parochijs subseruiunt? Quot
animatorum lucris inhiantes, clericorum
vitam instituunt? Et quamquam nonnulli
neque vocis melodia, neque sermo-
nis suauitas, præ alijs quibusdam natio-
nibus excellentius adsit, videbis tam
eos in cantu & sermonibus sacra-
tissimis tantam diligentiam ostende-
re, vt (quod dictu mirum est) si non
concordi symphonia aut stulta eloquen-
tia, tamen ex mea simplicitate gratio-
si sint.

Magna quoque fiducia nonnunquam
ipsis in animo est, tanquam ea quæ alii
è manibus auolant, ipsi reuocare
aut perficere adamassim idonei sint.
Circunduc lumina, & cernes hunc sug-
gestum descendere, quasi in exilium
& ultra Sauromatas vicia omnia fuga-
turum.

A dinitibus luxum, à seruis furta,
à pauperibus lamēta, à plebe inuidiam,
à nobilibus superbiā, à curialibus frau-
dēma

120 DE SITV ET MORIBVS

dem, à forensibus voluptatem, ab omnibus avaritiam propulsaturum. Cernes alium capitularibus rumoribus obstrepare, quasi prolapsas regulas famamque cum temporalibus abeuntem, ad statum felicem reformaturum. Alium insuper monasticis disciplinis molestum fieri, atque inclamare usque ad minima inculpanda. Prorsus quicquid ad ecclesiasticum officium spectat, confidenter exequuntur. Hic in organis ludit, alter cāpanas pulsat, tertius per ecclesiam discurrendo luminaria curat, imagines locat, parietes ornat, pavimentum purgat, cæteraque ad placitum iucundissime disponit. Ne autem aliquid desit, quartu sepulchra aperit, fætore sudoreque contempto, funera condit. Hæc cine sunt alia, quam pietatis opera, quibus colitur Deus, quibus proximus adiuuatur?

Veniendum est ad studia litterarum, si forte ob ea aliquò nostra VWestphalia soleat natos suos transmittere. Hodie ipsa vniuersitatem nullam habet, sed an in Christianitate sit aliqua VWestphalorum expers, non facile dixerim. Insuper si ali-

si aliqua facultas sit quam aggredipau-
ant, omnino diffido. Hic profunda theo-
logiæ mysteria scrutatur, hic Canonis
bus, hic legibus, hic medicinalibus expe-
rimentis inuigilat, hic artibus, hic poësi,
hic chronicis, hic stellis numerādis, ter-
ris metēdis, aquis, aéri, ignibus, ætheri,
prouincijs, bestijs, hominibus. Angelis,
cæterisq[ue] creaturis à Deo factis cognoscendis studium impendit. Ut breuiter
dicam. Quicquid vñquam in notitiam
hominum venire potuit, confidunt se
apprehendere posse. Omnibus his qui
bene vtitur, scalam sibi erigit per quam
ad Dei cognitionem ascendit. Sic enim
scriptum est. Delectasti me domine in
factura tua, & in operibus manuum tua-
rum exultabo. In hac scala Angeli ascen-
dunt & descendunt, id est, viri fideles,
nunc contemplationi pro viribus insi-
stunt, nunc vero ad studium bonæ opera-
tionis se deponunt. Hæc Apostolica esse
exercitia nemo dubitat, & qui hæc incū-
stanter agit imitator Apostolorum est, o-
tiam si miracula non facit, tamen mira-
bilia faciendo non simulatrix, sed veris-

sima esse contendit. Sic enim sententia sanctorum patrum habet: Si non facimus miracula, facimus saltem mirabilia. Nam de viro iusto dicitur: Fecit mirabilia in vita sua. An parum mirabile est, quod rudis iste populus qui extra partem præter corpora nihil preciosum, assert, tanta gloria in plerisque locis sublimatur, ut Senatoriæ stirpi coæquetur. Non hoc aliunde esse potest nisi à virtute quæ imperat vniuersis, cui seruiunt omnia. Tolle hanc, & cōtemptibilis res est homo bestijsque deterior. Habet autem hoc virtutis actus, vt suum operatum gloriosum efficiat, & bonis gratum, peruerisque ac malis odibilem constituat. Hæ bonitates licet apud alios sint, longe tamen apud VVestphalos magis.

Iam de sacra Religione pene tacuissem, an videlicet in ea operarios VVestphalos inuenisse, an vero præ alijs ipsis multiplicatos vidisse. Facile persuasum hoc mihi est, qui teste experientia ultra medietatem quinq; in uno cœnobio

nobio, vel ad tertiam partem in externa
provincia reperi, & vicissim solito
numero & fideli labore sibi succedunt.
De magnis eleemosynis & fundationi-
bus hospitalium, & in ecclesijs ac mona-
sterijs extruēdis ego quoque testis sum,
quantū ferueat, & feruida semper fuerit
ipsorum deuotio, siue ex paterna succes-
sione, siue aliunde temporalium abun-
dantia arrisisset.

Demum subnectendum est, de humili-
li obsequio quod pauperes ipsi faciunt
talia non habentes, cuius exemplum est
tale: Quædam mulier fuit, quæ ante ali-
quot annos in Hierusalem sed sit peregrī-
norum vestimenta lauando. Hęc ex dice-
cessi Monasterensi oriunda, illucque re-
uersa pauperiem cum senectute hæredi-
tauit.

Non dico hanc Helena sanctiorem,
sed confidenter affirmo. Mallem
cum regina gloriose frētum transfrē-
re, ac sacris in locis ecclesijs fabricare,
quam cum hac paupercula miserabile
illud exilium tolerare. Hęc paucula de
Apostolicis exercitijs sint dicta, ut qui

124 DE SITV ET MORIBVS
maiora potest, Deo gratias agat, qui vero
nondum potest, ista ante oculos ponat,
donec prima æmulitione instructus ad
sublimiora consendet. Gratiora enim
nobis exempla sunt, quæ paterna tradu-
ctione veluti hæreditario iure ad nos
perueniunt.

CAPVT II.

De legatione VVestphalorum per orbem.

Hucusque quasi seriosius de statu
VVestphaliæ loquuti sumus, sed
nūc more eutrapelorum, aliqua solatio-
fa apponere placuit, quæ iocunde ve-
lut in orbe pro tedium subleuando narrā-
tur. Mos olim prouinciarum fuit lega-
tiones per mundum de suis disponere,
ut aut amicitias facere, aut renouare
factas curarent. Hæc ad seculärē statum
pertinere videntur, in quo nostra VVest-
phalia si quid perfecit benevolenter ex-
pliabo. Proverbium vulgi est, Præuium
pactum excludit futurum litigium, forū
igitur hoc soliosum deduci nolo in
contentiosum, sed excludere volo tacita
opinio-

opinionem, quæ haec serie cepit originē. Presbyter quidam in Ambonie ut populū Iætificaret, talē finxit parabolam, dicite mihi ait, quare VWestphali sic dispersi sunt per orbem terrarū. Tacētibus illis, fibi ipsi respondit dicens. Audite, & ego vobis causam reddam. Aliquando dum staret coram Domino sathan, quæsivit vnde veniret At ille cum sediceret circuisse terram, iterum ait Dominus. Considerasti ne populum VWestphalorum, durum (vt sic tecum loquar) & inconvertibilem, ac omnibus fidelibus molestum? Ait sathan, Consideravi, sed si mihi dares ipsum, amplius tibi molestus non fieret. At dominus, Do tibi, ita tamen ut extra mundum ipsum ducas. Egressus sathan, lætus & alacer magnum saccum præparauit, in quo omnes VWestphalos ligās per aera volare cœpit, vt eos extra mundum transportaret. At illi suspectū negotium sentientes, rauco murmure se cohortando, grauem molestiam ductori fuscitarunt, ita ut in monte quodam præ lassitudine saccum deponeret. Terram igitur tangentes ilico cœperūt dis-

E 3 rupto

326 DE SITV ET MORIBVS

rupto sacco aufugere, ut nullus recordaretur sui proximi. Sicque factum est, ut per totū orbem dispergerentur. Redente autem sathan ad dominum, increpauit eum dicens: Quid est quod facere voluisti? Ego tibi VWestphalos dedi, ut ipsos extra mundum duceres, & tu econtrario illos per totum orbem dispersisti. At ille: Domine ne impunes mihi. Tu noski populum istum quod dure, ceruicis sit, & neque te neque me audire volunt. Ecce ego reddo eum tibi. In manibus tuis est, utere eo ut libet &c. Hæc fabula si aliquid veritatis habere potuisset, non de fidelibus, sed de olim incredulis accipienda esset. Sed ego aliam causam reddo. Scriptum est. Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Cum ergo VWestphalia generosa sit, & plures gignat proles quam nutrire possit, conueniens est, ut cæteræ terræ in possessiōnem ei cedere debeant, donec sufficient pro nutrimento earundem. Merito igitur legatos suos in orbem mittit, ut consulendo & operando suas hæreditates expediat, ne torpore aut igna-

nia

via incolarum marcescant.

Hi autem legati sunt in triplici differentia, videlicet opulentii, mediocres, & pauperes. Primi sunt qui delicate nutriti, secum extra patriam refertos ferunt auro loculos, de quibus nihil magnificum ut loquar, sermo ministrat. Non enim mirum est, si tales crescant in sublime, quamquam plures eorum maneant (ut vulgo dicitur) Iohannes in eodem, aut de die in diem fiant vi- liores parentibus suis. Secundo similiiter crebro impediuntur, cum sint cel- siores custodibus, & pastoribus breuiores: languent namque inter supre- mos & infimos. Attingere illos non possunt, imitari istos erubescunt. Et quia obsequi displicer dum tempus est, sua consumentes, denceps miseri & infelices remanent. Quod si for- tuna indebita quid attulerit, rur- sum calenti stomacho tradunt, qui iam dudum molares, saxeasque domos digerere assuevit, & sic in miseriam relabuntur pristinam. Ab his ergo ma- tutinis Dominis ac seruis vespertinis

328 DE SITV ET MORIBVS

VWestphalia gloriam non habet cum ip-
si dedecus sint patriæ, tametsi prima ipsi-
decus sit.

Sed nunc de alijs loquimur, quos pri-
ma suis moribus examinat, ac velut ig-
nis aurū probat, quatenus exacuati spo-
ctabilem ipsam constituant. Hi sunt qui-
bus prospera nulla concomitantur, pa-
rum aut nihil præter corpora habentes,
aut si quid possident, velut non possi-
dentes se putant. Hos solemnes legatos
dixerim, quibus sola virtus in animo est:
eō glorioſiores, quo non alienis labori-
bus sed Apostoli exemplo suis manibus
transigunt vitam.

Quarium autem ipsorum videre pla-
ciat, & qualem concludant in orbe fi-
niem. Est ipsiſ incunabulis agrestē tuguri-
um, mox in pecore pascendo versatur
infantile primordium, obduratas gle-
bas planta calcant, tenera membra ca-
nabina vestis cingit, horrendus panis fa-
mem cum ptisana pellit. Supellex do-
mus hæc est. Lecti aut nulli: aut strami-
nei, aut fœno duriores, linum crudum,
sue pannus hispidus pro vēſitu, caca-
bus,

bus, olla, scutella, cochlear, cyphus, patella, tinna, sporta, spinda, cista, cætera-
que aut singula, aut pauca, & omni usui
accōmodata. Est vñica hauic iendis aquis
vrna deputata, sic lauandis pedibus pa-
rata, sicut præparandis escis quotidiana.
Capitis reus esset qui obseruantij (vt sic
dicam) his, in aliquo obuiaret. Hæc est
prima institutio legatorum vestrorum.
Deinde cū solidata membra quinquen-
nium transferit, velut ocio priori abie-
cto, ad fortia manū mittunt, aratra, plan-
stra, redas ducunt, frumenta purgant,
fimū exportant, & quicquid ad virile
robur spectat, inchoare festinant.

Si aut ad scholas fors eos miserit, va-
cuis manibus abeantes ipsi valedicunt
parentibus, & mirabili practica, nunc
laborando, nunc mendicando, nunc
studendo, nedum diuitibus æque com-
parantur, sed crebro præcellunt. Vi-
deres rem iucundam in puerili ætate,
quomodo in exordio veris fagos
dorso imponant, ostiatim cantantes
patria voce, Domine Sancte Petre, in-
fla in cornu tuum, & reliqua: & hoc

130. DE SITV ET MORIBVS.

pro frugibus colligendis, quasi serendi
opportunitas eos angariet. Rursum illis
abiectis sportas resumunt rotundas,
quas kyppas vulgo vocant, villas vicos-
que rusticanos circuituri, ut oua ouantes
congregent, sic modulando: Surgite bona
fœmina, date nobis oua, & cætera. Hoc
quid aliud est nisi solicitude futurae so-
lennitatis, quæ non rite colitur absque
ouorum apparatu.

Succedit tandem autumnus, in quo ad
rura confluunt, spicas post terga meten-
tium legendo, ut contra hyemis asperi-
tatem de vietualibus sint prouisi. Agit
hæc sagax & industriosa natura sibi ad-
huc ignota, futurorum autem instar for-
micæ prænuncia, quasi ipso facto dicat.
Dum plus potuero, etiam amplius & ex-
actius laborabo.

Quantæ vero specimen probitatis e-
mineat in bonis pueris, ex hoc perpendi-
tur, quod pauperculis parentibus si tan-
ta necessitas est, extoto deliberant om-
nem quod aut mendicando aut laborando
conquirunt, denuo ab eis formidolosius
quæsiti, quibus egent, quam ab alienis.

Non

Nonnulli quoque quos illa conditio urget, ter quaterque venundantur, nescientes quis primum eos per collum arripiat, & in carcerem mittat, donec se redimant, aut fideiussores ponant, ne à terra diffugiant. Et licet quibusdam mechanicas aliquanto meliuscule sit quam istis, omnes tamen vna necessitudinis meticulosa cathena percellit, pauentes ne grauius egestas senectam opprimat in locis non quæstuosis, ubi cessante facultate laborandi, qui nihil habet, nihil lucrari iuste poterit.

C A P V T III.

De modo egressionis legatorum horum.

Gratulabundus olim regius Propheta, memor duræ captiuitatis antiquorum, cecinit dicens: In exitu Israel de AEgypto, domus Iacob de populo barbaro. Est aliqua similitudo nostrorum legatorum ad populum Israel, quo adegressiōnis formam. Olim AEgyptij sustinere nō poterat Hebreos seruos suos, & tamē cum summa pertinacia eos retinebant.

Sancti Prophetæ ipsos docebant quomodo egredierentur, & qualiter se gerere deberent in terra quam intraturi erant.

Pariformiter nostri parentes docueren
os & exulem patriam relinquere, &
in alijs prouincijs per venustos mores
felicitatem haurire. Peracto igitur no
uiciatu Iæsiuo qui iam in naturâ versus
fuerat, cum iam. XII. annus impleretur,
ex tunc & deinceps præparabamur, ut ad
mysterium legationis mitteremur. Fate
or me in patria non debite, sed delicate
institutum, & iccirco nullas mihi fortu
na vices foris retribuit. Proinde glori
am in illos transfero, qui meruerunt, ego
verbis informatus verba reddo. Con
uenerunt erga parentes, filium quem
mittere decreuerunt, & hunc aut simili
lem exhortandi modum accipiunt. Ecce
dilecti filii, sic & sic, ut vides, continua
nos miseria, & solicitude affigit. Parum
habemus, paucis sustentamur, vndeque
vicini fame cruciantur, tibi quod face
re potuimus nosti, si quando vel vnum
diem delitosum expédimus, tecum per
quire.

quire. Audiuius in alijs prouincijs
 gloriā, dinitias, delicias, dominia, præla-
 turas, cathedras magistralis, honores
 populares, famulatus quæstuales abūda-
 re, quales nec vidimus neq; hic adipisci
 valebimus. Si tibi hæc placent egredere,
 & fac medietatem laborum istorum, &
 felix eris. Esto legalis & probus, fidelis
 ac constans, obsequiosus & voluntari-
 us, diligens & alacer. Habe os facetum
 & mundas manus, sic poteris peram-
 bulare regiones yniuersas. Deum time,
 & dilectam matrem eius beatissimam
 virginem Mariam venerare. Angelum
 tuum sanctum & apostolē, ac omnes san-
 ctos præ oculis habe, & quocunque ve-
 neris sicut egerit, vt non scandalum, sed
 honorem & profectum sentiamus quia
 in filiorum gloria parentum quoque &
 patriæ laus splendidius elucescit. Iam
 de alijs multa exempla probitatis audi-
 uimus, & de te auxiliante deo idipsum
 speramus. Annuente filio, cum dimittūt
 absque lachrymis, precantes fausta, si-
 mulque, vt si creuerit, memor sit paupe-
 rum amicorum suorum. Nonnulli verò

F 7 qui.

134. DE SITV ET MORIEVS

quibus phalera sermonum dicitur, simili-
citer fiantur ad ipsum dicentes, Vade in
nomine domini nostri Iesu Christi, no-
ster dilectus deus custodiat te & deducat
semper. Sic dimissus baculum viridem
de indagine arripieas pergit, nescius ubi
non dico ultimam, sed saltem primam
noctem sit habiturus. Nemo facile hanc
legationem contemnat, nemo subsannet,
quorum (ut saepè audiui) & aliqua pro-
prijs oculis vidi, non leue mysterium in
ea latet. Egressiuntur pannosi, futuri
gloriosi, stipem querentes, sed maximas
largituri Eleemosynas. Pedibus terram
calcant, magnos caballos equitaturi, in-
ter suos non reputati, sed palatia dis-
posituri, vrbes, provincias, populos gu-
bernaturi, beneficia, promotiones, ho-
nores suscepturni, atque donaturi. Egredimini
puellæ de cubilibus, innectite
crines, capita ornate, vestris sponsis oc-
currите. Nolite eos considerare quod
fuscæ sint, quorum dam pecora pauperūt,
decolorauit eos sol. Hispidos ne despiciatis,
quia ferrum non ascendit su-
per capita ipsorum. Parumper expecta-
te,

ce, subito in alios viros mutabuntur. Et quos forte nec aspicere hodie placet, suo tempore votis omnibus ad maritalem complexum requiretis. In mentem veniat sanctus patriarcha Ioseph, quem longa seruitus vilem exhibuit, una hora in sublime tulit. Hic nec unius ancillæ contubernio dignus putabatur, qui tamen filia nobilissimi sacerdotis in coniugem accepit. Facile enim est in conpectu Domini honestare pauperem. Surgite principes, & cancellarijs, secretarijs, reddituarijs, consiliarijs, cubicularijs, dapiferis, pincernis, officiarijsque totius substatiæ vestræ gratiosos vos exhibete, ut cum corpora vestra, & apparatum gloriæ in sua potestate habuerint, fideles vobis permaneant, & ex animo ad sublimiora perducant. His sunt quorum consilio multa facietis, quorum fideli sagacitati vestrorum secreta cordium committetis. Properate in occursum Prælati spectabiles cooperatoribus vestris, quos ut proprias animas ob gratum obsequium diligetis, ut vobis in dignitatibus propter bonas

136 DE SITV ET MORIBVS^s
nas virtutes succedat. Aperite portas in-
clyticiues, ut vestri cōfules ac futuri re-
stores introeant. Nō vos stridor ille fer-
ratorum calceamentorum deterreat, nō
eloquij simplicitas in dubitationem ad-
ducat. Mementote quod memorabilis
Portinarius ille sanciuit, qui ante ali-
quot annos multa experientia edoctus,
hanc posteris sententiam reliquit. Hic
enim velut diuinę prouidētię alludens,
statim cum aliquem de his humilibus
legatis intrantem videret, venerabiliter
occurrit, & manū deposito capitio postu-
lās dicebat. Gratulor aduētui tuo, mi
dilecte domine Bürgemagister. At ille ru-
bore perfusus, sicq; respōdens, quare cli-
entulum pauperē derisisset, iterum aie-
bat: Nonte derideo, sed quod futurum
est nuncio. Solet namque diuina cle-
mentia mites & humiles ex altare, &
ex insperato diuitias & gloriam eius cu-
mulare. Hoc tamen non magni penden-
dū est, cum dominus dicat: Fili recepisti
bona in vita tua, sed in ordine ad bo-
num operandum, ex donis Dei sicut in
predicto Ioseph, & alijs multis sāctis le-
gimus,

gimus. Frequenter expertus sum istud in
legatis nostris quam prompti ad diuinū
cultum ampliandum fuere, & quam
seduli in elemosynis largiendis. Scio
quid loquor. Ante annos. XII. cuiusdā
venerabilis viri de forte hac familiaris-
tatem habui, quem (assumto sermone
qui ad hoc aptus videbatur) pauculis
exhortationibus prouocaui, vt in quo-
dam coenobio, tum in structuris, tum in
prouentibus, & alijs quæ ad gloriam do-
minus Dei spectant, ad duo milia & quin-
gentos florenos expenderet. Alium ad-
huc superstitem nosco, qui quotidie de
donis sibi à Deo datis decimas soluit, cū
multa deuotione, & quicquid sibi de
mercantijs (vt sic vulgo loquar) ex lucro
venit, decimam partem ad opera pietati-
s deputat. Insuper ad instinctum meum
promptus fuit ad duo milia florenorū,
vt diuinum honorem in quodam mona-
sterio promoueret. Tertium & que noui
Prælatum magnum, multis honoribus
stipatum, cuius notitiam tempore aridi-
datis primænæ habui, quem vix decem
verbis attraxi, vt quidam bonæ volunta-
tis.

138. DE SITV ET MORIBVS
tis adolescenti præbendam largiretur.
Et usque in præsens plures charissimos
mihi & alijs habeo, quos rogare ampli-
us pertimesco quam non exaudiri. Dili-
go enim eos qui legatione sua honeste
perfruuntur, & eam perducunt ad virtu-
tum titulos. Hæc pauca è vicino plus
superfluo quam necessario commemo-
raui, respondens quod diuina prouiden-
tia nomen suum glorificat adhuc, per
huius mundi abiecta. quare etiam ex co-
sequenti, sœpe dicta legatio magna my-
steria in seipsa habet abscondita. Habe-
antur ergo in honore legati isti & amo-
re, quia nescitur quid per eos Deus fa-
cturus est in orbe terrarum. Quos hodie
de spicimus, aliquando mirabimur.

C A P V T . IV.

De quibusdam exemplis, & varia fortuna lega-
torum istorum.

POst olim duram illam sententiam
quam nostri parentes protoplasti à
decreto diuinæ iustitiae acceperunt, qua-
tenus

tenus in sudore vultus sui vescerentur. pane quotidiano, rursum scintilla clementiae emicuit, docens per industriam necessaria conquirere in inuentute, ut deinceps pro merito æternæ vitæ cumulando, compendiosius sacro vacarent otio. Dicitur autem hoc ocium non simpliciter, sed respectu manualium laborum, qui foris per corporis membra exercentur. Alioquin potius dicendum esset negotium, quasi negans ocium, secundum illud August. Amicis huius saeculi nihil laboriosius est, quam non laborare. Tendit ergo hoc negotium ad tria honorabilia exercitia, videlicet mysterium orationis, studium lectionis, & sollicitudinem prælationis. Qui his tribus non insistit aut aliquo istorum cum suis attinentijs, eius ocium vituperabile est. Anhelant adhuc plurimi, licet pauci ad huiusmodi apti reperiantur. Verum quos ratione cohibet, sors iuuat, immo gratia supplet, quod natura minus habet. Qui autem in decreto laborū præfato manent, usq[ue] in senectam, non nunquam securius viuunt.

Quan-

140 DE SITV ET MORIBVS

Quanto enim aliqua res nobilior & preciosior est, tanto maiori periculo subiacet, & ampliori cura opus habet. Quam varie autem in his prouidentia nostros legatos dirigat, iam ex parte dictum est, sed nunc quædam insperata exempla apponere placet.

Generosus dominus Ludelolphus de Stenuordia deuota peregrinatione completa ad terram sanctam, cum rediret. Venetias (ut fertur) applicuit. Circumspiciens autem per plateas, vidi clypeum pendente ante domum cuiusdam ciuiis armis suis insignitum. Admirans ergo dixit proceribus suis quos in comitatu habuit: Hac introeamus, quia arma nostra hæc sunt. Suscepimus hilariter & egregie tractatus, post epulas urbanè aliquitur patrem familias, quem propter status magnitudinem ratus est illum fuisse, dicens: Vnde tibi venerande domine arma hæc. At ille dicens eum in cubiculum seorsum secreto dixit illi: Inclite Domine mi, rem grandem sub fine aperio tibi, sed tu quoque caue ne abutaris ea. Ego sum natus in patria tua. &

ser-

seruus propriusq; tibi sum. Compulsus
 verò propter penuriam VVeſphalia &
 comitatū tuo exiui, quoquo versum di-
 uertendo. Tandem diues effectus huc
 veni, & inter primores aſcriptus, gloria
 & diuitijs affluo. Quod si hæc in mediū
 producere volueris, & me ad cauſam
 ponere, ecce nunc prædico tibi, quod
 caput tuum amputabitur secundum ple-
 biscitum huius ciuitatis, quia omnis ta-
 lis velut de criminē læſe honorabilita-
 tis reus tenetur. Si autem hanc mihi gra-
 tiam præſtare volueris, ut dices me ti-
 bi affinitate coniunctum, suprema mihi
 gloria foret, & ego cum honore ac statu
 decenti te traducerem. Promittit Domi-
 nus, ſubito ſeruilis conditionis homo
 clarescit, & ſplendide conuiantibus
 nobilibus, hinc & inde, cum munuscu-
 lis & ſolemnitate qua decuit, Velut affi-
 nis affinem proſequitur. Habet hoc Ve-
natorum prouida celsitudo, quæ longe
lateque dominatur, Romanorum ab o-
lim plus virtutem quam ſanguinem co-
lat, Quicunque enim legalem & incly-
tum ſe probat, hunc facile in ſuum con-
fōr.

fortium recipiunt; siue clarā siue obscurā à parentibus trahat originem; quia ut vulgo allegatur; Nobilis est verē quem nobilitat sua virtus. Nihili pene pēsum arbitratur antiquitas quod versatilitate ingenij vacat, & proposito reipublicæ augendæ non fulget. Simile huius vidi oculis ipse meis in quadam nobili ciuitate, de quodam egregio VWestphalōne. Quam ingressus cum pauculis argenteis, per varia seruitia discurrens, tandem mercibus vendendis & emendis industrioſe animum applicuit, & ita fortuna arridente profecit, vt præclariores domos eiusdē vrbis possideret. Ducesverò & comites, cæterique totius prouinciæ principes gaudebant eius perfrui contubernio. Quantas grates reddidisset, si quis ei vel decimam partem horū in primo egressu promisisset. Dilexi virum, & præsertim propter devotam (ut sic dicam) seneclutem quæ pollebat, eleemosynis largiter vacans, ecclesiás ædificans, monasteria sustentans, vestes sacras, cæteraque clēodia cum redditibus instituens. Quan-

tas vidi lachrymas compuncte fusas, humiliiter deploratis quod plus temporibus coaceruandis vacaslet, quam necesse sibi ac suis prolibus videretur. In extrema infirmitate iacens, studiose Capellatum suum requisuit, dicens. Datur etiam pauperibus? vix loqui plura valens.

Quo approbante quæsitum, Iætior ipse dominus apparauit. Obijt tandem senectute bona, plenus dierum, dinitijs, gloria, beatam mercedem à patre misericordiarum, ut pie confidimus, perpetuò recepturus.

Caterum sicut hi, & proculdubio mille alij ex insperato ad magna in magnis ciuitatibus sunt promoti, sic non nulli in asperrimis locis, etiam super abruptissimas petras, non sine admiratione reperti sunt. Audiui in quadam relatione habita coram reuerendissimo Domino Theodorico Archiepisco po Coloniensi, quasi pro solatio referri, à quodam venerabili patre & religioso viro de Onna oriundo, quæ sequuntur. Miror, inquit, de dispersione nostra.

144 DE SITV ET MORIBVS

nostratum per orbem, ac varia fortuna
ipsorum. Nam & ego in diuersis mundi
partibus fui, & eos vbique inueni. Præ-
cipue tamen de quodam vehemēter stu-
pui, quem in altissima quadam rupe ma-
ritima depræhendi. Et mox subiecit: Na-
uigantibus nobis per fretum illud lon-
gum, quod inter Angliam & Noruegiā
atque Saxoniam tendit, coacti fuimus
post mōtes petreos latitare, pro eo quod
venti essent nobis contrarij. Ego autem
cum nihil suspicarer ibi Christianitatis
nec aliquid humanum solatiū fore, au-
diui inter se naucleros submurmurare
qui dicerent: Vbi hospitabimur? Statim
alij responderunt. Apud VWestphalonē.
Dixi ego, quis est ille? Aiunt, Videbis. E-
gredientes ergo de nauibus ascendēdo,
peruenimus ad casulam ipsius. Suscep-
nos lētanter quippe cui nostrum diffor-
tunium esset quæstus optimus, & ideo
quicquid potuit hilariter exhibuit. De-
mum interrogans cum admiratione, an
VWestphalus esset, & quomodo illuc ve-
niasset, & quid ageret, aut vnde viueret?
Ad omnia respondit dicens. Ego vestras

sum natus de Borken Monasteriēsis dioce-
 cesis, hoc veni nescio qualiter, hospitiū
 nautis teneo, & quod ab eis percipio in-
 de viuo. Expleto autem tempore aliquo
 recefsum illinc, ipsum illic relinquē-
 tes. Noluit enim nobiscum redire in pa-
 triam. Verum, quia simile huic vidi, ni-
 hil non desino usque in præsens admirari
 peregrinam VWestphalorum fortu-
 nam. Fixum deinceps apud me fuit om-
 nes habitabiles latebras cunctasque for-
 tunæ vices VWestphalos experiri. Quis
 namque in illa deserta rupe, salsissima
 vnda circumfusa (ad quam nemo nisi in-
 uitus accedit) non potius fame mori ex-
 timesceret, quam victus necessaria con-
 quirere? Hęc qui faceret syncere propter
 deū & proximi consolationē, opus utiq;
 esse magni meriti. Si quis autem simplici
 intuitu sic degeret, nihilo minus occasi-
 onem præstaret multa mala declinandi.
 Crebro enim contingit ut qui inter secu-
 lares viuūt, etiam seculariter se instituant,
 & dum vicinis displicere nolunt, ti-
 morem dei nonnunquam incaute negli-
 gant.

Post ista quæ aliunde adduxi, nunc
quid acciderit paucis adijcam. Extra pa-
 triam vectus, in quodam solemini loco
 steti, duos ibi VWestphalones contem-
 platus, animo suspensus dijudicare ten-
 taui, sed in ipso iudicio defeci. Vnus di-
 ues qui structuram preciosam ibi erex-
 it, alter inops qui ex officio funus ibi-
 dem sepeliuit. Narrauit ille de multis
 florenis, de panno precioso, de edulijs
 opipare coctis, speciebus, foderaturis,
 ac similibus quæ mortales prima du-
 cunt. Iste autem (quemadmodum fabri-
 fabrilia tractant) de foctoribus quos su-
 stinere solebat in fossis aperiendis. Dixi
 ego ei: Vnde es amice? Ait quasi verecun-
 de subridens: Ego sum de Altanae. In-
 telllexi postea quod veri similiter hic
 pauper in egressione locupletior ex-
 titit diuite illo, sed fortunam lon-
 ge dissimiliorem in prosequutione vi-
 dimus.

Ut dixi, hæc discutere cœpi, cur sic ista
 fiant, sed usque in præsens non sufficio.
 Si dicas, Diues ille cautior in principio
 fuit,

fuit, pueros degustans pesciculos, donec ad grandiores perueniret. Respondeo.

Potest quidem sic esse, sed nulla signa laudis in illo paupere considerauit. Si dicas: diues subtilior fuit. Respondeo iterum, potest sic esse, sed vnum scio, quod fatis grossus forinsecus apparebat, & cum quodam socio suo satis concordabat, qui crebro quasi solatij gratia dicere consueuit, V Vestphalones quanto sunt grossiores, tanto & nobiliores. Hoc forte aliquid veritatis habet, sicut de sancto Iob in Biblia legitur. Erat vir simplex & rectus.

Sed mea quæstio nondum solvit, cum uterque esset eiusdem conditionis. Omnia ergo haec illi summo dispensatori committere satius est, qui hunc humiliat, hunc exaltat. Qui eleuat de stercore pauperem, ut cum principibus solium gloriæ teneat, & deinceps de excelso sublimem, ut se cognoscere assuefcat. Omnia proinde iudicia eius quæ semper recta sunt & vera, (licet nobis occulta) venerari

G 2 magis

148 DE SITIV ET MORIBVS
magis oportet quam discutere, & ita in
omnibus agere, siue sic siue aliter nobis
proueniat, ut eius benedictam voluntate
per singula studeamus implere, qua-
tenus feliciter experiri mereamur,
quod Apostolus dicit. Scimus quoniam
diligentibus deum omnia cooperantur
in bonum. Et illud cuiusdam sapientis:
Nihil sub sole fit sine causa.

C A P V T . V .

De exercitijs legatorum horum.

Iucundum est paternos mores recole-
re, & eos præcipue qui in sublime
tendunt. Mirum fortasse quibusdam vi-
debitur, cur hoc munere VWestphali fre-
quenter gaudeant, vt præter spem ad
alta prouehantur. Hic attendant pia
corda, & diuinam clementiam admira-
rando venerentur, qui de stercore ele-
uat pauperes, & consolatur desolatos.
Datur præcellens autoritas in orbe his,
qui ipsa vita putantur indigni: & præci-
piunt ingenuis, qui ad seruiendum fue-
rat instituti. Sed quomodo olim Afsyrij.
Medi.

Medi, Persæ, Græci & Romani, successiue dominium in orbe multo labore acquisierunt, ita & isti in orbe proficiūt, non tamen violentia, sed benevolentia: non coactione: sed prouocatione: non arrogatione, sed patientia. Hæc est enim illa nobilis antiqua & senilis sententia, quam Salustio teste, Micipsa rex Numidię in suo testamento filijs suis & Iugurtæ reliquit, dicens. *Amici quos neque armis cogere, neque auro parere queas, officio & fideli pariuntur.* Et Romana sanctio in idem confluit, malle videlicet habere amicos quibus seruiant, quām subiectos quibus imperent. Et omnibus socijs suis ac regibus Romani consuluerunt, vt suam magis amicitiam, quām arma experiri studerent. Pulchra verba dictuque facilia, praxis aut rara. Reuolute altiloqua illūm magnorum eloquia, pulcherimæque de virtutum exercitijs doctrinas, & inuenies foedum atque infastum finem. Non te Liuij fallat auctoritas, non Flori sententia, quòd tempore paupertatis nusquam alter locus Roma sanctior, nec bonis ex-

150 DE SITV ET MORIBVS
emplis ditior. Et quanto rerum minus.
habuit, tanto minus cupiditatis habe-
bat. Quoniam ut ijdem ipsi testantur,
diuitiae & nimia rerum abundantia ip-
sām corruperunt, & dolos, luxuriam,
avariciam, ceteraque vitia, maxime
superbiā ambitionemque induxerūt.
Contraxerunt etiam ab vniuerso mundo
tantam inuidiam, & inter se discordiam,
ut in bello hostes, in pace ciues occi-
derent, vnisque alium mirabiliter tru-
cidaret. Sicque factum est, ut proprias
sententias transgredierentur, & paula-
zim fauorem populi, cum orbis domi-
nio perderent. At longe aliter nostris le-
gatis animus est, quippe qui non armis,
neque diuitijs, aut fortunae arrisu nitun-
zur, sed fideli obsequio, virtutiique cui
omnia parent, Salustio etiam teste, &
nouerunt Aristotelis documento. Ne-
minem repente fieri summum. Hoc eti-
am vno ceteris quodammodo homini-
bus præstat V Vestphali, quod ante tem-
pus debitum nunquam dominia expe-
tant. Non imitantur Phaethontem, non
Icarum, non Marsiam, de quibus Poetæ,
Omnes

Omnes carent petulantia, patientia roborantur, & hac sola herba tamquam ambrosia vescuntur, & labore durissimo sudoribusque in terram saepe defluentibus, non minus quam nectare delectantur. Habet enim hoc benevolia conuersatio, ut plurimos in gratiam sui trahat, & dum cunctis prodesse cupit, facile proximum sibi reseruire cogat. Mirantur ergo nonnulli praeformat Romanorum monarchas grandia fecisse, triumphosque ipsorum in sublime tollunt. Ego autem miror amplius hunc agrestem populum sic in orbe peregrinari, proficere, crescere, & in omnistatu perpetua gratitudine canescere. Et de his loqui aliquanto iucundius est, quod res insperata videtur. Egreditur ergo legatus noster forma quae supra, urbem aliquam ingressurus, vel castrum aut villam, aut aliquid huiusmodi extra patriam domicilium, nihil secum deferrens instar Apostolorum Christi, quod eum promoueat preter sola voluntate obsequendi. Occurrit ei nescio quis, & intuentes habitum, considerat cuius sit, & compassione motus iuuat ipsum, ut alicubi ad aridum

G . 4 . panem .

panem promerendum suscipiatur. In-
greditur fortasse domum alicuius diui-
tis, spondet obsequium, laborare fidel-
iter promittit: quicquid iubetur facere
tentat, ad omnia voluntarius, nullorum
laborum fugitans, minimus in domo,
subiectus, & nemini non obsequiosus.
Discurrit hinc inde, plus proptus initio
quam utilis. Arcadicus s̄pē, & ita rūdis
ut aquam deferre nequeant manibus.

» Omnia quae insoluta videt, sua vulgari
» lingua nominat, cunctis peregrinum
» vocabulum imponit. Si crateram ar-
» genteam cernit, vocat eam scutellam
 ferream, si amphoram stanneam, scyphū.
 Si vinum Creticum bibt, coctam ex fi-
 cubus aquam putat. Lardum libentius
 quam perdices comedit, etiā si, 50. annis
 pependisset in camino. Foderaturas va-
 rias & preciosas pelles, murilegorum
 autumat. Depictum in pariete leonem
 ridens ait, quam longam caudam habet
 ille canis. Iussus à domino haec aut illa
 facere, quae nondum didicit, ridiculosa
 pertentat, cachinnum omnibus suscitat,
 perquirit linteum, cribrare pocula
 gestit.

gestit. Si tornatiles manuales afferre mandatur, rudem defert afferem, secundis caulinibus aptatum. Si forpicem pro barba corrigenda dominus petit, ad stabulum currit, tonsorium equorum afferens. Noui quendam ita simplicem, ut increpatus, quare pellicium maculatum non lauisset, illico ad puteum properasse pro aqua haurienda. His & similibus ineptijs irretitus, domum totā, vicinos hospites, aliosque occurrentes lētificat, singuli nouam grossitatem iocundè admirantes. Non potest dominus iam gratam facere cœnam, non absque eo pransum ire. Circūducit oculos, vocat quem diligit anima sua. Quod si p̄r̄fō nō est, ait: Adsit grossiolus, disponat singula nobis. Inter hæc obliuiscitur domina mœroris sui, adolescentे afficitur, & eum velut idolum colere tentat. Vestis mutatur, coma tonditur, caput in gyro raditur, mores mutantur, increpat, obsecrat, verberat, informat, coartat, mandat cum omni imperio, si forte aliquid honestatis imprimere possit huic rusticano homini. cui

G 3 plus

plus prodest sancta simplicitas quam ceteris simulata & latēs sagacitas. Quod si res ex fausto agitur, statim proficit, & paulatim rusticitate abiecta ciuilibus ornat moribus vitā. Cultri instar cote accultur.

Fidele quoque seruitium prudenter continuat, libenter exequitur ac tandem perficit, donec cunctis sibi traditis, exemplo Ioseph creditam sibi iubernet domū. Hæc suprema fides est prima victoria quam legati nostri patrant in orbe, quādo dominus vix aliquid scit de his quæ possidet, excepto pane quo vescitur.

Sequitur dehinc cura illa grandis, quando fidelis & prudens seruus constituitur super omnia bona domini sui, cum autoritate, ut possit dare & recipere, emere & vendere, alienare & reuocare, absque illius contradictione. Huic annexatur regula illa Patriarchalis, de qua sanctus Iacob testificans de seipso dicit.

Die noctuque æstu vrebar & gelu fugie-

fugiebat somnus ab oculis meis. Sic per viginti annos seruui, &c. Detali tetricum hoc habemus proverbiū: Sine mercede quod bene facis, non manebit. Nam si homines negligunt, Deus supplet, ut in eodem Iacob patet, qui etiam filias domini sui in coniugium duxit. Simile contingit frequenter legatis nostris. Deus bone quam mirabilia sunt operata in vniuersaterra! Quot scimus prouincias in quibus accurate instituntur pueri, solicite mittuntur foras, commendatitias literas cum promotiōnibus amicorum secum ferunt, & tamen ad mensuram grossiolorum istorum, sed Vvestphalorum raro pertingunt. Deleat me his paruum exemplum inserere.

Ante annos viginti, cum dicecesim Monasteriensem intestinum bellum corriperet, multi diuites in pauperiem redacti, vicinas prouincias petiuerent. Venit inter alios ad me sororius germani mei, adolescens pulcher & facetus, castitate & probitate conspicuus, paucos secum aureos

G 6 por.

156 DE SITV ET MORIBVS
portans. Extenuati enim parentes fuerant, & ob hoc filium legarūt in orbem. Seruiuit ergo primo apud quēdam probum dominum, sed in opem, ita fideliter, ut plures Prælati magni certatim cuperent eius obsequio fulciri. Considerans autem, quod duo miseri pariunt vnum infelicem, & quod in ciuili profectu oporteat hominem ad minus aut soluendo esse, aut lucrosum, applicui eum ad talem, vbi statim creuit in sublime fastigium. Habui ingratitudinem ab uno, & grates magnas ab alio. Rediens quoque ad me, conquestus de patria nostra fui, sed ipse subito intulit: bellum mihi bonum fecit, non vellem me feliciorē optare. Iā enim nihil à domino differebat, nisi solo prælationis titulo. Sic se mutuo dilexerant, ut omnia essent eis communia. Sed sœua mors eum abstulit diuturniore vita dignissimum. Tristatur dominus usq; ad animam, publice obtestans, pro omniū fratrū suorum obitu non sic posse se destitui. Nulla igitur gaza, nulla arma hoc vñquam potuere, quod sincera dilectio, & labor officiosus.

CAPVT

CAPVT VI.

De multiplici patientia legatorum istorum.

Experiētia felici didicimus in sanctis martyribus nostris, quod patientia pauperum non peribit in finem. Et hæc etiam consideratio aliqualiter extendi potest ad præfatos emissarios, quorum maior pars vitæ continuum martyrium est. Vnde bene est eis fauendum, si post tam diuturnos & fideles labores, aliquid gloriæ vel diuitiarum häuserint in senecta, quia hæc regula diuinitatis est, dicente scriptura: *Coram cano capite surge, & honora vultum senioris.* Et iterum: *Dignus est operarius mercede sua.*

Huius exemplum vidi in quodam canonico cuiusdam metropolitanæ Ecclesiæ, qui tēpore iuuentutis humillime ser uiuit vsque ad virilem ætatem, sed deinceps in delicijs & gloria fuit cum omni sobrietate & honestate. Aliquando in mensa eius fui, & vsque hodie memor sum bonarum doctrinarum, quas ab eo accepi. Dixit enim inter cætera: *Chare mi,*

153 DE SITV ET MÓRIBVS
mī, ego non habeo, neque ex diuitijs, ne-
que ex nobilitate quicquām, sed dilectus
dōminus Deus prouidit mihi, quod in
hac solemni ecclesia ad canonicatum
promouerer &c. Iam enim ex auro bibe-
bāt, & foderatas vestes portans, inter du-
ces & comites conspicuus videbatur, ni-
hilominus cum multa gratitudine me-
mor fuit pristinæ humilitatis, quod ma-
xime probandum est in omni homine.
quām iucunda hæc prophétia illi fuis-
set, si quis tempore egressionis primæ
vel in domo paterna hæc prædixisset:
Hic principum contubernalis erit, huic
ad mensam recumbenti nobiles, & lecto
ęgrotati comitissę sedulo seruient: quām
insperatè hoc sonuisse in auribus eius,
præsertim si adieceret, coram isto Ele-
ctores Imperij adhuc capitia sua depo-
nent. Et tamen omnia hæc ita vidimus
impleta: Sed ipse vir sapientissimus, &
magnus ex minimo effectus, ad honore
verecūdus, ad seruitia sibi exhibita paui-
das fuit, maluit honorare, quām honora-
ri, seruire quām seruire, quod ingenue cō-
plexionis est signū. Ex quo accidit ut quo
anno-

nos for fiat, eo sit venerabilior & gratiō-
 Hoc namque inter mortales difficultati-
 num est, gloria inuidiam vincere, aut
 gloriosum esse, & inuidorum insestatio-
 nem non perpeti. Huc accedant platea-
 les domicelli nostri, & omnes per to-
 tum orbem petulantes adolescentuli,
 qui larga patrimonia dilapidant, qui cu-
 neos ante comedunt, & postea panem
 furfureum vix inueniunt: accedant &
 huic viro memorabili cæterisque simi-
 libus se comparent. Hic turgurio exili o-
 riundus ita in mundo vixit, ut cunctis
 honorabilis absque omni querela pro-
 ficeret, gloriam domus Dei non solum
 in clenodijs proueheret, verum etiam
 nouas structuras erigeret. Vos au-
 tem de sublimi quotidie ruentes de-
 malo in peius, tandem vitam exceden-
 do, posteris præter fœtorem nil relin-
 quitis.

De mechanicis ferme tacuisse, quantum sudorem, quantum labo-
 rem inueniunt, antequam officium
 discant insuetum. Videbis fortasse
 ali-

160 DE SITV ET MORIBVS
aliquem ex his ad argentarium conflu-
re, præsumens agrestes manus, quas pro-
uidentia fulcandis cespitibus aptarat,
fulgentibus metallis, geminisque radi-
antibus applicare. Proh superi quot pe-
regrinos ictus fulminat noster rudiolus
in mansueta (vt sic dicam) metalla, quot
curuas trahit lineas, quot gēmas oblique
dijudicat? Sed nō impune. Sicut enim ali-
js facit, sic fit sibi. Percutit & percutitur,
trahit & trahitur, iudicat & dijudicatur,
immo acerbè corripitur & increpatur.
Volat preceptoris pugnus in dorsum,
palma in maxillam. Digi*ti* auriculas fa-
tigant, capillos euellunt. Os repletur
increpationibus, conuicijs tumet. Re-
uertere, inquit, tu miserabilis bestia, tu
obtristate asine, ad porcos pascendos. O
tu bufonice VVeſtphale, quid huc veni-
re voluisti, qui grossior es, quam fabarū
stramen? Vsque quo patiar te? vsque quo
pudori eris officinę meę operarię? quam
diu pauor instrumentis? Iam hoc, iam il-
lad fregisti, iam cuncta que docui negle-
xisti.

In omnibus his ille adhuc ineptus &
insul-

insulsus, manet inexpugnabilis & imper-
 territus. Sed audiamus qua sequantur.
 Noctes ducet insomnes, nihil desperās,
 & nulli obirascens, veluti naturaliter
 sciens, quod labor improbus omnia vin-
 cat. Vidimus de his profecisse quosdam,
 & ita inualuisse, ut Baronum instar stipa-
 ta famulorum caterua templa peterent.
 Erat eis vestitus de panno preciosissi-
 mo, pellibus multicoloribus orna-
 tissimè subductis: possederant & om-
 nia quæ ad omnem magnificentiam spe-
 ctant. Stupui adhuc, præsertim cum quē-
 dam de socijs nostris quotidiana rectum
 toga succlamantem seriosius audissem:
 Isti sunt servi patris mei. Sed nos ad cer-
 uisiam reuersi, inter nudos parietes fri-
 guimus, pauculas portiones quas facul-
 tas habere potuit insumentes, ipsi verò
 in laqueatis triclinijs tremulas pultes,
 iura glauca, specigeras dapes gustando,
 etiam peregrina pocula in argento sor-
 debant. Nil nobis profuit ingenuitas, ni-
 hil contulit libertas, aut solēnior emis-
 sio, quin potius Altissimo supremas gra-
 tes reddidissemus, si quæ narravimus, in
 vascu-

vasculis ligneis amphorisq; terreis, afflissent per singulos dies. Nō laudo pompā nimis prodigā, non ridiculas iactantiam, non epulas infaustas, quippē quæ recidiuandi occasionem velociter præbent, sed mysterium patientiæ in-
tueor.

Non infimam laudem hæc habet, Sene-
ca testante, qui ait, Virilis animi robur
est, scire verba deuorare. Sed non minus
est post fortunæ arrisum, se intra se con-
tinere, & non ambulare in mirabilibus
supra se. Magis ergo placet quod nuper
à tribus audiui, incedere videlicet ea
forma quam à parentibus didicerunt, ne
pauponi quis similis aut gruibus esse
comprobetur. Vidi (inquit vnuis eo-
rum) talia in preciosissimis vestibus pe-
ricula, vt me non delectet huiusmodi
portare. Demum pauperes omittere
non decet, sed aliquid pro ipsorum con-
solatione apponere.

Non enim omnes legati nostri ad pri-
morum proficiunt statum, sed quidam
sicut intra, ita extra prouinciam in su-
dore quærunt panem. Reperi vnum de-
his

his in Dauentria, qui molarem manibus traxit pro ordeo frangendo, cui hoc ad magnam laudem ascribebat, quod pauperculam matrem longe positam nutrit, de his quæ victui suo superesse potuerant.

Alius quidam à facie gladij fugiens, in Metim ciuitatem peruenit. Occurrens autem cuidam, in famulum conduxitum assumptus fuerat per aliquot dies. Horum hæc aut consimilis ratiocinatio extitit: Mandat Dominus hæc & illa. Homini simplici & sine felle. Facit omnia, & plus quam imperabatur, ac melius, ducitur ad mensam, ponitur vinum, panisque cribratus cum ferculis solitis. Pauet famulus, attingere non audet, secum an ioco agatur, an serio, pérquit.

Animatus à familia gustat cū cæteris, numquam se talibus refectum iurat. Venit ad vesperam, iterum refectus, manum extendere iubetur, vt numeros recipiat. Iam qui faciem seruuli videret, mente exhilararetur. Stupet post vina & epulas pro modico opere.
argen.

164. DE SITV ET MORIBVS
argentum largiri. Quid putas noxilla
peperit? Manet dominus absque somno,
timens ne alter grossolum præripiat. In-
faustum formidat famulus muncium, ne
locus suus alteri deputetur. Crepusculū
in desiderio est. Tādem post assuefactio-
nem dicunt: Hānnike, vis neredire in pa-
triam tuam? At ille. Non ego in bona fi-
de. Oporteret me ibi esse seruum, & alte-
ri proprium, ac durissima quæque per-
peti, comedere panem nigrum, & pti-
fanam bibere. Ego volo hic manere &c.
O populum dignum orbis contubernio,
qui ita nosti filios educare, yt cūtis pro-
uincijs apti sint. O præclara virtus pati-
entiæ, quæ etiam de minimis docuisti
homines reddere grates deo.

C A P V T VII.

*De affinitate VVestphaliae ad ceteras pro-
uincias.*

Debitores sumus principaliter Deo,
parentibus, & patriæ. Ex his enim
esse habemus educationem & conserua-
tionem. Deinde amicis & benefactori-
bus,

bus, sine quibus nullus eligeret viuere super terram, quia teste Tullio, Nihil est dulcissimum habere amicum, cū quo sicut omnia loqui audias ut tecum. Post istos vero illis obligamur, qui ex eis nati sunt, & qui proximis, eo amplius. Obligatio autem hæc siue debitū quatuor respicit, scilicet honorem, amorem, suffragium, & solatum. Prima duo creatorem attēdunt primo & principaliter. Secunda duo, proximum, tamen simul quodammodo omnibus impendenda sunt. Cum ergo VWestphalia cognitionem specialem habeat cum omnibus prouincijs, restat secundū verum dictamen rationis, quid singulæ prouinciæ VWestphaliæ specialiter venerari & amare teneantur, & ei suffragium & solatum impendere, prout res postulat & tempus permiserit. Rursum quia VWestphalia omnium prouinciarum beneficia participat, sequitur quis eas honorare & amare debeat, ac bonum ipsarum omni tempore promovere. Quod si vbique non poterit, tamen in bona voluntate obligata manebit. Generaliter vero omnes christiani sibi mutuo

mutuo in his vicissitudinem reddere tenentur, & alter alterius substantiam & famam non laedere, sed saluare.

Vt autem ostendamus hanc affinitatem per orbem diffusam, occurunt duo exempla in duabus illustribus domibus VWestphaliæ, quæ hodie cunctis principibus christianitatis sanguine coiunctæ sunt. Vna est de Marka, quæ comitem habet inclytum ducem Cliuensum, cuius pater VWestphalico sanguine oriundus fuit, quamvis domicellus Gherardus germanus ipsius, eundem comitatum habuerit ad dies vitæ suæ. Hic dominus dux Ioannes & comes, nepos est magnifici Domini Caroli ducis Burgundiæ, cuius industriosa potestas hodie cunctis prouincijs nunciatur ad correctionem omnium animarum errantium. Altera est de Rausenbergh quæ habet comitem dominum Gherardum ducem Montensem & Iuliensem, qui natione VWestphalus cum imperiali stirpe Saxonum connubia innxit, quæ ducibus Bauarorum, Australium, Micenenium, Hassonum, Brandenburgensium,

&c.

& aliarum illustrium domorum affinitatem semper proxima fuit. De reliquis generosis stirpibus VWestphaliæ, quales extra prouinciam crebro principes habuerint, longum est differe-re. Vnum scio episcopum tantæ probita-tis exstitisse, vt quædam potens dioecesis ipsum requireret & eligeret, atque de-fensaret cum grandi periculo & damno suo, contra alium de sua dioecesi proge-nitum.

Facile nunc ad inferiores parum def-cesus, & ratio in promptu est. Cum enim VWestphalia mittat natos suos in orbem à diebus antiquis, & non vt ceteræ natio-nes, scilicet remeandi in patriam gra-tia, sed vt maneant vbiunque sibi com-modum repererint, ipsique in omnibus matrimonia contrahant locis : sequi-tur, quod non faciliter homo recti exé-pli & sermonis solidi affirmare aude-bit, se nullam venam VWestphalici san-guinis traxisse à progenitoribus suis. Quod si hodie quis nihil de talibus sciue-rit, rem ipsam perpendat, & vero verius esse intelliget, ipsos VWestphalos ab an-nis

168 DE SITV ET MORIBVS
nis mille & vltra fungi per orbis clima-
ta sibi solita legatione, vixque magni es-
se nominis in magna ciuitate hominem
qui nihil cum VWestphalo sanguinis
cōmune habeat. Restat igitur vt omnes
hanc generosam prouinciam honorent
ac diligent, quasi progenitricem suam,
vel ad minus affinem suorum progeni-
torum secundū verisimilem coniecturā.

Restat, vt cuncti VWesthalico solo
progeniti, omnes prouincias mundi ve-
nerentur, & specialiter ament, tanquam
suorum ingenuorum exulum gratiosas
receptrices atque promotrices. Quis e-
nī ex nobis cum secura conscientia di-
cere audebit? Nemo vnquā ex meo san-
guine illam vel illam regionē intravit,
aut munuscula inde recepit, aut partici-
pauit eisdem? Habet hoc generosus ani-
mus, vt ad gratitudinem paratus sit, &
crebro, priusquam beneficijs præuenia-
tur, gratitudinis formā prætēdat. Quòd
si quis ita extremi ingenij sit, vt hæc non
capiat, nostra benevolentia citius com-
pati assuevit, quam indignari.

Veruntamen quod cœpimus prosequa-
mur.

mur, Domino Apostolico cum suis Cardinalibus ac curiali frequentia supremas grates reddimus, qui sequenter nostros exules recipit fame ac frigore attritos, & cum gloria summoque apparatu remittit. Dominis Patriarchis, Archiepiscopis, episcopis, abbatibus, collegijs, monasterijs, cæterisque personis ecclæsticis, has ipsas referimus, aut ad minus habemus, qui idipsum per omnia faciunt, aut secum eos retinentes, aut prælatos collaterales constituentes.

Domino Imperatori multas tribuat piissimus deus felicitates, cuius aquilaris & eleuata super omnes magnificencia pauperes VVestphalos non despicit, sed eos passim recipit, & quosdam comites palatij, quosdā secretarios, quosdam taxatores augustalium litterarum, sigillorum causarum, præuilegiorum, aliorumque qui tantæ celitudini congruunt, gratiœ creat Dominus, regibus, ducibus, marchionibus, comitibus, domicellis, illustribus, baronibus, militibus, curialibus, droſatis, præfectis, maioribus, cæterisque qui se-

H   cularem

170 DE SITV ET MORIEVS

equalrem statum regunt, æque bene faciat Deus, ac ipsi cum nostris exilibus faciunt, gratiam super gratiam præstantes, honoribus honores cùmulantes. Provincias vniuersas dirigat Deus in bonum, & multa felicitate reficiat, quomodo non abijciunt inopes neque despiciunt desolatos.

Verum enim uero extollamus in cœlum Coloniam nostram doctissimorum
sapientissimorumq; virorū gloria semper
famatā, qui non leuem, sed solidam semper
disciplinam excoluere, & nequis illi-
moshæreticos, Iudæorumq; sordidissi-
mos amatores fortiter constanterq; sup-
platarunt. O beata & inlyta vrbs vrbi-
um Colonia, quot pannosos, gementes,
desolatos, & flentes VWestphalos sus-
cipisti, eosque clementer educasti? do-
nec serico vestitos, alios consules, alios
ciuilem contuberniorum magistros ef-
ficeres. Benedicta sit, Geldrientiū, Cli-
ueniū, Iuliacensiū, Brabantinorum,
Flandrinorum, Zelandinorum, Hollandi-
norū, Traiectensium, Frisonum, Has-
senum, aliorumque in circuitu populo-
rum

rum natio, quomodo bene agitur cū peregrinis nostris apud vos, & dum de panibus vestris gustauerint, redite dissimulabunt.

Experimento etiam didicimus, quod longe amplius vos nostros, quā nos vestros hospites suscipitis. Nobilis tu Anglia & ab antiquo cognata, in æuū sis Dominō Deo recomenda, quoniam nedū nostrates apud te ditas, sed vltro, cum nobilibus rebus preciosissimaque suppelleatili transmittis. Francia, plebs ingenua, te protegat Deus, quæ nostris servis es salutis portus, & instituendis nobilibus virtutis forma. Præcellens Saxonia mater nostra & Domina, tibi iugiter bene sit in mari & interra, quæ legatos nostros tibi ipsi æquas, hodieque in Augustali vrbe Lubeck sororij mei auunculum auro vestis, ac perpetuo consulatu nobilitas. Turingia, Polonia, Hungaria, Suevia, Rhenique prouincia tota nobilissima & optima, grates habeat multitatis, quoniam gratiose præfert nuncios quos misimus, & cohæredes facultatum suarum facit. Quomodo amplificabimus

H 4 Prusci-

172 DE SITV ET MORIBVS
Prusiam. & Lihoniam? Quæ gens illa
proficit ut nostra. Qui principes, qui iu-
bernatores urbium, nisi legati nostri, aut
ex illis progeniti? Daija, Suetia, Nor-
vvegia, ceteraque ultramarina loca, be-
nedictionem accipiat à Domino, quo-
niam tenues legatos nostros ditare so-
lent. Solennis tu Venetorum prædomi-
nans potestas vale, & solito more lega-
tos nostros inter optimates tuos & de-
cemuiros conscribere ne diffidas. Ho-
norata tu Italia, Hispania, Scotia, hyber-
nia, cæteræque nationes Europæ in Do-
mino florete, & cum ad gloriam vestram
humiles nostri legati aduenerint, ea qua
decet pietate suscipite, sperantes quod
ad introitum ipsorum benedictionem
procul dubio consequimini. Vos quoq;
abruptissimæ petræ & saxe montes, cū
alijs prouincijs sterilibus gratias nobis
agite, quoniam vbi nec auicula habitare
apparet, illic nostri dignanter peregrini
commorâtes, vestram desolationem ex-
ornant. Asia & Africa heu dignæ non
sunt, vt hodie per nostros legatos visité-
tur, nisi forte peregrinationis aut nego-
tia.

tiationū gratia, eo quod non lex, sed fex
impij Mahometi illas optimas regiones
fædauerit. Redite igitur, redite & fidei-
ingo colla subiçite, & dignam potesta-
tem apud vos exerceant exules nostri,
quam fidele obsequium sapientes nun-
cupant, cuius ope nunquam prouinciæ
destituuntur, sed semper proficiunt in
melius.

CAPVT VIII.

*De sanctis & illustribus personis, & reli-
quijs terræ nostræ.*

CVm VWestphaliæ conditionem, &
naturā illius populi indagare cupi-
imus, per multas prouincias longius
enagati sumus. Sed nunc pedem retrahere
re placet, & ad ipsam recurrere, aliqua
saltem enarrando, que in ea memoria di-
gna habentur vel aguntur. Et primum de
sanctis & illustribus hominibus vtrius-
que sexus illic ortis, aut reliquijs aliun-
de translatis. Vnde in primis occurrit
memoria sanctorum martyrum duorum

H 5 Eual-

174 DE SITV ET MORTEV^S
Evvaldorum, qui in parochia Laer superius nominata apostolatum suum inchoauerunt. Hanc reor primiceriam quo ad fidem totius VVestphaliæ: quod sic patet, quia ante Carolum quasi centum annis vixerunt, & prædicando certa indicia reliquerunt in ea primitiæ conuersionis suæ, quæ permanent usque in præsens. Ego nihil certius, nihil vetustius reperire potui. Horum capita habentur in ecclesia maiori Monasteriæ. Post istos sequitur sanctus Lebuinus, qui etiam in diuersis locis publicè prædicauit, & eius reliquiæ in Dauentria cum alijs sanctis venerantur. Post hunc gloriosus Imperator sanctus Carolus Apostolus noster, qui terram hanc plene conuertit ad fidem: eius caput in Osnaburgis honorabiliter veneratur, cum sanctis Crispino & Crispiniano & alijs reliquijs pluribus. Sequitur deinde sanctus VVedekinus olim dux vel rex Iius populi, quæ Carolus de sacro fonte suscepit, & salutaribus monitis instruit. Hic deinceps tanto studio primitam correxit vitam, ut post vitæ ex-cessum.

ceffum clareret miraculis. Eius ossa in Engers quiescunt, id est, Angaria prope Heruordiam. Baptizatus etiam tunc fuit Albio vir nobilitate clarissimus, & virtute famosissimus. Ex hinc sequitur sanctus Ludgerus primus episcopus Monasteriensis, vir apostolicus, infinitis miraculis tam in vita quam in morte & usq; hodie clarus. Corpus ipsius in VVerdena quiescit.

Insuper ceteri primitiui episcopi aliarum sedium cathedralium, videlicet Hatumarus in Padeborne, & Badueradus qui ei successit, & alij in Osnaburgis & Mynden: In Oldensel sanctus Plechelmus. In Monasterio sanctus Amulricus, & sanctus Erpo: In Lburch sanctus Benno episcopus Osnaburg. In Brēmis vvillehadus primus episcopus ibidem. Ansgarius & Kymbertus. In vverdena sanctus Thiadgerinus cognatus sancti Ludgeri Secundus episcopus Haluerstadensis.

Et vviletus presbyter discipulus Suuiberti episcopi. Omnes hi terram hanc meritis illustrat & patrocinij de-

176 DE SITV ET MORIBVS
fensant. Benedictus quoque Badueradus
secundus episcopus Padebornensis , diui-
na revelatione confortatus , solemniter
trastulit corpora sanctorum Liborij, Pa-
nacij. Turribij. Gundanisoli, episcoporu
Cenomannicæ ciuitatis , ad suam eccle-
fiā, cum multa gloria miraculorū. Eo-
dem tempore sanctus Meynulphus dia-
conus , quem Carolus de fonte sacro su-
stulit, monasterium fœminarū extruxit.
Bodeken nomine, vbi ipse quiescit. In
Heruordia quiescunt, sanctus VValtge-
rus, Corelphus, & Pusinna virgo. In Dur-
rēberch sanctus Osualdus Rex Angliæ.
In Helmerdehusem Abbatia , sanctus
Modaldus, episcopus Treuerensis , cum
multis alijs. In Abbatia Carbeya sanctus
Vitus martyr. In Warburch est capsa
sancti Erasmi cum tribus virginibus
sacris, scilicet Alheide Ermgarda, Ger-
trude. In Flehdorp monasterio Cister-
ciensis ordinis caput sancti Lādolini ab-
batis, cuius corpus est in pago Bœck. In
Borchgencrich est cultellus sancti Bar-
tholoméi. In Aroldehem cœnobio mo-
nialium quiescit beatus Petrus præposi-
tus

tus ibidem. In Sychemensi cœnobio sancta Haseka prope Schermbeke, quæ famulam habuit deuotam nomine Bertham. Beatus etiam Luthardus Cliensis comes suam terram & stirpem nobilitat, Genselinus quoque vir nobilis licet opilio & exul pro Christo, quiescit in Slebusrode, in terra Montensi clarens miraculis. Gericus beatus vir & dux quietescit in Gerishem cœnobio monialium, quod ipse construi fecerat. In Syborch prope VVesthouen sunt plurimorum sanctorum reliquiæ, & indulgentiæ Papales, paslagiumque annale peregrinorū in Veteri Monte cœnobio Cistertiensis ordinis, credūtur mille virginū corpora esse, de societate sancte Ursule. In Tremonia sanctus Reinoldus martyr. In Susato sanctus Patroclus martyr. In Monasterio sancti martyres Victorinus & Florianus. In Osnaburgis sanctus Reinerus solitarius infinitis miraculis coruscans. Et sancta Alleydis extra muros. In Campenberch cœnobio ordinis Præmonstratensium, beatus Gotfridus comes. In Lengerke sancta Margareta solennem

H s   habet

178 DE SITV ET MORIBVS
habet memoriam cum miraculis pluri-
bus. Et est ibi passagium grande frequens
& copiosum per singulos annos. In Strö-
berge est gratiosa crux , similiter & in
Cœfuedia,vbi multa præstantur bene-
ficia digne potentibus, & propter fré-
quentiam miraculorum est peregrinatio
continua. In Laer est deuota inuocatio
sancti Georgij martyris , cuius imago
sæpe baiulatur cum campanarum pulsu.
In Horstmaria & in Heruordia, & etiam
in Eyckrode, in capella quadam in Mo-
nasterio prope sumnum , est quadam
singularis veneratio beatæ virginis
Mariæ, & visitantes ista loca, crebro sen-
tiunt se à languoribus releuatos. In Sté-
fordia est memoria sancti vwillibrordi,
qui vnuus de primoribus prædicatoribus
fidei in illis partibus , & propter maxi-
mas indulgentias quæ ibi pronuncian-
tur à dominis ordinis sancti Ioannis, est
annualis peregrinatio tempore autum-
nali. Audiui quoque in Horstmaria esse
imaginem beatæ virginis à Roma illuc
translatam mirabiliter , sed quia certus
non sum de relatione ista , alijs verita-

tate

tēm inquirendam relinquō. Hoc tamen
scio, quod est quēdam fama de nobili
quodam viro, dīcto vulgariter, **de gude
van horstmar**, cuius epitaphium in
choro ibidem depictum legitur. **Dat
wylt heyden ind kersten sagen/ dat dyt
weer eyn die beste by synen dagen/ hoc**
est, quod tam pagani quām christiani su-
premæ bonitatis illi testimonium præ-
stabant. Non omnia potui perquirere de
cæteris Sanctis illic quiescentibus, præ-
cipue in diœcesi Myndensi & locis vici-
nis. Cui placet, ea quæ repererit hic an-
notare dignetur. Intellexi ante paucos
annos nouam quandam peregrinationē
inchoatā in oppido Blomenberch, ubi
continue populus confluit cum multa
deuotione.

Sunt nonnulli quibus ista peregrina-
tio displicet, propter certas causas: sed
alij contrarium sentiunt, videlicet quod
Dominus simplici populo quinq; mira-
cula ostendit ad corroborandam fidem.
Nec obstat si aliquando error contingat
in talibus, quæ non sunt de substātia cre-

H 6 den-

180 DE SITV ET MORTIBVS
dendorum, secundū illud Hieronymi su-
per Matthæum. Non condemno errorem
qui ex odio Iudæorū & pietate fidei pro-
cedit, quia etiam maximi doctores in
huiusmodi falluntur. quādiu ergo plebs
recta intentione procedit, honorandi
videlicet principalem vnum verum
deum, & filium eius dominum nostrum
Iesum Christum, ac sanctos eius, fidens
que pie se exaudiri in inuocatione sua,
dimitenda est potius in huiusmodi (ut
sic dicam) quam impedienda. Gaudebat
olim Apostolus, si omni modo glorifica-
retur nomen Domini Iesu, siue per occa-
sionem, siue per contentionem, siue qua-
stum, aut cætera huiusmodi. Et Dominus
in Euāgelio dicit, discipulis volentibus
tales prohibere, Ne prohibueritis eos.
Qui cumque enim nō est contra vos pro-
vobis est.

Cæterum redeundo ad materiam no-
stram, fiducialiter loquor, quod populus
VWestphalicus pro maiori parte deuo-
tissimus est, in ieunijs præcipue, in au-
diendo verbū Dei, in visitandis ecclesijs,
in suscipiendis stationarijs, in frequen-

tia-

tādis peregrinationibus, in dāndis eleemosynis, in suscipiēndis peregrinis, & in alijs operibus pietatis. Simplicitati & probitati maxima pars plebis intēta est, neminem fallere edocta, & ad multas violentias sustinendas affueta.

Quòd si quis obijciat de quibusdām dyscolis no lentib⁹ gustare sextis ferijs de lacticinijs, tamē diebus dominicis insumentibus portionem de raptā vacca. Respondeo quod pauci sunt tales respetiuē, vt infra declarabitur, & nihilominis tamen in ieiunijs strenui. Si enim ita deum extimescunt raptōres nostri, quid de alijs sentiendum sit, syncerus facile animus syllogizabit. Nulla prouincia vñquam sic dotata legitur, quin ollæ cōtritæ illic aliquid reperiantur. Sed à potiori res denomināda est, sicut de Hierusalem & Roma patet, in quibus grauissima piacula facta sunt, tamen dicuntur ciuitates sanctæ, propter mysteria redēptionis nostræ & orthodoxæ fidei promulgationem.

152 DE SITY ET MORIBVS

CAPVT IX.

*De spectabili institutione huius prouinciae, & maxi-
mè de diœcesi Monasteriensi laudatissima.*

Gloria orbis terrarum est congrega-
tio iustorum, estque antiqua pru-
dentum sententia. Qualis rector ciuita-
tis, tales sunt habitantes in ea. Quia igit-
ur Carolus diuus princeps, erat vir po-
tēs, prudens, & clemens, ideo ministros
huiusmodi suo lateri sociauit, quorū au-
xilio & consilio fretus, cuncta quę gessit
ad laudabilem finem perduxit. Obtenta
igitur VVestphalia viros nobiles & chri-
stianissimos introduxit sapientia insi-
gnes, armis strenuos, ac pietate decoros,
qui tam verbo quam exemplo populum
nouiter conuersum, ita spectabiliter
instituerunt, ut proprio nomine quasi
abolito, viri boni appellarentur. Habet
enim hoc præclara virtus, ut genera-
lē titulum honoris suis facile imponat
culturibus. Vidi plures de hac prosapia
ramusculos quibus parentum probitas
tanta inerat, ut boni saporis & odoris vi-
num.

num, id est, fama laudabilis longius dif-
funderetur, & cunctos (ut sic dicam) in-
ebriaret. Hercule, iurarem si fas esset,
me toties ex animo delectationem no-
uam concipere, quoties illorum in-
clytorum domicellarum memor fiam,
quantam scilicet humilitatem, fidelita-
tem, modestiam, affabilitatem, gratiam-
que proximis impendant, & præsertim
subiectis sibi.

Noui quendam in statu illo, quod dif-
ficile est, pene perfectorum monachorū-
deuotionem obtinuisse. Quocunque e-
nim se vertebat, iugiter submurmurauit
velut timore Dei ebrius dicens : Decem
præcepta Dei; decem præcepta dei.

Alter quidam cū crebro in obsequio
ciuitatis cuiusdam equitaret ad dietas
(ut vulgo dicitur) tenendas, & rogare-
tur ut stipendia ex more susciperet, ait:
Absit hoc à me dilecti filij, Ego abundo,
& libenter vobis gratis seruio, ne pau-
percula communitas grauetur. Scio v-
numquemque difficulter satis suum pa-
nem, & quę ad victum pertinent, prome-
reri..

Comi-

Comitē etiam (quem nostri altum vocant) quendem noui, virum utique supremū probitatis, cui hoc pro insperata gloria imputabatur, quod cum in odibilibus officijs crebro fuisset, semper gloria inuidiam vinceret. Nescio an erat Samueli par, aut maior in hoc genere gubernandi plebem, an non. Deficiet me tempus, si cūcta retexere voluero, quæ ad hanc rem pertinebunt. Sed utinā quidam non aberrarent à vestigijs patrum suorum.

Et nunc quidem ad Monasteriensem diocesim, in qua natus sum, stylum verto, cui ut arbitror nulla altera in tota Westphalia secunda est. Omnibus populosior, latior, ditior, potentior, glorirosior narratur, nec aliquam ecclesiam in omnibus prouincijs, ubi fui, reperi tam ordinatè institutam, siue in ædificijs, siue in redditibus, siue in ecclesiasticis ornamentis, ac modo regiminis. Prima eius fundatio est, ut de genere domicellorum illic canonici habeantur, quibus eligendi episcopum ac principem auctoritas donata est. Ex his
vidi

vidi deuotos & humiles viros, atque ad-
adhuc vnum superstitem nosco tantæ
religiositatis, ut veraciter credam mul-
tis monachis de regulari obseruantia
eū non inferiorem, sed forte sanctiore.

Princeps autem ille, siue præsul per
nobiles illos viros canonicos scilicet
electus, sub se habet comites, baro-
nes, nobiles, domicellos, ac seruos
sine numero, curialesque plurimos
pro defensione patriæ ac causis tractan-
dis atque decidendis. In spiritualibus
prælatos solito more iuxta ecclesiasti-
cum ritum, ad omnem copiam. In sub-
stantia temporalium deputatos habet
à prima fundatione duodecim maiores
officiarios cum curijs suis distinctos in
ecclesiæ & ciuitatis Monasteriensis, ad-
iunctis etiam sibi (ut vulgo loquar) Scul-
tetis numero XLVIII. qui simul faciunt
cum eis sexaginta præfectos substantiæ
pontificis, iuxta exemplar Salomonis
regis Israel, præbentes alimoniam prin-
cipi per singulos dies, unusquisque
in mense suo. Hæc dum ita serua-
rentur, omnes diuites & felices fuere.

nullus-

nullusq; locus querelæ aut iurgiorū p-
tuit. Sicque famosa hæc obseruatio san-
cta fuit ac celebris, vt diuæ memoriae
sanctus Engelbertus, archiepiscopus
Coloniensis, martyr hanc obseruantiam
in sua metropolitana dioecesi, introdu-
cere moliretur, licet sancta morte præ-
uentus ac martyrio coronatus, id exequi
nequuerat. In eius namque legenda sic
habetur, quod XII. Scultetus per dioce-
sim constituere voluit, quibus redditus
suos commendaret, vt ipse spiritualibus
vacaret, ac causis magnis necessarijs li-
berius intenderet. Quam pulcher ordo
bone Deus! vbi singula membra agunt
quæ sui sunt officij, & à diuino regimine
discrepant in nullo? quam sit autem ir-
tionabile & Deo ingratum transferre
terminos quos statuerunt patres nostri,
sacra scriptura testis est, ac aliæ historiæ
sanctæ, præsertim vbi aliquid committi-
tur in præiudicium siue damnum prox-
imi. David enim cum iniuste priuasset
Myfiboseth paterna hæreditate, grauiter
punitus legitur, quia teste Lyra ob hoc
sepsum ipsius Roboā XI. tribus siue duca-
tus.

tus amisit. Et ita de multis legitur.

His exemplum recens superaddo, quod oculis vidi, auribus audiui. In prefata dioecesi Monasteriensi, cum quidam in episcopum ex more electus fuisset de genere comitum, & omnia castra plena reperisset, nescio quo spiritu tactus, duas curias officiarias hæredibus abstulit contra voluntatem ipsorum, redditis tamen quibusdam alijs licet non æqualiter. Putabat enim se iuste hæc facere potuisse. An autem peccauerit, an non. Domino deo committo. Hoc vnum scio, multis scilicet illum conuicijs ob idipsum laceratum fuisse. Sciu*i* eundem crebro infirmum, & in florida ætate vita functum. Fuit tamē princeps prouidus, pacificus, & in pluribus commendabilis. Post eum Germanus eius electus erat, qui nullo pacto possessionem obtinere potuit, licet maxima pars domiceliorum cum multis principibus in circuitu, partes eius adiuuaret. Verum quo iudicio hæc facta sint, discuterem non valēs, ad pristinam sententiam socrus re-

CURV

188 DE SITV ET MORIBVS
curro, sciens quod eadem mensura re-
metietur vnicuique, qua ipse alijs mem-
sus fuerit. Ait enim sanctus Gregorius
super Ezechielem homilia, 6. Hoc nos
debemus exhibere proximis, quod in-
dignis nobis à creatore nostro conspici-
mus exhiberi. Oportet sic fieri nobis,
sicut alijs facimus. Hanc autem confimi-
jem sacræ scripturæ admonitionem ad
multa similia posse referri arbitror, felic-
emque animum fore quem aliena peri-
cula cautum faciant. Sententiam notatu-
dignam olim memorabilis Solinus pro-
tulit, qualiter videlicet Roma à condi-
tionis suæ anno CCCCCCLX. turpi in-
opia præcipuas suas partes auctionaba-
tar, ita etiam ut quo plura raperet, eo in-
felicior redderetur. Ait enim, Conside-
ret vrbs Roma tempora sua, cum quasi
inexplebilis venter cuncta consumens
& semper esuriens, cunctisque vrbibus
(quas miseras faciebat ipsa miserio) ni-
hil relinquens, nihil habebat, & stimulo
domesticæ famis ad continuationem
bellicæ inquietudinis aut ciuilis exa-
gationis trudebatur. Qui habet intelle-
ctum

Etum calculet numerum diœcesis nostræ, & si à gloria primæuxæ institutionis usque ad hunc numerum aliquid simile repererit, vigilatius penset, ac ne prioræ succrescant, diligentius inuigilet, obtemperemque perculis opponat.

CAPVT X.

De excusanda patria nostra in quibusdam.

O Portet hic apologeticum texere, de nostra hac prouincia excusâda, quoad aliqua, & præsertim quoad duo, videlicet rapinam & dolositatē. Crebro hæc audui, & iam versiculi in orbem transierunt, VWestphalus est raptor, &c. VWestphalus à fallo, &c. Dico quod sentio. Quoad primum, Pauci sunt respectuue ad bonos, qui nobis hanc infamiam fecerunt & communiter de generatione domicellorum. Quo ad secundum risu moueor, mendacium reijciens, quamuis apertum (vt dicitur) mendacium respōsione dignum non sit. Cunctis ergo prouincijs sic loquor, adeo scilicet grossas esse fraudes VWestphalorum & apertas.

yt fa-

190 DE SITV ET MORIBVS

vt facillime possint deprehendi, & statim dum aliquid licet rude protulerint, ad proximum se conuertunt dicentes: Egō etiam aliquid scio, &c. Communiter ergo tales loqui nesciunt, & tacere nequeunt & per consequens citius se fatuos quam eruditos ostendunt, suntque cōmuniter de genere plebeiorum. Quod si quidam versipelles sint & anguilla lubriciores, pauci quoque respectiue & ut primi degeneres maculā dant in gloriā patriæ suæ. Sed nunc de raptoribus parū annecto. Vitam ipsorum quasi quiddam de mirabilibus mundi aspicio. Sunt nāque degenerosa, prosapia, proceri statura, viribus fortes, animo industrijs, benevoli ex natura, cupidi honoris apud suos fidelissimi, solo necessitatis articulo violenti. Si ad solueendum symbolum redditus haberent, nunquam de taberna ob rapinas exirent, Multa docet eos mala, & impellit infausta paupertas. Hæc verba præferunt super. Illic facile inueniens qua alibi perduntur. Ibi deus dominum non habet. Ibi vertitur credo, & sicut pater noster &c. Videres in eis non

Non sine lachrymis (ut puto), formosos
 domicellos, pro vili victu & vestitu quo
 tidie agonizantes, patibulo & rotis se
 offerentes, ut inediā famemque repel-
 lant. Ipsiſ pro summa iusticia est, litte-
 ras diffidatorias vicinis quandoq; mit-
 tere, & deinceps rata esse omnia acho-
 nore digna quæ patrent. Sanguinem non
 sitiūt, dominia, usurpas, tornamēta, pom-
 pas sumptuosas, neque faciunt, neque
 super cor ascendunt. Tantummodo vi-
 Etū obtainere suprema illis est salus. Her-
 cule, iuros si fas est, quod tales ipsorum
 deliciæ magna mihi pœnittia esset. No-
 uiciatus hoc est tyrociniū martyrio cō-
 paratur. Rapti enim de cunabulis quin-
quennes super sellam ligati, altis cabal-
lis imponuntur. Robusti deinde equites
diq; plures faciunt, aliquan-
do post coenam in lectis quieturi. Infan-
tes vero absque omni dispensatione se
peluntur simo stercoreo, inde non sur-
recturi usquequo veniat magister stabu-
li. Post ea equorum vrina madefacti, e-
gestis cooperti, morsibus examinati,
ictibus læsi. Iam domicellus adueniens
præci-

192 DE SITV ET MORIBVS

præcipit ut exerceantur tyrunculi, si forte alicuius profecti bellici in eis sit spes. Verberantur, obiurgantur, lacerantur, & ultra quam dici possit, infantilis ætas laborare iubetur. Eadem fere disciplina est in curijs principum, qui ex quo urgentur ad bellū. Deinde cum validior facultas accreuerit, ad clypeū vocatur, baltheo arcuali cinguntur, hasta, cuspede, gladio, & sagittis ornantur, & mox velut patibulo consecrati, ad campum animosè procedunt. Si præualuerint bene est, si vero suspēdio interire cogātur, non magna cura. Principales autem dominini, velut ex honestate gladio reseruantur, aut si tanta impietas est, rotis impununtur. Hæc est hæreditas seruorum huius seculi, qui patria voce canunt dicentes. Ruten rouen dat en is gheyn schaede / dat doynt die besten van dem Lande. Latine sic, Non est scandalum armis vacare & rapinis vnde cunq; se & familiam nutrire, rationem stulte allegates, talia scilicet facere meliores de patria. Deus bone, si isti sunt meliores, quid de peioribus sentiemus? Denique rustici

160

respondent. Hangen / raden / koppens / & stekē / en is gheyn sunde / were dat nits / wy en behelden niet in dem munde. Hoc est: Decollare, rotare, suspendere, transfodere raptore, non est delictum, quoniā nisi hoc esset, omnis status mundi fame periret. Hic pia corda evigilat, & misericordem dominum suppliciter exorent, ut tantis calamitatibus finem imponat, tribuatque rusticis & mercatoribus gratiā humilitatis, ut prosperis illeci, petulantes non fiant: raptoribusq; paracletum tribuat, quo huius mundi non dico prospera, sed extrema aduersa contemnant, & ad conflictum contra Sarracenos procedant.

Proh Superi, maneo mihi metipsi in hac parte ignotus. Non potest animus ab his martyribus auelli. Martyres sunt, si non Dei, ramē diaboli. Aliquando in cōtubernio ipsorum fui, non rapiendo, sed conuiuando sepius. Hoc paucis dicam. Neptem nostram aliquando cum apparatu armorum propter hanc deprædationum necessitatem aliò duximus sponsandam. Erat sponsus eius mixtim

194 DE SITV ET MORIBVS

de genere domicellorum atque maiorum. Nuptias grandes fecimus, militarium, maiorum, rusticorum non minima copia aduocatur. Aliquantū etiam ciues cum predictis domicellis intererant. Verum enim uero quod æquissimum est infero, sponsæ huius genitor auiculus meus longe maiores nuptias in loco natali suo fecit, ubi summa pax colebatur, & multa (ut sic dicam) clemodia à circumcursantibus quemadmodum putabatur ablatā perdidit, tanta tamē fidelitas seruabatur, ut etiā fortuitò amissa restituērentur. Soror item mea ex incuria togam suam post cistā cadere permisit, diu querendo velut furto ablatam de ea rehabēda desperauit. Iurantibus autē ciuibus, quod nequaquam ita credere deberent, sed serui isti nobilium fidelissimi in hac parte essent, assensum multi propter cultellos barbaricos & habitum quem gestabant, adhiberenoluerunt. Sed recentibus nobis, eadem toga tamquam si apud legales & amicos hospitata fuisset ad dominam suam relata est.

Hæc breuiter dixi, ut è vicino ostendam

dam hos pauperes raptiores, non ita per-
uersos esse sicut à quibusdam iudicatur.
Sciunt enim quo in loco & contra quos,
& quando, & quomodo res talis peragē-
da sit. Vnde non sunt omnia semper in
malam partem accipienda. Spero eti-
am quod pluribus eorum dominus spi-
ritum conpunctionis & gratiæ dederit,
vt errata in melius commutarent, aut re-
ligionem intrando, aut nudis per orbem
pedibus peregrinando, aut contra infi-
deles pugnando, aut alijs operibus bo-
nis insistendo, celebre exemplum ad po-
steros transmittenterent.

Verum enim uero ut ad rem veniam,
puto ipse, quod sicut teste Liuio & Flo-
ro ciues Romani olim postquam orbem
domuerant, & in urbem redierant, pau-
peresque facti agros diuidendo, ciuitat^z
bella suscitabāt, ita Fraci diuisam inter
se VVestphaliā, cum singulis sua portio
diminuta videretur, eadē discerpserūt
& vicinus cum vicino comedere tenta-
bat. Sed potentioribus fortī præsidio
se munientibus, violentosq; à se expel-
lētibus ad loca prædicta transmigrarūt.

196. DE SITY ET MORIBVS

è quibus usque in præsens eruptiones multas fecerunt, veluti antiquam iniuriā vindicantes. Terra enim VVestphaliæ tota ad agrarios respicit, neque ponderosa telonia, neque flumina naualia, neque nundinas prouinciales habet, aut similia accidentalia, unde quæstus varios conquirat, ergo deficiente rustico similiiter tota concidit. Maioribus itaq; suas curias ex pacto retinentibus, cætera plebecula tantum numerum domicellorū nutritre nequivit: quare non mirum si hereditaria paupertas apud quosdam inoleuerit, præsertim apud illos qui preciosè viuentes, cuncta quæ ad manum sunt, absque sollicitudine consumperunt.

De mechanicis etiam nihil regulariter loquendum est, qui pro magna parte sub fortuna viuunt, quasi de manu in dætem, neque his rebus alios nutritre prævalent, qui vix sibi sufficient. Etenim si quæstus pinguis est, facile in sublime tendunt, donec rursum marcescant. Si autem tenues etiam coquunt tenues pultes: possunt tamen pleriq; eorum ex euentu fortuito plurima lucrari atque largiri.

E

Est ergo prædicta infamia rapinarum
 magis ex necessitate, quam voluntate,
 magis ex palliata iustitia, quam debac-
 chante sœvitia. Vnde ei aliqualis venia
 debetur. Et si non potest excusari ex to-
 to, potest tamen ex tanto. Si autem pa-
 tres illi cum sancto Carolo huc non ve-
 nissent, & animam suam in manibus suis
 non posuissent, terra utique VWestpha-
 lie in fidélitate permanisset. Grates i-
 gitur reddamus sanctis patronis nostris,
 & proles ipsorum cum pia, supporta-
 tione tractemus, ipsosque humiliter
moneamus, quatenus ab vitiorum an-
 fractibus se abstrahant, & paternarum
 probitatum exempla (quæ plurima au-
 diuimus & aliqua vidimus) etiam, in se
 Christiano more nobis animosè ostendat.

Exemplum autem breue illis raptorib-
 us, hic offerendum censui, ne desperent
 de venia. Sancta quædam persona in
 cœlum rapta, vidi animam quandam
 multis gaudijs perfusam, de qua intel-
 lexerat, quod esset minima inter omnes
 cœlicolas. Quæsivit igitur cuius cōditio-
 nis fuisset. Respōdit illa, ego fui anima

198 DE SITV ET MORIBVS

cuiusdā raptoris domicelli, & nunquā a-
liquid boni feci in tota vita mea præter
in vltimo exitu à corpore. tunc enim cę-
pi gemere cū proposito emēdādi, si viue-
re licuisset. Ob hęc gratiam consequutus
fui, reclusus tamen in purgatorio acer-
bissimo per centum annos. Peccavi autē
magis ex consuetudine, sicut ab infantia
edoctus fui, quām ex malitia.

CAPVT IX.

*Exhortatio ad domicellos pro antiquis iuribus
conseruandis.*

DIuina sapientia de se loquitur, di-
cens: Per me reges reguant, & legū
conditores iusta decernunt. Hac p̄rclla-
rain sententiam incliti domicelli & mi-
litares auscultate, & eius iugo colla ve-
stra subijcite. Testamentū sanctorum pa-
triū vestrorum seruate, & neq; ad sinistrā
neq; ad dextram declinate. Non vos grā-
dia super humanam rationē diuina au-
toritas sequi iubet, sed quæ in prospe-
ctu sunt, plebiscita sancta zelare. Et quid
vobis salubrius audiendum est, quām il-
lud sapientis eulogium: Ne trāsferas ter-
minos, quos statuerunt patres tui. De-
nique,

niq; ars & prouidētia regendi potissimū sumēda est ex regula, quā habet cōmuniſ
vſus prouinciæ vestræ, à sancto Carolo
& alijs venerabilibus dominis institutā.
hęc si custodiatur, prospera & reforma-
ta erūt omnia: si vero negligatur aut cōtē-
natur, illico vobis eueniet quod per quē-
dā prudentē dicitur: Quia non habuerūt
sapientiā, perierunt propter suā insipiē-
tiā. Aduertite, si placet, quibus his canon
ita subseruit, vt glorię vestrę tā maiores
pro maxima parte vobis obtéperant, iā
spiritualia, iam téporalia in manibus ve-
stris sunt. Si cōeperitis hoc testamētū im-
mutare, nulli amplius quā vobisipſis no-
cebitis. Soli vos estis quos obſeruantia
antiquā famosos seu famatos splēdidos
que cōſtituit. Cauete cū prouidentia vo-
bis: hoc enim quod habetis à alij ardēter
cōcupiscūt. Securi eritis, si cōſueto more
cū vestrī ſubiectis vixeritis. Omne inſo-
litum habetote ſuſpectū. O quanta mala
nouorū introductio crebro peperit! Fa-
cilius in ſolitis perfeueramus, & incertū
eft de futuris, an vñquam tale robur ha-
bebunt. Hoc eft quod olim Moiſes filijs

Israël dixit, quod nihil ita ut patrias leges obseruarent. In hoc enim eritis (ait) glorioſi, & coram cunctis gentibus spectabiles, si seruaueritis quae ego præcipio vobis. Et vtique ita factum est, quia nullus contra eos antea præualuit, quam legem Domini penitus negligenter. Tunc enim in direptionem venerunt, & hostibus suis substrati leguntur. Simili modo de vobis cogitate, & si aliqua exempla habetis, cum istis cōferte, videbitis que an inquam prosperati sint, qui à testamento sancto recesserunt.

* Pensate an in circo à sancto principe illuc constituti sunt parentes vestri, ut rapinas exerceret, aut raptoribus consentirent, vel favorabiliter dissimularent, subiectos etiā ultra constitutum grauerent, redditus principum fraudulenter usurparent, aut pignorum colore detinerent, suos, inquam, & quales iam attenuatos totaliter, velut buccellam panis deglutirent, miserabilium personarum causas suspenderent, occasiones quærerent, ut simplices sub colore iustitię coniuvium soluere cogant. Potationes, iuratio-

tiones, conspirationes, occisiones, vsuras, elationes, fraudes, promissiones subdolas, irrisiones, obloquitiones, luxurias, incestus, minas proteruas, cætera que his similia facerent: & demum exhortationes sacræ scripturæ contemnerent; primas leges despicerent, sacros canones abijcerent, & de sententijs excommunicationum nihil curarent, immo ex hoc magis infelicitè diabolo tradi gloriarentur. Summè iurarem si opus esset, quòd si sanctus rex Carolus talique in suo comitatu repperisset, aut proprio gladio trucidasset, aut non minus quam nequissimum maleficum quatuor equis extentum, cunctisque artibus diruptum, horribili neci tradidisset.

Sed & hæc scitote, quia non minus impotens nunc est, quam tunc fuit, immo longe poterior, & ad faciendā iustitiā zelosior. Ita de omnibus venerabilibus viris & progenitoribus vestris sentite: nec quisquam filium aut filiam liberabit, nisi fuerint imitatores operum bonorum.

Si forte dicat aliquis ex vobis, iam tēpus pessimum esse, & cuncta per abrupta

tum agitari, & siccirco spem nullam remansisse correptionis militarium, dico quod eo amplius infudare tenemini, & fiducialiter sperare in adiutorio altissimi, dicendo: Tempus faciendi domine: dissipauerunt legem tuam. Nec vos terreat magnitudo operis, quia paulatim logius itur, & qui in Domino sperat, confirmabitur. Quomodo autem incipiatis, optime vos scire arbitror, & quod à quodam nobili domino didici hic anno. Conuenientibus vobis in vnum qui diuites & inclyti estis, fide præclari, & famosi in populis, sic simul commentemini. Ecce charissimi, ut cernitis, stirps nostra ab olim spectabiliter quotidie imminuitur, hæreditates nostras alieni possident, serui succrescunt, & nos cum armis nostris ad ima declinamus. Iam facilis agricultura vnum, quam decem ex nobis mutuo accipit, & locat quæ vult, & nostra legalitas pergit in derisum & opprobriū. Omnia istorum causa est negligencia nostra, quia nos mutuo nō diligimus: nec ut patres nostri solebāt, excessus corrigimus, aut nobis ipsis dū opus

eis

est succurrimus. Timendū valde est, nisi
remediū apponamus, hæc de quibus que-
rimur in statum longe laxiore casura, &
ut in vicinis prouincijs cernimus, tādem
omnino defectura. Percutiamus igitur
foedus inter nos, & pauperes amicos no-
stros iuuemus intuitu Dei, ne passim
possessiunculas suas vendere cogantur.
Hæc sit prima solicitude nostra, & vide-
bimus auxiliū Domini super nos. Dein-
de paulatim trahamus ad nostrū propo-
situm cæteros, quibus nobilior inest san-
guis, ut auxilium ferant, & ad reparandā
militarem disciplinā porrigant manus.

Non dubium est quin si decē aut vigin-
ti, vel plures sic cōcordauerint, & secun-
dum ecclesiasticam cautelā se mutuo in-
telleixerint, & iuste per viā regiā incesse-
rint, nullū opprimentes, nullū etiā quan-
tū possunt in iure suo neglexerint, statim
apud Deum & homines gratiam inueni-
ent, & prosperabuntur in singulis, quæ
ad sui status gloriā spectant. Expedit etiā
aliquē locū aplissimū & maxime cūctis
idoneū eligere, sicut in diœcesi Monaste-
riensi habent, & vulgo dicitur **Dat lärer**

broeck, vbi annuatim ad minus semel conueniant, & de his quæ ad rem publicam pertinent, diligentius tractent, & omnis pompa, petulantia, spectacula, ludi, mulierum item frequentia, cætera que levitatum ridicula vitentur, ne mysterium prudentiæ in lasciuiam corruat sive stultitiam.

Talis autem locus, forum Caroli solemniter nuncupari potest, sicut olim apud Romanos forum Sépronij, vel Appij, aut Iulij. Nosco vos ô inclyti domicelli, & vere nosco vrbanae verecundiam vestram, & quod de nouitate tituli formidatis, quam (ut vero verius vobis cum loquar) si clerici & religiosi proximi non haberent, non tot hodie prædia possiderent, aut retinere valerent. Negligentia disciplinæ vestræ ipsos cautos effecit. Contendite ergo pro viribus: Contendite, inquam, certatim omnes & aliquando incipite. Nam medium facti (ut dicitur) qui cœpit habet. In ancipito profecto erit tota gloria & substâlia vestra, nisi omnia in melius, & in bonum publicum commutaueritis.

Post

Postrēmo autē si specimen hoc antiquę
vestræ nobilitatis animosè resumpseri-
tis, & nullum in consortium vestrū ad-
miseritis, absq; testimonio bonæ famæ,
nullumq; exoluseritis eiusdem propo-
siti virum, salua proportione status sui,
& principes & tota patria vos ante ocu-
los habebunt, & nihil absque vestro cō-
silio concludere audebunt. Habet enim
hoc diuina sapientia, vt suos cultores
glorificet, & qui se secundum ipsius mo-
nita regulant, etiam si plebeij sint, specta-
biles in orbe toto cōstituat. Quanto ma-
gis & vos sublimabit, qui à progenitori-
bus vestris & famam legalem & inclytū
sanguinem trahitis, ac præclara quidem
eiusdem sapientiæ iudicia seruare con-
tenditis?

C A P V T XII.

Exhortatio ad maiores pro gratitudine & concor-
diaseruanda.

Concordię bonum diligit auctor pa-
cis Dominus Deus, & grates referē-
tibus dona multiplicat. Sicut ex superi-

208 DE SITV ET MORIBVS
us dictis patet. Antiquit⁹ enim VVestphalia per satrapas plurimos regebatur, qui singulis pagis pr^{es}idebat, sed propter insidelitatē & duritiā cordis subacti fuerūt, & venit eis prophetia sancti Lebuini quæ supra posita est. Verū peruerissimis quibusq; exterminatis sine fugatis, reliqui cū multa gratia fidē receperūt, & in curijs suis permanserūt, & posteri dehinc eorū vlsq; in præsēs, ad quos nūc sermonē dirigo. Hortor vos ego caro vestra & sanguis, vt gratitudinē & concordiā seruetis cū domicellis & principib⁹ vestris. Scio qui bus loquor, quoniā nihil cōqueri poteritis iuste de immutatione status vestri. Nā per cōuersiōnē ad christianā fidē facti estis multo nobiliores patribus vestris, olim idolatrię vitio, deditis dicēte sancto Petro: Vos genus electū, gens sancta, popul⁹ acquisitionis, regale sacerdotiū. Similiter quo ad status secularis cōditio nē, licet obumbrata sit ingenuitas quorundā vestra, propter causam superius expressam, tamen in veritate est longe facilior, quippe quæ à maximis periculis eruta, grandi securitate tripudiat.

Hoc

Hoc autē triplici testimonio breuiter p-
suaderi solet. Primo ratione, & 2. auctoritate, 3. exēplo. Ratione sic, Cū enim natura humana sit valde passibilis, & ad opera grauia ex se insufficiēs, & facillime periclitetur, ideo quicūq; ad officia regiticia & bellica assumitur siue iuste siue iniuste, pondus onerosū potius quā delitosū experietur. Pōdus autē premit, & gloria (quia fallax) decipit. Dulcedo. n. gloriæ etiā humillimas mētes afficit. Ideo quicūque ad huiusmodi anhelat, seipsū ignauū ostētat, q; a cōtra suā propriā salutē laberat, & q; cūq; ab his absoluitur, merito gratus esse debet, veluti graui fasce liberat⁹.

Auctoritate sic: Saluator nostre vt euāgelistā testatur, cū sciret quōd popul⁹ eū vellet regē facere, fugit, & discipulos à fastu glorię cōpescuit, dicēs: Qui voluerit inter vos maior fieri, erit omniū seru⁹. Beat⁹ quoq; Augu. quarto de ciui. Dei hoc pulchre dilucidat, dicēs: Nō vanescamus inani ventositate laetati, neq; altisonis vocabulis obtūdamus aciem mentis, sed duos cōstituamus ante oculos homines. Vnum mediocrem, alium prædiuitem.

Cogi-

258 DE SITV ET MORIBVS
Gogitemus diuitem hunc timoribus an-
xium, mœroribus tabescentē, cupidita-
te flagrantem, nūquam securum, semper
inquietum, pérpetuis inimicitiarum cō-
tentionib⁹ anhelantem, augentem sane
his miserijs patrimonium suum in im-
mensum modum, atque illis augmentis
curas quoque amarissimas aggerentem.
Mediocrem vero illum re familiari, par-
ua atque succincta, sibi sufficiatē, cha-
rissimum suis cognatis, vicinis & ami-
cis, dulcissima pace gaudentem, pietate
religiosum, benignum mēte, sanum cor-
pore, vita parcum, mōrib⁹ castum, con-
scientia securum, nescio an quisquam
ita desipiat, vt audeat dūbitare, vter eo-
rum præferendus sit. Ut ergo in his duo-
bus hominibus, ita in duabus familijs, i-
ta in duobus populis, ita in duobus re-
gnis regula sequitur æquitatis, qua vigi-
lanter adhibita, si nostra intentio corri-
gatur, facillime videbimus, vbi habitet
vanitas, & vbi felicitas. Hęc Augus.

Exemplo sic. Præsuppositis his quæ in
sacra scriptura legimus, & alijs libris au-
thenticis, vbi omnes stirpes nobilium cū
maxi-

maximis periculis collapfas cernimus.
Etiam nūc superaddo vnum exemplum,
quod vos meritò consolari debet & in-
formare. Non i quendam optimatem an-
te annos, XL. de sorte vestra supra modū
animosum, ita litigijs assuetum, vt curz
ipsi præcipua esset in iuuentute, ne rubi-
go arma obtegeret. An libentius ad con-
flictum contra q̄mulos, an ad conuiuium
propter amicos accederet, non facile di-
xerim. Erat ei studium venationi insiste-
re, alea ludere, ineibriari, nulli cedere,
cunctos ad certamen prouocare, &c. His
& similibus factionibus potēter tumēs,
omnia bus timori fuit, ita vt proprio no-
mine obliterate, diceretur avis rapax,
virbelial, archinequam &c. Dixi s̄epius
in corde meo: Iste est de genere maiorum
sive Satraparum illorum, qui olim san-
cto Carolo, per XXXIII. annos tot bella
fuscitarunt, qualia nunquam in orbe ha-
buit. Verum illi qui eum diligebant, di-
xerunt ipsum esse virum bonū. cui libet
domicello præferendum, strenuum de-
fensorem pauperum, legalem, prudentē,
inclytum, consolatorem & subleuato-
rem.

210 DE SITV ET MORIBVS
rem oppressorum. Hoc enim habuit ex-
cellenter à Deo sibi datum, vt miserabi-
lium personarum causas egregie expe-
diret, nec diligere poterat oppressores
iusticię. Puto quod propter hoc crebro
ab insidij hostiū liberatus fuerit, & ipse
quoq; hostes quos ad interficiendū quæ-
sivit vél forte expectauit, non inuenit.
Vndique igitur triumphauit, & exigente
vicinorum probitate (quod dictu mirū
est) nunquam captus, nunquā lethaliter
vulneratus, pene vsque ad centesimū an-
nū peruenit. Verum quod dicere coepi,
iste vir postquam ad cor rediisset, & vxori
re duxta, delicijs insolitis & diuitijs af-
fluere ceperisset, & tunc primū intellectus
quam misere & periculose, tam quo
ad corpus quam quo ad animam, vixi-
set, cūctis persuasit, & pr̄sertim filijs, ne
quis, eum in hac furiali conuersatione i-
mitaretur. Dicebat enim, si aliquis filio-
rum meorum talia facere attētaret, qua-
lia ego, vellem eum esse mortuum.

Comparate nūc charissimi securū sta-
tū vestrū ad huius seculi naufragia, peri-
culosaq; negotia domicellorū & princi-
pum.

pum, qui vos studiose defendūt, & grati
estote. Reuolute sancti Pauli monita, &
libenter eis solita stipendia exoluite, ac
honorem impēdite. Vos ab incunabulis
vsque ad senilem ætatē quieti manetis,
parua & delectabili cura familiā regen-
tes, ac deinceps de sancto ocio ad mor-
tem tenditis. Ipsi verò nūquam vel vno
anno liberi à summis periculis, sed con-
tinuo, si occasio se offert, pro vitro vini
& mensura hauenę periculis se offerunt.

Quanta damna hostes vobis inferrent, si
ipiorū præsidio non fulciremini? Quali-
bus autē ipsi curis, periculis, ac laborib⁹
fatigentur, neminem scire posse arbitor,
nisi qui periculum fecerit. Sentiebat hoc
olim rex ille subtilis iudicij, quē ferunt
sibi traditū diadema, priusquā capiti im-
poneret, diu retinuisse & cōsiderasse atq;
dixisse: Qnobilem magis, quam felicē
pannū, quem si quis penitus cognoscat,
quā multis scilicet sollicitudinibus & pe-
riculis sit refertus, humili iacētē nō suble-
uaret. In eādē sententiā Flaccus Horatius
canit dicens: Beatus ille qui procul ne-
gocijs, vt prisca gēs mortalium, paterna
rura.

rura bobus exerceat suis, solutus omni f^enore. Neq; excitatur classico miles truci, nec horret iratum mare, forumque vitet, & superba ciuium potentiorum limina. Narrat etiam Solinus egregiam sententiam de Diocletiano, qui voluntarium ocium elegit, beatius se viuere cognoscēs in agris ruri, quām in fastigio imperiali. Venientibus enim amicis & postulantibus, ut principatum semel depositum reciperet, dixit. Utinam possetis olera nostris manibus instituta videre, profecto nunquā istud attentandum iudicaretis. Consienuit ergo praeclaro ocio in villā quadam, & dominationem, tanquam pestem, detestabatur.

Gaudete igitur in Domino, quomodo tam diuinorum librorum scripta, quām seculariū philosophorū dogmata, partē vestram preferunt. Nihil nouum moliri suadeo, sed vos mutuo iuvate, ut in testamento sancto perseverare possitis, donec hoc tempus pauculum percurrat, quod vos ad eterna gaudia introducat, per merita sancti Caroli legislatoris vtri, sanctique Ludgeri, ac omnium qui
vos

vos in terra VWestphaliæ præcesserunt,
 & per patrias leges sua merita auxerunt,
 ac præmia immarcessibilia percepérunt.
 Tribuat hoc vobis omnipotēs Deus pa-
 ter cælestis per vnigenitum Dominū no-
 strum Iesum Christum, qui cum eo in v-
 nitate spiritus sancti viuit & regnat, be-
 nedictus in omnia secula sœculorum. A-
 men.

CAPVT XIII.

*Exhortatio ad omnes VWestphalos in
 generali.*

Naturali inclinatione vnumquodque ad suum simile conuertitur, & omnis homo est naturaliter omni homini amicus. Præcipue tamen qui eodem sanguine aut patria sunt progeniti. Hac ingenuam dilectionem VWestphalia supremè habet, in qua odibiles dissensiones nunquam fuisse legimus, sicut in pluriisque alijs prouincijs. Eius quoque legati, qui verè naturam radicis VWestphaliæ sapiunt, eandem fidelitatem sibi vicissim extra patriam compartiuntur, ac mutua

214 DE SITV ET MORIBVS

mūtua charitate succurrunt, Sentio idipsum in me, quamquam pro affectu pio conterraneos meos promouere nō possum. Idipsum aut quod electissimum est libens offero, videlicet, vt per singulos Dies saltēm qualemcunq; oratiunculā, & in diuinis maxime sacrificijs patri misericordiarum offeram pro eis.

Insuper & hanc exhortationem, in patriam & in orbem mitto, obnix erogans ut legalem famam à parentibus ab olim usque in præsens ad nos transmissem, in timore Dei & simplicitate cordis ad posteros propagare studeamus. Non minima (mihi credite) nobis dona contulit altissimus, qui in admirabile lumen suum nos vocauit, & per cunctas orbis partes nostrū nomen cum laude & gloria diuulgauit. Vbi quæso reperietis cœmeteriū aliquod in quo sacri VVestphaliorum cineres non sint. Vbi ecclesiæ, vbi monasteria, vbi oratoria, vbi peregrinationes inuenietis, vbi singultus eorū ac sacræ preces non sint fusæ.

Tantis igitur exemplis prouocati nobilitemus vocationem nostram per ope-

ra bona, vt Deo pariter & hominibus
præstemus ebsequia grata. Et licet om-
nibus siue in patria siue extra patriam,
aut quibuscunq; mundi angulis consti-
tutis loquatur diuina exhortatio, illos
tamen amplius tangit qui maiora dona
perceperunt, sicut scriptum est: Cui mul-
tum donatum est, multa requirentur ab
eo. Vos igitur prælati cæterique viri spe-
ciales, qui de nihilo creuistis in sub-
lime, pristinam maxime modestiam, hu-
militatem etiam, & mansuetudinem
retinet. Sitis liberales erga paupe-
res, humani in subiectos, gratiosi ad om-
nes.

Huius exemplū egregiū præbuit Tra-
ianus ille memorabilis Imperator, qui
licet minùs clare natus, omnibus tamen
principibus antefertur. Fuit enim inusiti-
tatē ciuitatis, & fortitudinis, equalē se
omnibus exhibens, amicos salutādi cau-
sa frequētans, vel ægrotātes visitās, vel
cū festos dies habuissent, cōiuia cum eis
indiscreta vicissim expendens. Culpan-
tibus autem amicis quod nimis cōmunitas
esset, respondit egregiā auditu sententiā
salem

210 DE SITV ET MORIBVS

alem sese esse Imperatorem priuatis, quales esse si-
bi Imperatores priuatus optasset. Ob hanc tam
grandem humanitatem, meruit à Domi-
no præseruari, ne sententiam damnatio-
nis acciperet, donec beatus Gregorius
post annos CCCC.LXXVI. eū suis preci-
bus ab ardoribus sempiternis liberaret.
Huic sententiæ Seneca rectè alludens a-
it: Quid te super seruum tuum eleuas?
Parumper expecta, statim mors veniet,
& te parem illi efficiet. Non hæc ita sint
dicta, quasi pater familias nunquā debeat
castigare petulantiam seruorum, aut
vicinorum delicta reprehendere, si oc-
casio se præbeat, sed ut bestiale crudelitatem
(quæ bonum rationis non audit)
ab animo penitus excludat. Mansueta se-
ueritas plurimum ad gubernandum va-
let. Satis namque magnanimitatē ipsam
natura vobis subministrat, quæ à tribus
ferociissimis gētibus radicē trahit, vide-
licet Gothis, Saxonibus, & Frācis. A Go-
this enim grossitiē, à Saxonibus vehemē-
tiam, à Francis industriam, veluti natu-
rali origine trahimus, quæ tamen omnia
dura necessitas temperat. Caveat ergo
genero-

generosus animus exemplo David admonitus, qui tempore tenuitatis optimus fuit. sed regno adepto in crudelitatem & dolositatem atque intemperantiam tam carnis quam spiritus corruit.

Grande hoc exemplum etiam seculares libenter confirmant dicentes: Non est facile absque virtute ferre bonas fortunas. Ad magnam igitur virtutem cōscendat, qui magna consequitus est. Refert antiquitas, semper humanā conditio nē hoc habere, ut facilius aduersa & infelicia possit sustinere, quā prospera. Denique magnanimitas licet sit præclara virtus, tamen eius exercitium cum summa difficultate retinetur. Nunc autem quā sit difficile in magnalibus ambulare & animosum cor à crudelitate præseruare, duo inclita exempla docent, quæ Solinus refert libro. XII. dicens, Vno tempore duarum sublimium periorum virtutes non parum claruere. Ambrosij videlicet episcopi, & Theodosij imperatoris. Erant ambo & naturali dono magnifici cordis, & ultra quam credi potest ad ardua proni. Sed præful sicut

docti

218 DE SITV ET MORIBVS
doctior, sic & cautior: imperator verè
cum non sibi prospiceret, gravitatur cor-
ruit. Casus talis in Theffalonica acci-
dit. Orta seditione, iudices quidam à ci-
uibus lapidati sunt. Commotus impe-
rator, iracundiæ non refrenauit infirmi-
tatem, sed iussit indifferenter occidi no-
cerentes cum innocentibus, ita ut septem
miliū impleretur numerus. Quod audiēs
beatus Ambrosius, fortis athleta impegit
in fortē, & maxima fiducia ipsum prostra-
uit. Nā longo tēpore etiā vltra octo mē-
ses excōmunicatus imperator cōtabuit:
& pōst absolutus ac acerbissimē obiur-
gatus, super pavimentum pronus iacuit,
manibus barbam capillosque euellens,
frontemque percutiens, veniam impe-
trare poscebat. Demum inter cōterape-
nitentia opera, hēc in mandatis accepit,
ut legem ederet, qua decreta furoris eu-
cnaret. Huius tenor talis erat. Theodosi-
us Augustus Flauiano præfecto, &c. Si
vindicari in aliquos seuerius contra no-
stram consuetudinem pro causē intuitu
inserimus, nolumus statim eos aut subi-
re sub pœnam, aut excipere sententiam,
sed.

sed per dies triginta super statuta eoru
sors & fortuna suspensa sit. Reos sanè
accipient vincula, & excubijs solertibus
vigilanter obseruent. Quæ lex hactenus
obseruatur.

Sed nunc ô venerabiles legati, hęc su-
prema dogmata tantorum principum,
ac principalium virorum studiosius au-
scultate. quidnam fuistis, cogitate: quid
sitis attendite: quid statim eritis, perpen-
dite. Gratissimi eritis promotoribus ve-
stris, si legaliter gubernaueritis ministe-
rium & officium quod suscepistis, si be-
nefactori & omnium largitori deuoti
fueritis. Hęc propensius annotaui, quia
nihil ita timeo in vobis, sicut hęc duo
malagermina, quæ cunctis pręcipuis vi-
ris insidiantur, superbiam videlicet &
sæuitiam. Proh nephias! quot vidimus
de baculo pastorali abstractos ad delici-
as, & statim tumuisse, sed iusto dei iudi-
cio mox in pristinam pauperiem cor-
ruisse. Vos autem viri cordati, qui om-
nia experti estis, nec gratis panem man-
ducatis, ad dei gloriam collatum vobis
seruate honorem. Non prospera eleuēt,

220 DE SITV ET MORIBVS

non aduersa perturbent. Multum utiles
esse potestis qui multa vidistis. Maturi-
tas venerabiles, benignitas amabiles,
humilitas imitabiles constituat. Proles
& familiam sic educate, quales vos esse
& illas habere vultis Subiectis item
quid expediat, diligenter pensate, de fu-
gaci hac vita mox finienda iugiter cogi-
tate, quid omnium domino placeat im-
plere satagite, ipso eodem auxiliante,
qui in trinitate perfecta viuit & re-
gnat per omnia secula seculorum bene-
dictus. Amen.

CAPV T X I I I I .

*De gratijs exhibendis deo pro illuminatione nostra-
tum.*

Gratias humiles nunc in æuum aga-
mus domino deo nostro, pro illu-
minatione terre nostræ, & perseverantia
in sancta & orthodoxa fide ac multis e-
lectis hominibus, quos in ea sibi delegit,
& iam in eterna beatitudine secū collo-
egavit. Suspiremus ad illos, & ita ipsorum
exempla imitari studeamus, ut partem cū
eis

eis habere possimus. Sic viuamus ut nos
mortis hora paratos inueniat. Et quia la-
queis multis & periculis inuoluti su-
mus, ipsos sanctos patres ex toto cordis
affectu inuocemus, vt ipsorum suffragijs
adiuti, cum fructu maximo in via domi-
ni proficiamus. Hoc siquidem libenter
faciunt, & gratanter acceptant, quia no-
ster profectus est ipsorum specialis &
laus & gloria.

Postremo libellum hunc ad anacho-
retas vel monachos nō dirigimus, sed ad
illos potius, quos distractior cura tēpe-
raliū grauat. Hi si nihil de suis in nostris
literis repererint statim fastidiunt, si ni-
hil de nostris, minus proficiunt. Miscui
ergo secularia spiritualibus, quatenus
honesto solatio recreati ad seriosa fru-
ctuosius recurrent. Vos quoque viri spe-
ciales quos negocium æternæ salutis
angit, hortor ex corde, his intendite, &
si quæ latius aut strictius posita sunt quā
ratio recta dictat, emendate, corrigite,
amputate. Beneficiat vobis dominus
deus, siue in patria siue in quocunq; ter-
rarū angulo sitis & meminerit testamē-

222 DE SITV ET MORIBVS

ti sui, quod pro humilibus & abiectis sanctū est. Omnis enim qui se humiliat exaltabitur, & omnis qui se exaltat humiliabitur. Nihil nobis gloriosius sit in hac vita, quam deo & proximo fideliter seruire. Saluator namq; exēplū præbuit, quod etiā postea verbo explicavit dicens: Non veni ministrari, sed ministrare. Ita & nos cogitemus qui christiani sumus, quia gloriosum est sequi dominum. Si quid adiicitur siue substantiæ, siue honoris, non ut mercedem laboris, sed ut adumenta suscipiamus virtutis. In mentem veniat, quod opus bonum duplēcēm habet mercedem. Vnam temperalem scilicet vietū vestitum, sine quibus non vivitur in hoc grumno mundo. Et de hac dominus dicit: Dignus est operarius mercede sua. Secundam æternam, scilicet præmium speciale in cœlestibus, propter intentionem, ut domino deo placeamus: vel studium, ut ipsum non offendamus. Et de hac dominus dicit: Amen dico vobis, si quis derit his calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, non carebit mercede sua.

Ecce charissimi, quam felix conditio
nostræ

nostra, siue pauperes, siue diuites sumus
 Vt robiq; nos diuina misericordia in im-
 mēsum remunerat, vt robiq; ditat, vt ro-
 biq; nobilitat. Tantum faciamus, quod in
 nobis est, & ipse faciet quod in se est, ade-
 ritq; feliciter nobis, per vniogenitū suū
 dominū nostrū Iesum Christum, cum
 quo in ynitate spiritu? sancti viuit &
 regnat deus, per omnia secula se-
 culorum benedictus,

Amen.

INCL.

INCIPIT TABVLA SV-
PER LIBRVM DE LAVDE
antiquæ Saxoniæ, nunc VWestpha-
liæ dictæ.

CAPITVLA PRIMÆ PARTIS
huius libri.

DEsitu VWestphaliæ & eorundem
principatum distinctione. Ca. 1.
Vnde processit gens VWestphalica, &
de primis cultoribus terræ illius.

Cap. 2.

De morib[us] VWestphalorum antequam
ad fidem conuerterentur. Cap. 3.

De simplicitate & pacifica conuersatio-
ne primorum incolarum huius terræ. Cap. 4.

De honesta & rationali causa peregrina-
tionis VWestphalorum per orbem. Cap. 5.

De victoria Saxonum habita contra An-
glicos. Cap. 6.

De quibusdam virtutibus Saxonum isto-
rum. Cap. 7.

SEQVN-

INDEX.

SEQVVNTVR CAPITVLA secundæ partis.

- D E conuersione Saxonum antiquorum ad fidem, & primis parentibus ibidem. Cap.1.
De Carolo magno & Pipino eius patre & alijs qui hanc terram armis ceperunt, & fidei subdiderunt. Cap.2.
De primo ingressu Caroli in Saxoniam. Cap.3.
De rebellione Saxonum. Cap.4.
De pertinacia & prælijs vvedekini. Cap.5.
De vltimis bellis habitis contra Saxones. Cap.6.
De pace facta & conuersione vvedekini. Cap.7.
De solemnī instructione episcopatum vtriusque Saxonie. Cap.8.
De cōsummatione & confirmatione Saxonum, & aduentu sancti Leonis pæ in prouinciam. Cap.9.
De Canonizatione sancti Caroli, & periculis post eius obitum emersis, & conuersione quatuor prouinciarum magnarum.

INDEX.

- gnarum. Cap. 10.
De institutione prouida quo ad utramque statum, & legibus ac iuribus illic per Carolum traditis. Cap. 11.

CAPITVLA TERTIAE PARTIS quæ super iucundissima sunt.

- D**e apostolatu VWestphalorum per orbem Cap. 1. & iucundum.
De legatione VWestphalorum per orbem. Cap. 2.
De modo egressionis legatorum horum. Cap. 3.
De quibusdam exemplis, & varia fortuna legatorum istorum. Cap. 4.
De exercitijs legatorum horum. Cap. 5.
De multiplici patientia legatorum istorum. Cap. 6.
De affinitate VWestphaliæ ad ceteras provincias. Cap. 7.
De sanctis & illustribus personis, & reliquijs terræ nostræ. Cap. 8.
De spectabili institutione huius prouincij, & maximè dioecesis Monasteriorum. Cap. 9.
De

INDEX.

- De excusanda patria nostra in quibus-
dam. Cap.10.
- Exhortatio ad domicellos pro antiquis
iuribus conseruandis. Cap.11.
- Exhortatio ad maiores de gratitudine &
concordia seruanda. Cap.12.
- Exhortatio ad omnes VVestphalos in
generali. Cap.13.
- De gratijs exhibendis Deo , pro illumi-
natione nostratum. Cap.14.

FINIS.

